

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

WAT NA DE STAGE? EEN ONDERZOEK NAAR DE ADVOCATEN MET MINDER DAN VIJF JAAR TABLEAU AAN DE BALIE TE ANTWERPEN

1. Inleiding

In het verlengde van de studie over de advocaten-stagiairs¹ had terzelfder tijd een onderzoek plaats bij de tableau-advocaten behorend tot de balie van het gerechtelijk arrondissement Antwerpen en ingeschreven sinds maximaal vijf jaar. De bedoeling van deze studie, die ook werd opgezet in samenwerking met het secretariaat van de stage van voornoemde balie, was tweevoudig. Enerzijds wilden wij de situatie van deze groep van jonge advocaten in kaart brengen. Het is immers algemeen bekend dat de situatie van vele advocaten in de beginperiode van hun loopbaan niet gemakkelijk is, maar hierover is weinig concreets bekend. Anderzijds wensten wij te peilen naar de houding tegenover de nog niet zo lang geleden beëindigde stage. In die zin vormt dit onderzoek een verlengstuk van de studie over de advocaten-stagiairs.

Gezien de homogeniteit van deze groep en het hoge intellectuele peil van de ondervraagden kozen wij voor de post-enquête als onderzoeksmethode. Aan alle advocaten met maximaal vijf jaar tableau (na de stage) zonden wij, begin mei 1985, een vragenlijst. Deze bevatte een gefrankeerde enveloppe om het terugzenden te vergemakkelijken. De totale groep bestond uit 245 personen. Eén brief kon niet besteld worden omdat de betrokkene op het opgegeven adres niet meer bekend was, zodat het universum 244 bedroeg. In totaal ontvingen wij 143 antwoorden. De respons bedraagt aldus 58,6%, hetgeen een zeer goed cijfer is.

De representativiteit van de antwoorden kunnen wij op twee manieren nagaan. Allereerst noteerden wij het geslacht van de advocaten. De totale populatie bestaat uit 167 mannen (68,5%) en 77 vrouwen (of 31,5%). Wij ontvingen ingevulde vragenlijsten van 39 vrouwen en 104 mannen. Dit betekent een lichte ondervertegenwoordiging van de vrouwen (27,3%) in de steekproef. Een tweede aanknopingspunt biedt het jaar van inschrijving. Hierto berekenden wij op basis van de datum van inschrijving op het tableau het totaal aantal advocaten per jaar.

In de steekproef zijn de eerste- en tweedejaars tableau-

advocaten oververtegenwoordigd, echter slechts minimaal (resp. 24 tegenover 23% en 18 tegenover 16%). De enige grotere afwijking treedt op bij de vijfdejaars tableau, die 20% van het universum uitmaken doch slechts 15% van de steekproef. Globaliter zijn er echter geen significante verschillen tussen steekproef en universum, zodat wij op basis van de ontvangen antwoorden uitspraken mogen doen over de totale groep advocaten.

Analoog aan de bijdrage over de stagiairs is dit artikel opgebouwd rond zes thema's. Na deze inleiding handelt de tweede paragraaf over het profiel van de jonge advocaten. Vervolgens besteden wij in een derde punt aandacht aan de werkbelasting en tijdsbesteding van de advocaat en in een vierde aan zijn inkomenssituatie. Het vijfde en het zesde thema zijn gewijd aan de evaluatie van de stage respectievelijk van de Orde van Advocaten, terwijl wij bij het zevende peilen naar de toekomstperspectieven van de jonge advocaten. Een samenvatting en besluit ronden het geheel af.

2. Het profiel van de advocaat

Bijna drie vierde (73%) van alle advocaten zijn *mannen*. Bij vergelijking met de parallelle cijfers van de advocaten-stagiairs (61% mannen) stellen wij een aanzienlijke daling van het aantal vrouwen vast. Deze haken na de stage dus vlugger af dan de mannen.

De *leeftijds*structuur ziet er als volgt uit. De gemiddelde leeftijd bedraagt 30 jaar. 7% is 27 jaar of jonger, 13% is 28 jaar en 15% is 29 jaar. Eén advocaat op vijf is 30 jaar (21%), terwijl er nog relatief veel 31-jarigen (16%) en 32-jarigen (17%) voorkomen. Vijftien advocaten of 10% zijn 33 jaar en ouder. Meer dan de helft (55%) der advocaten is aan U.I.A. *afgestudeerd*. De K.U.L. heeft 29% voorzien van een eindexamen. Voor de V.U.B. en R.U.G. bedragen de parallelle cijfers 10% en 5%. Vrouwelijke advocaten komen relatief meer uit de U.I.A. (69%) dan mannelijke (53%).

Kijken wij naar de *burgerlijke staat*, dan zien wij dat de grote meerderheid der advocaten gehuwd is (71%). Een interessante vaststelling is verder dat twee derde van de ongehuwden nog thuis wonen.

Zoals wij reeds konden vaststellen bij de stagiairs, wor-

¹ «Advocaat: een beroep met toekomst? Een onderzoek bij de advocaten-stagiairs aan de balie te Antwerpen», R.W., 1985-86, 2251 e.v.

den advocaten voornamelijk uit de *hogere sociale klassen* gerecruteerd. Bij één op vijf is de vader hogere bediende, terwijl één advocaat op zes uit een doktersmilieu komt. Van 11% weten wij dat de vader jurist is. Vele advocaten zijn ook afkomstig uit een zelfstandigenmilieu (21%). Bij 13% gaat het om een ambtenaren- of onderwijsmilieu. De groep der lagere bedienden maakt 10% van het totaal uit. Vanuit arbeidersmilieus klimt men maar weinig op tot advocaat. Slechts 7% verkeert in dit geval. Ten slotte werd in 8% geen informatie verstrekt over het beroep van de vader.

Het *aantal jaren tableau* is een gegeven dat reeds in de inleiding ter sprake kwam om de representativiteit van het onderzoek te kunnen bepalen. De advocaten zijn vrij evenwichtig gespreid over de vijf jaren. Vermeldenswaard is dat het aandeel van de vrouwen zowat status quo blijft en niet verder afneemt zoals bij de stagiairs.

Een interessant gegeven is de *beroepssituatie*. Er zijn hier nogal wat varianten mogelijk naargelang de advocaten al dan niet geassocieerd zijn en zo ja, op welke wijze.

De volgende tabel werkt allicht verduidelijkend:

Tabel 1: Beroepssituatie der advocaten

	%
Advocaat met eigen kantoor + medewerker	44
Advocaat met eigen kantoor Uitsluitend medewerker	24
Kostenassociatie	9
Eigenlijke associatie	15
Andere associatie	4
	3
N (= 100%)	143

Bijna de helft der advocaten (44%) combineert een eigen kantoor met een medewerkerschap. Een kwart (24%) heeft alleen een eigen kantoor. Bijna één advocaat op tien (9%) is echter uitsluitend medewerker en heeft geen eigen praktijk. Associaties komen voor in 22% der gevallen. Kostenassociaties zijn hierbij in de meerderheid (15%). Eigenlijke associaties komen voor bij 4%, terwijl 5 advocaten (3%) er nog een andere vorm van associatie op nahouden.

Het aantal mannelijke en vrouwelijke advocaten die een eigen kantoor runnen of naast een eigen kantoor nog elders medewerker zijn ligt nagenoeg gelijk. Interessant is dat bijna een vierde der vrouwen (23%) uitsluitend medewerker is tegen 4% der mannen. Verder is 21% der mannen geassocieerd doch slechts 5% der vrouwelijke advocaten.

Van de niet-geassocieerde advocaten heeft meer dan een derde (39%) geen hulp bij het typewerk. Bijna de helft (45%) maakt gebruik van de diensten van een part-time secretaresse, doch slechts 4% beschikt over een full-time kracht. Bij 10% springt de echtgeno(o)t(e) bij, terwijl 3% een beroep doet op de secretariaatsfaciliteiten die bestaan op het kantoor waar men medewerker is. Met toenemende leeftijd neemt overigens het aantal advocaten dat geen hulp heeft af, doch dit ligt in de lijn der verwachtingen.

3. Tijd- en werkbelasting van de advocaat

Tabel 2: Tijdsbelasting van de advocaat per week (in %)

Totaal aantal uren	Dossierwerk Paleiswerk		
- 20 u.	1	7	80
21 à 25 u.	1	15	13
26 à 30 u.	4	17	1
31 à 35 u.	8	24	1
36 à 40 u.	11	13	-
41 à 45 u.	19	5	-
46 à 50 u.	13	8	-
51 à 55 u.	13	3	-
56 à 60 u.	10	-	-
+ 60 u.	12	1	-
Geen inform.	7	7	6
N	(143)	(143)	(143)

De jonge advocaat werkt in de regel zeer hard. De totale werktijd bedraagt gemeten aan de mediaan 46,5 uur per week. Dit neemt niet weg dat er onderling vrij grote verschillen bestaan (tabel 2). 6% komt niet aan een werkweek van 30 uur. Het daaropvolgende vijfde presteert tussen 31 en 40 uur. De meeste advocaten (19%) zijn actief tussen 41 en 45 uur per week, doch bijna de helft werkt nog langer. Telkens 13% heeft een werkweek van 46 à 50 uur of 51 à 55. Tien procent is met zijn advocatenpraktijk bezig tussen 56 en 60 uur per week. Twaalf procent presteert zelfs meer dan 60 uur. Sommige advocaten zijn dus echte «workaholics».

Het grootste deel van de tijd kruipt in *dossierwerk*. De mediaan komt hier uit op 32,2 uur. De helft der advocaten werkt dus minder, de andere helft juist meer dan dit gemiddelde. Zeven procent der advocaten werkt minder dan 20 uren aan zijn dossiers. Bij ongeveer een derde (32%) ligt de tijd tussen 21 en 30 uren. De meesten (24%) besteden tussen 31 en 35 uren aan dossierwerk. In 13% loopt deze tijd op tot 40 uur. Zeventien procent der advocaten presteert nog meer (tussen 41 en 55 uur). De kampioen steekt — volgens eigen verklaring — meer dan 60 uur in dossierwerk. Overigens ontbreekt in 7% informatie over deze tijdsbesteding.

Het *paleiswerk* neemt aanzienlijk minder tijd in beslag. Tachtig procent van de advocaten besteedt er minder dan 20 uur per week aan. In 13% van de gevallen bedraagt de tijd tussen 21 en 25 uur en slechts in twee gevallen loopt dit cijfer nog verder op.

Het aantal advocaten dat er een *nevenbetrekking* op nahoudt is zeer klein. Slechts 6% verkeert in dit geval. Veelal betreft het een onderwijsopdracht, die overigens maar een miniem aantal uren in beslag neemt.

Welke variabelen hebben een invloed op de totale werkbelasting? Wij zullen deze behandelen via de mediaan, het karakteristieke cijfer dat het aantal uren van de middelste advocaat uitdrukt.

Er bestaat een sterk verband tussen werkbelasting en *geslacht*. De mediaan van de mannelijke advocaten ligt met 48,8 uur bijna tien uur hoger dan die van hun vrouwelijke confraters, die 39,5 uur scoren. Met stijgende *leeftijd*

neemt de arbeidsbelasting toe. De wekelijkse arbeidsduur bedraagt 43,5 uur voor de groep tot en met 29 jaar; 46,7 uur voor degenen die 30 of 31 jaar oud zijn en 49,6 uur voor de categorie 32 jaar en ouder.

De universiteit en de burgerlijke staat, evenals het milieu vertonen wel enige verschillen, doch deze zijn statistisch niet significant.

Weinig aanknopingspunten biedt eveneens het *aantal jaren tableau*, dit in tegenstelling met de leeftijd. De *beroepssituatie* kan men duidelijker interpreteren. Advocaten die uitsluitend medewerker zijn, werken het minst lang (42,3 uur), al presteren zij nog meer dan de 40-uren week. Daarna volgen de advocaten die uitsluitend een eigen kantoor hebben (44,1 uur). Degenen die een gecombineerde job — eigen kantoor en medewerker — uitoefenen, presteren gemiddeld 46,9 uur, terwijl de geassocieerde advocaten de langste werkweek hebben (48,7 uur).

De tijdsbesteding staat natuurlijk niet op zich. Men kan slechts veel arbeiden indien men voldoende werk heeft. Daarom vroegen wij naar het aantal nieuwe eigen zaken dat iedere advocaat gedurende de eerste drie maanden van 1985 binnenkreeg.

Het aantal nieuwe eigen zaken is sterk aan het geslacht gebonden. Mannen vergaren tweemaal zoveel nieuwe zaken (26,2) als vrouwen (13,5). Ook met de *leeftijd* bestaat er een positief stijgend verband. Jongere advocaten (13,8) krijgen gemiddeld beduidend minder nieuwe zaken binnen dan de groep der 30 en 31-jarigen (25,8) en de categorie 32 jaar en ouder (30,5).

Wat de *universiteit* betreft, stellen wij vast dat ex-U.I.A.-studenten het er minder goed afbrengen (18,5) dan K.U.L.-alumini (26,4) en afgestudeerden van andere universiteiten (26,7).

Het *milieu* levert wel enige variatie op, maar de verschillen zijn moeilijk te duiden. In elk geval lijkt het niet zo dat advocaten uit de lagere sociale klassen minder goed presteren.

Interessanter zijn de gegevens volgens het *aantal jaren tableau*. Eerste- (14,1) en tweedejaars tableau-advocaten (18,5) scoren beduidend lager dan derdejaars (32,1). Daarna daalt het aantal nieuwe zaken evenwel. De mediaan bedraagt 26,9 zaken voor de vierdejaars en 25,8 voor de vijfdejaars. Mogelijk is dit aan eerder toevallige factoren te wijten.

Zoals verwacht bestaat er een sterk verband tussen *beroepssituatie* en aantal nieuw verworven zaken. Advocaten met uitsluitend een eigen kantoor scoren hier het hoogst (32,2), gevolgd door de geassocieerde (25,1). Degenen die een eigen kantoor combineren met een medewerkerschap boeken 17,6 zaken in eigen beheer gedurende het eerste kwartaal van 1985. Merkwaardig is dat zij die expliciet aangeven alleen medewerker te zijn, toch nog eigen zaken rapporteren, al bedraagt de mediaan slechts 8 en zijn er die geen eigen zaken rapporteren. Waarschijnlijk houdt dit in dat zij niet over een eigen kantoor beschikken en die zaken bij hun patroon behandelen.

De advocaten die over *geen hulp bij het typewerk* beschikken hebben logischerwijze het minste nieuwe zaken (9,7). Het gemiddelde van degenen die deeltijds hulp hebben bedraagt 25,8 zaken, terwijl de advocaten bij wie de echtgenote zulke diensten verricht 47,1 nieuwe zaken tellen. De enkele advocaten die over een full-time secretaresse be-

schikken, behandelen inderdaad zeer veel nieuwe zaken (meer dan honderd).

Het zoeken van een *andere betrekking* gebeurt blijkbaar niet alleen uit financiële noodzaak, want degenen die in dit geval verkeren hebben meer zaken (30,5) dan de andere advocaten (19,6).

4. Het inkomen van de advocaat

Precies zoals bij de stagiairs is een van de grote knelpunten in de situatie van vele beginnende advocaten hun onzekere inkomenspositie. Het *totale (bruto) maandinkomen* van de advocaten vertoont een vrij grote spreiding (tabel 3). Iets meer dan een derde (36%) verdient minder dan 30.000 frank per maand. Een middengroep van 35% geeft een inkomen op tussen 30.001 en 50.000 frank, 14% strijkt tussen 50.001 en 75.000 fr. op en van 16% bedraagt het inkomen meer dan 75.000 frank per maand. De mediaan bereikt 37.408 frank.

De voorgaande cijfers betreffen het totale inkomen. Meer gedetailleerd vroegen wij ook naar het inkomen uit de eigen praktijk, de verdiensten als medewerker of associé en de inkomsten uit een andere betrekking.

De gemiddelde verdienste uit *eigen zaken* bedraagt 20.963 frank. Voor een vierde brengt de eigen praktijk echter minder dan 10.001 frank per maand op (tabel 4), 23% verdient hiermee tussen 10.001 en 20.000 frank en nog eens 17% tussen 20.001 en 30.000 frank, 16% houdt tussen 30.001 frank en 40.000 frank aan deze prestaties over. Slechts 19% vergaart meer dan 40.000 frank uit deze activiteiten.

Het mediane *inkomen als medewerker of associé* ligt iets hoger dan dat uit eigen zaken (23.215 frank), maar slechts 57% van de ondervraagde advocaten heeft deze verdiensten. Van ongeveer een derde (35%) van degenen die als medewerker een inkomen hebben, bedraagt het minder dan 20.000 frank en van 31% tussen 20.001 en 30.000 frank voor nog eens 35% brengt deze activiteit meer dan 30.000 frank per maand op.

Wat het *inkomen uit andere activiteiten* betreft, vermelden wij reeds dat slechts 6% van de advocaten een nevenbetrekking uitoefent. De gemiddelde verdienste hiervan is gering en bedraagt minder dan 5.000 frank per maand.

Tabel 3: Totale inkomen van de advocaat (in BF)

Inkomen per maand	%
— 20.000	15
20.001 - 30.000	21
30.001 - 40.000	19
40.001 - 50.000	16
50.001 - 75.000	14
75.001 - 100.000	8
100.001 +	8
Totaal (= 100%)	140

Tabel 4: *Inkomen uit de eigen praktijk (in BF)*

Inkomen per maand	%
– 5.000	12
5.001 - 10.000	13
10.001 - 20.000	23
20.001 - 30.000	17
30.001 - 40.000	16
40.001 - 75.000	10
75.001 +	9
Totaal (= 100%)	127

Welke factoren bepalen het inkomen van de advocaat?

Wij beperken ons hierbij tot het totale inkomen. Om een teveel aan tabellen te vermijden gebruiken wij de mediaan als karakteristieke maat. Bivariaat zijn het opnieuw de nu al bekende factoren die enige differentiatie aanbrengen. Het inkomen van de *mannelijke advocaten* (40.556 fr.) ligt hoger dan dat van de *vrouwelijke* (30.000 fr.). De verdiensten stijgen ook aanzienlijk met de *leeftijd* en analoog hieraan eveneens met het *aantal jaren tableau*. De gemiddelde inkomsten van de advocaat met één jaar tableau (28.333 fr.) bedragen bijvoorbeeld slechts iets meer dan de helft van die met vijf jaar tableau (55.000 fr.). De mediaan bij twee à drie jaar tableau schommelt rond 35.000 frank, om bij vier jaar te stijgen tot 50.000 frank.

Ongehuwde, bij hun ouders inwonende advocaten (28.750 fr.) verdienen heel wat minder dan hun gehuwde (38.000 fr.) en hun ongehuwde, maar niet bij hun ouders inwonende collega's (43.750 fr.).

Geassocieerd zijn (42.000 fr.) ofwel een *eigen kantoor* bezitten en daarenboven nog elders *medewerken* (43.462 fr.) zijn financieel de meest lonende beroepssituaties voor beginnende advocaten. Alleen een eigen kantoor runnen brengt gemiddeld 30.000 fr. per maand op. Financieel de slechtste situatie komt toe aan hen die uitsluitend als medewerker fungeren (25.000 fr.).

Veel arbeidsuren presteren staat duidelijk in een positieve relatie met het inkomen. Bij advocaten die minder dan 35 uren per week werken, bedraagt het gemiddeld inkomen 18.182 fr. per maand. Dit neemt gradueel toe tot 30.001 fr. bij 36 tot 40 uur per week, 36.875 fr. bij 46 uur tot 50 uur per week en 70.833 fr. bij 56 tot 60 uur per week. Bij een arbeidsprestatie van meer dan 60 uren per week daalt de bezoldiging dan weer tot 47.500 fr.

De betekenis van andere factoren voor het inkomen dan de advocaten is gering.

Tot hiertoe werden alle relaties tussen de inkomsten en de beïnvloedende factoren afzonderlijk bekeken. Een multiple regressieanalyse — waarbij de verstoring van andere factoren wordt uitgeschakeld — wijst uit dat het vooral het aantal werkuren zijn ($\beta = 0,52$) en ook het aantal jaren tableau (0,31) die de belangrijkste netto-invloed uitoefenen op het verdiende inkomen.

Ook het aantal uren dossierwerk heeft netto nog enige betekenis als beïnvloedende factor. Multivariaat blijkt de rol van het geslacht en van de leeftijd van de advocaat echter te verwaarlozen. Het totaal percentage verklaarde

variantie (R^2) bedraagt slechts 24%. Dit betekent dat er nog talrijke andere factoren zijn die invloed op het inkomen uitoefenen.

5. Evaluatie van de stage

Hoewel de stage voor sommige ondervraagde advocaten reeds enkele jaren achter de rug ligt, leek het ons interessant na te gaan hoe ze nu tegen die periode aanzien. We peilden naar de evaluatie van de stage in het algemeen, de evaluatie voor de advocaat zelf en voor de rechtzoekende.

In tegenstelling tot de beoordeling van de stagiairs evalueren de advocaten die aan de balie gebleven zijn — een groot aantal haakt immers af na de stage — achteraf hun stage in het algemeen vrij positief (56%). Slechts 11% beoordeelt de stage negatief, terwijl 33% een neutrale houding aanneemt. Voor zichzelf vindt men de stage trouwens nog positiever. Precies twee derde van de advocaten spreekt zich positief uit, slechts één op tien negatief. Voor de rechtzoekende kijkt men echter eerder met gemengde gevoelens tegen de stage aan. Bijna de helft (49%) spreekt een neutrale beoordeling uit, 37% een positieve en 13% een negatieve.

Welke karakteristieken brengen enige differentiatie in die beoordeling aan? Het belangrijkste in het kader van het onderzoek is uiteraard de evaluatie van de stage voor de advocaat zelf. Het *geslacht* blijkt heel weinig invloed uit te oefenen op de waardering van de stage. Mannen zijn wel iets positiever ingesteld. De betekenis van de *leeftijd* is belangrijker. De jongste advocaten (minder dan 28 jaar) kijken het meest negatief tegen de stage aan (30%). Het percentage negatieve beoordelingen daalt tot 7% bij diegenen die 33 jaar of ouder zijn. De invloed van de leeftijdsfactor is uiteraard voor een groot gedeelte terug te brengen tot het aantal jaren tableau. Er bestaat dan ook een duidelijke samenhang tussen de beoordeling van de stage voor zichzelf en het aantal jaren tableau. Zo stellen advocaten met 5 jaar tableau zich uitgesproken meer positief op ten aanzien van de stage (85%) dan bijvoorbeeld respondenten met één of twee jaar tableau (53 en 58%).

Advocaten die een groot deel van hun tijd (20 uren of meer per week) aan *paleiswerk* besteden zien duidelijk positiever op hun stage terug dan de anderen (90% tegenover 63%). Het totaal aantal *arbeidsuren* heeft echter geen invloed op de beoordeling.

De stage wordt positiever beoordeeld door de respondenten met een hoger *inkomen*. Zo evalueren slechts 57% van de advocaten die 30.000 fr. of minder verdienen per maand hun stage positief tegenover meer dan 75% bij hen die een inkomen hebben van meer dan 50.000 fr.

Samengevat komen deze resultaten erop neer dat diegenen die als advocaat al het meest gevestigd zijn — dit zijn de oudsten, met het grootste aantal jaren tableau en het hoogste inkomen — het meeste nut voor zichzelf zien in de stage. Hun huidige situatie weerspiegelt zich dus voor een gedeelte in de manier waarop zij nu terugblikken op hun vroegere stage.

Het valt evenwel op dat wij op de open vraag of er veranderingen aan de stage moeten aangebracht worden, vrij veel kritische geluiden konden opvangen. Dit contrasteert wel enigszins met de vrij positieve algemene evaluatie. Voor gedetailleerde uitspraken verwijzen wij naar het basisrapport.

6. Evaluatie van de Orde van Advocaten

Naast hun visie op de stage peilden wij ook naar de houding tegenover de Orde van Advocaten. De evaluatie van de Orde blijkt in hoofdzaak te variëren van neutraal tot zeer positief. Bijna de helft (48%) van de advocaten neemt een neutrale houding aan, 35% een positieve en 4% een zeer positieve. Slechts 12% beoordeelt de Orde negatief en 1% zeer negatief.

Mannelijke advocaten kijken positiever tegenover de Orde aan dan vrouwelijke. Ongehuwde, thuis inwonende advocaten nemen voor meer dan twee derde een neutrale houding aan en voor een derde een positieve. Ongehuwden, thuis niet meer inwonend en vooral gehuwden evalueren de Orde van Advocaten minder neutraal, waarbij zowel het aandeel van de positieve als negatieve stemmen toeneemt.

De huidige *beroepssituatie* brengt duidelijk beoordelingsverschillen mee. Vooral de negatieve evaluatie van hen die uitsluitend medewerker zijn, springt in het oog. Dit hangt uiteraard samen met de *inkomenssituatie*. Een hoger inkomen resulteert in een welwillende houding tegenover de Orde van Advocaten, al weerklinken overal ook negatieve stemmen.

Net zoals bij de evaluatie van de stage stellen wij dus vast dat de huidige beroepssituatie van de advocaat zich weerspiegelt in zijn houding tegenover de Orde. Het hoeft dan ook niet te verwonderen dat de positieve houding tegenover de stage heel sterk samengaat met een positieve beoordeling van de Orde.

Alle andere variabelen oefenen weinig of geen invloed uit op de evaluatie van de Orde van Advocaten. Vermeldenswaard is nog dat, wanneer de vader van de advocaat ook jurist is, een uitgesproken meer positieve houding (69%) wordt aangenomen.

7. Evaluatie van de huidige situatie en toekomstperspectieven

Maar 2% van de jonge advocaten is echt ontevreden met hun huidig beroep. Naast 18% die een neutrale houding aannemen, noemt meer dan de helft (54%) zich tevreden en 26% zelfs zeer tevreden met het beroep als advocaat.

De overgrote meerderheid (67%) van de beginnende advocaten is dan ook zonder voorbehoud van plan aan de balie te blijven. Slechts een miniem gedeelte (6%) van de respondenten uit ons onderzoek wenst de advocatuur te verlaten en een andere loopbaan te beginnen. Meer dan een vierde (27%) heeft echter ter zake nog twijfels en weet nog niet goed welke richting uit te gaan. Globaal geeft dit dus slechts een derde van de advocaten die niet duidelijk kiezen voor het voortzetten van hun huidige loopbaan.

Wanneer we met een aantal mogelijke beïnvloedende factoren een multiple regressie-analyse uitvoeren, blijkt de wens om aan de balie te blijven het sterkst in relatie te staan met het *aantal nieuwe zaken* (0,23) en uiteraard met het al of niet tevreden zijn met het beroep (0,25). Het aantal nieuwe zaken vormt de belangrijkste sleutel. Hoe meer nieuwe zaken men verwerft, hoe groter de beroepstevredenheid en hoe waarschijnlijker men aan de balie blijft. Van de advocaten die 10 of minder eigen zaken kregen, wenst bijvoorbeeld 23% in geen geval aan de balie te blijven en slechts 38% wel. Verhoogt de input tot meer dan twintig

nieuwe zaken, dan wil meer dan 85% zijn huidig beroep voortzetten. Geen enkele van de zeer tevreden advocaten is van plan de balie te verlaten. Dit percentage stijgt tot 20% bij hen die tevreden noch ontevreden zijn en tot 33% bij duidelijk ontevreden respondenten.

Naast beide zojuist besproken factoren bestaan er nog zwakkere relaties tussen de wens om aan de balie te blijven en het *geslacht en de leeftijd* van de advocaat. Vrouwen willen proportioneel het beroep veel meer vaarwel zeggen dan mannen (15% tegenover 3%), terwijl de advocaten die iets ouder zijn, meer geneigd zijn aan de balie te blijven. Ongeveer drie kwart van de dertigjarigen of ouder wil zonder voorbehoud advocaat blijven. Bij de respondenten van 28 jaar bedraagt het overeenkomstig percentage slechts 45%, terwijl het bij de 29-jarigen al is toegenomen tot 62%.

Aansluitend hierbij is het opmerkenswaardig dat het aantal jaren tableau een geringere betekenis heeft dan de leeftijd. Ook de invloed van het aantal gepresteerde werkuren per week is gering. Dit geldt nog meer voor het inkomen van de advocaat. Zowel het inkomen als de werkbelasting hebben dus weinig invloed op de beslissing al dan niet aan de balie te blijven — gecorrigeerd voor de andere factoren.

Aan de advocaten die niet uitdrukkelijk aan de balie willen blijven, vroegen wij naar welke functie hun voorkeur zou uitgaan. Ongeveer een derde hiervan wenst een loopbaan als rechter. Vooral vrouwen kijken hier met een begerig oog naar uit (41% tegenover 30% bij de mannen). Mannen kiezen eerder een functie in het verzekeringswezen (7%) of zien het zitten als bedrijfsjurist (12%).

8. Samenvatting en besluit

In het onderhavige onderzoek poogden wij de situatie te tekenen van de tableau-advocaten ingeschreven bij de balie van het gerechtelijk arrondissement Antwerpen sinds maximaal vijf jaar. Wij wilden het profiel schetsen van deze jonge advocaten en tegelijkertijd peilen naar hun houding tegenover de nog niet zo lang beëindigde stage. Als onderzoeksmethode opteerden wij voor een postenquête. De respons hiervan bedroeg 59%, hetgeen voor dit soort onderzoek een zeer behoorlijk resultaat is.

Bijna drie vierde van de advocaten zijn mannen, 27% vrouwen. De mediane *leeftijd* bedraagt 30 jaar en meer dan de helft is afgestudeerd aan de U.I.A. *Gehuwde* advocaten maken bijna drie kwart van het totaal uit. Overigens zijn meer mannen gehuwd dan vrouwen. Valt een huwelijk moeilijker met een carrière te rijmen voor de vrouwen? Advocaten worden voornamelijk uit de hogere sociale klassen gerecruteerd. Bijna de helft van de ondervraagden combineert een *eigen kantoor* en een *medewerkschap*. Een kwart heeft alleen een eigen kantoor en één op tien is uitsluitend medewerker. Associaties komen voor in 22% van de gevallen.

Gemiddeld *werken jonge advocaten zeer hard* met 46,5 uur per week. Er bestaan echter vrij grote onderlinge verschillen. Het grootste deel van deze tijd gaat naar dossierstudie, aanzienlijk minder naar paleiswerk. De werkbelasting ligt iets hoger bij de mannen en neemt ook toe met de leeftijd.

Een centraal onderzoeksthema was de *inkomenspositie* van de beginnende advocaten. Hun totale inkomen be-

draagt gemiddeld 37.000 frank per maand. Er bestaat wel een aanzienlijke spreiding. Ongeveer een derde verdient minder dan 30.000 frank netto-belastbaar per maand en eveneens een derde heeft een inkomen tussen 30 en 50.000 frank. 14% verwerft tussen 50.000 en 75.000 frank en voor 16% bedraagt het inkomen meer dan 75.000 frank per maand. Het inkomen als medewerker of associé ligt wat hoger dan dat uit eigen zaken, maar slechts iets meer dan de helft heeft de eerstgenoemde inkomstenbron. Het zijn opnieuw de reeds bekende factoren die enige inkomensdifferentiatie aanbrengen. Het inkomen van de mannelijke advocaten ligt hoger dan dat van de vrouwelijke. De verdiensten stijgen aanzienlijk met de leeftijd en analoog ook met het aantal jaren tableau.

Net zoals het inkomen is het *aantal nieuwe zaken* erg ongelijk verdeeld. De gemiddelde advocaat verwierf 23 nieuwe zaken tijdens het eerste kwartaal van 1985, gemeten aan de mediaan. Voor de helft is dit meer, voor de andere helft minder. Vooral geslacht, leeftijd en beroepssituatie beïnvloeden in een belangrijke mate het aantrekken van nieuwe zaken. Mannelijke advocaten boeken tweemaal zoveel nieuwe zaken als hun vrouwelijke confraters. Hetzelfde geldt voor de advocaten van 32 jaar en ouder vergeleken met de twintigers. Advocaten die uitsluitend een eigen kantoor hebben, scoren het hoogst, gevolgd door de geassocieerden en zij die naast een eigen kantoor nog medewerker zijn.

In tegenstelling tot de beoordeling van de stagiairs evalueren de beginnende advocaten achteraf hun *stage* in het algemeen vrij positief. Slechts één op tien beoordeelt de stage uitdrukkelijk negatief en een derde neutraal. Voor zichzelf wordt de stage trouwens nog beter geëvalueerd. Voor de rechtzoekende kijkt men eerder met gemengde gevoelens tegen de stage aan. De onderzoeksresultaten wijzen

erop dat diegenen die als advocaat al het meest succesvol zijn — dit zijn de oudsten, met het grootste aantal jaren tableau en het hoogste inkomen — het meeste nut voor zichzelf zien in de stage. Hun huidige situatie weerspiegelt zich dus voor een gedeelte in de manier waarop zij nu terugzien op hun vroegere stage.

De evaluatie van de *Orde van Advocaten* blijkt in hoofdzaak te variëren van neutraal tot zeer positief. Mannelijke advocaten staan positiever tegenover de Orde dan vrouwelijke. Precies zoals bij de evaluatie van de stage weerspiegelt de huidige beroepssituatie zich ook in de houding tegenover de Orde van Advocaten. Een gunstigere beroepssituatie brengt een positievere beoordeling met zich mee.

Een laatste topic die wij behandelden liep over de *toekomstperspectieven*. Vier vijfde is tevreden tot zeer tevreden met het huidig beroep als advocaat. De overgrote meerderheid is dan ook zonder voorbehoud van plan aan de balie te blijven, hoewel een vierde ter zake nog twijfels heeft. Vooral een groot aantal nieuwe zaken en beroepstevredenheid gaan — uiteraard — samen met een geringere tendens tot jobwisseling. Bij de balieverlaters bestaat veel belangstelling voor de functie van rechter.

Dit artikel beperkte zich tot een summier beschrijving van de belangrijkste gegevens. Voor meer gedetailleerde informatie verwijzen wij naar de working paper *De advocaten (met minder dan vijf jaar tableau) aan de balie te Antwerpen*, UFSIA, Centrum voor Rechtssociologie, 1985, 41 blz.

E. LANGERWERF

F. VAN LOON

Centrum voor Rechtssociologie
Universiteit Antwerpen - UFSIA

AANVULLINGEN EN WIJZIGINGEN BETREFFENDE HET SOCIAAL HUURSTELSEL IN HET VLAAMSE GEWEST

1. Op 1 januari 1985 werd voor de meeste aspecten van de rechtspositie van huurders van een woning van de Nationale Maatschappij voor de Huisvesting (NMH) of één der door haar erkende vennootschappen (de zgn. «sociale huurders») een nieuwe regeling van kracht. In een vroeger verschenen artikel¹ bspraken we uitvoerig het besluit van de Vlaamse Executieve van 7 november 1984² en de uitvoeringsbesluiten van 25 januari 1985 betreffende de huurlasten, de afwijkingsprocedure voor toelating van huurders en toewijzing van woningen, de registers der kandidaturen, alsook de toepassingsmodaliteiten voor de huurprijsberekening in 1985³. Gedurende dat jaar gold met name wat de huurprijsberekening betreft een overgangsregeling. Vanaf 1 januari 1986 geldt een nieuwe definitieve regeling, bevat in

het oorspronkelijk besluit van 7 november 1984⁴, als gewijzigd en aangevuld door het besluit van de Vlaamse Executieve van 6 november 1985.

2. Een aantal nieuwe uitvoeringsbesluiten van 5 maart 1985 bepalen de modaliteiten van de interestberekening voor de door de huurders van sociale woningen gestorte borgtocht en de modaliteiten van de behandeling van de voorziening ingediend door de aspirant-huurder⁵. Fundamenteel is ook het besluit van de Vlaamse Executieve van dezelfde datum tot goedkeuring van de type-huurovereenkomst, die ingrijpend de relatie tussen de verhurende vennootschap en de huurder beheerst⁶. Ten slotte is een toelichting noodzakelijk bij het besluit van 2 oktober 1985

¹ Zie HUBEAU, B., «Het nieuwe sociaal huurstelsel voor het Vlaamse Gewest», *R.W.*, 1984-85, 2801 e.v.

² B.S., 20 december 1984 (hierna verkort «besluit» genoemd).

³ B.S., 2 april 1985.

⁴ Nog niet gepubliceerd; voor de actualiseringscoëfficiënten inzake de kostprijs van de woningen: Besl. Vl. Ex. 2 september 1985, B.S., 8 oktober 1985.

⁵ B.S., 15 mei 1985.

⁶ B.S., 15 mei 1985.

over het begrip «aangepaste woning» voor de toewijzing van woningen en de prioriteiten waarover de huurder in dit verband kan beschikken⁷.

3. Enkele materies moeten nog door de Vlaamse Executieve geregeld worden, ofwel ter uitvoering van het besluit van 7 november 1984 (definitie sociale en natuurramp), ofwel n.a.v. bepaalde toestanden (deficitaire maatschappijen en hun saneringsplannen; actualiseringscoëfficiënten voor de huurprijsberekening voor de volgende jaren).

1. Toelatingsvoorwaarden en toewijzing van woningen

4. In dit verband moeten vier aspecten bekeken worden. Ter herinnering: om in aanmerking te komen voor de toegang tot een sociale woning moet de huurder aan vier voorwaarden voldoen. Dat zijn een formele voorwaarde (de inschrijving in het register); een vermogensvoorwaarde (geen woning of woningen in eigendom hebben); een inkomensvoorwaarde (een maximuminkomen tijdens het referentiejaar) en het storten van een borgtocht. Voor de toewijzing gelden bepaalde prioriteiten (absolute en gewone). We besteden achtereenvolgens aandacht aan de inkomensgrens voor de toelating in 1986, het statuut van de borgtocht (en de interest), de definitie van een «aangepaste» woning (als volstreckte prioriteit en als norm voor het toewijzen van woningen aan de in het register ingeschreven aspirant-huurders) en het recht van beroep waarover een aspirant-huurder beschikt wanneer hij zich benadeeld acht bij de toewijzing van een woning.

1.1. De inkomensvoorwaarde: een maximuminkomen tijdens het referentiejaar

5. Het inkomen van de aspirant-huurder mag niet meer bedragen dan het inkomen dat overeenstemt met een inkomenscoëfficiënt van 1,25⁸. Het betreft de aan de personenbelasting onderworpen inkomsten van de huurder en de personen die onder hetzelfde dak wonen van het voorlaatste aanslagjaar dat voorafgaat aan het jaar waarin het sluiten van de huurovereenkomst plaatsvindt. Wanneer de huurovereenkomst gesloten wordt in 1986, wordt het aanslagjaar 1984 in aanmerking genomen, dus de inkomsten van 1983. Voor een gezin zonder kinderen ten laste ligt de inkomensgrens in 1986 bijgevolg op maximum 583.334 fr. De historische evolutie van de inkomensgrenzen voor de toelating van aspirant-huurders tot de sector van de sociale huurwoningen getuigt van een slingerbeweging. In sommige periodes werden geen of erg ruime inkomensgrenzen gehanteerd, in andere golden dan weer strikte toegangsnormen, waardoor enkel de lagere resp. laagste inkomengroepen in aanmerking kwamen. Beide optieken vertonen gevaren: de eerste opstelling dat — gezien het beperkte aanbod van woningen, ongeveer 100.000 in het Vlaamse gewest — de prioritaire doelgroep, nl. de bescheiden inkomens, niet bereikt wordt. De andere benadering kan sociale segregatie en

ghettovorming tot gevolg hebben⁹. Deze inkomensgrens voor het jaar 1986 is een duidelijke ommekeer in het gedurende enkele jaren gevoerde ruime toelatingsbeleid (o.m. in het kader van het K.B. van 18 december 1979)¹⁰.

1.2. Het statuut van de borgtocht (en de interest)¹¹

6. Bij de toewijzing van een woning wordt vanaf 1 januari 1985, ter naleving van de verbintenissen, een som gestort door de aspirant-huurder of een lid van zijn gezin. Dat geschiedt in handen van de vennootschap. Indien de vennootschap een huurders-coöperatieve is, kan de betaling gebeuren door neerlegging van aandelen. De som brengt voor de huurder interest op volgens de modaliteiten bepaald door een besluit van 5 maart 1985. Het bepaalt dat de borgtocht voor de huurder interest opbrengt vanaf de dag van de betaling aan de vennootschap; deze interest zal jaarlijks worden uitbetaald. De interestregeling bestaat verplicht maar ook uitsluitend uit een basisrente en een trouwheidspremie analoog met die van toepassing op de spaardeposito's bij de ASLK. Deze regeling geldt ook voor verhuringen t.a.v. huurders die reeds vroeger huurden bij de vennootschap en na 31 december 1984 een (aangepaste) andere woning krijgen toegewezen. De borgtocht dient betaald te worden bij de toewijzing van de woning. Het gaat om een toelatingsvoorwaarde: zonder borgtocht kan de woning niet worden toegewezen.

Wat de borgtocht betreft, bepaalde het oorspronkelijke besluit in art. 3, § 1, 3°, tweede lid, dat de borgtocht begrensd is op 20.000 fr. en gelijk is aan drie maanden huishuur. Thans wordt voorzien dat drie maanden reële huurprijs bedoeld worden, hetgeen ook logisch is. Er waren bovendien enkele problemen gerezen over de vraag of de mogelijke afbetaling in maandelijkse schijven, bedoeld in hetzelfde artikel, een recht is dan wel een gunst. Nu ligt vast dat het akkoord van de erkende vennootschap vereist is; aangezien dit een administratieve rechtshandeling is, is een toetsing van de uitoefening ervan aan de beginselen van behoorlijk bestuur mogelijk.

1.3. Definitie van het begrip «aangepaste woning»¹²

7. In principe worden de voorradige woningen door de statutair bevoegde organen van de vennootschap toegewezen volgens de chronologische volgorde van de inschrijvin-

⁹ SPELTINCKX, H.J., *Geschiedkundig overzicht van de Belgische wetgeving inzake sociale huisvesting*, Brussel, NIH, 1981, 35-48; CUVELLIEZ, M. Th., noot onder Cass., 22 oktober 1970, *J.T.*, 1972, 10; deze twistvraag lag ook ten grondslag aan enkele betwistingen: R.v.St., nr. 10118, 28 juni 1963, *Rec. J. Dr. Adm.*, 1963, 194; R.v.St., nr. 11333, 25 juni 1965, *Rec. J. Dr. Adm.*, 1965, 184; Cass., 22 oktober 1970, *J.T.*, 1972, *Rec. J. Dr. Adm.*, 1971, 144 en *R.C.J.B.*, 1972, 283.

¹⁰ B.S., 22 december 1979; zie o.m. de studie van DUREZ-DEMAL, M., *De begunstigden van het sociaal huisvestingsbeleid*, Brussel, NIH, 1982.

¹¹ Artt. 3, § 1, 3°, en 25 besluit en Besl. VI. Ex. 5 maart 1985, B.S., 15 mei 1985; over de aanwending tijdens en na de huur: HUBEAU, B., *l.c.*, nr. 12.

¹² Art. 6 besluit en Besl. VI. Ex. 2 oktobr 1985, B.S., 15 mei 1985.

⁷ Nog niet gepubliceerd.

⁸ Art. 3, § 2, besluit; voor de begrippen «inkomen», «referentiejaar», «inkomenscoëfficiënt», «kind ten laste», zie HUBEAU, B., *l.c.*, nr. 11.

gen in het register met het oog op een «rationele bezetting van de woningen». Van dit beginsel wordt afgeweken wanneer een aspirant-huurder aanspraak kan maken op absolute of relatieve prioriteiten. Eén van die volstreekte prioriteiten wordt verleend aan bewoners van een onaangepaste woning, die een aanvraag hebben ingediend om bij dezelfde vennootschap een aangepaste woning te krijgen¹³. Zijn er verschillende aspirant-huurders met een absolute prioriteit dan geniet de langst in het register ingeschrevene de voorkeur. Onder de gewone prioriteitsgerechtigden wordt een beschikbare woning toegewezen, ofwel aan de aspirant-huurder met het grootste aantal prioriteiten, daarna aan degene met het grootste aantal kinderen ten laste, «indien het een woning betreft die beantwoordt aan de behoeften van dit gezin». Ten slotte gaat de voorkeur naar de langst ingeschrevene.

8. Het belang van het begrip «aangepast» is bijgevolg in twee opzichten belangrijk. Het algemeen principe is dat aan een bepaalde gezinssamenstelling een bepaalde indeling van de woning wordt gekoppeld. Om beschouwd te worden als een aangepaste woning moet ze, naar gelang van het aantal slaapkamers dat ze omvat, betrokken worden door een gezin met een minimaal of maximaal aantal leden zoals hierna vermeld.

Type woning	Aantal personen	
	maximum	minimum
«studio»	2	1
1 slaapkamer	2	1
2 slaapkamers	4	2
3 slaapkamers	6	4
4 slaapkamers	8	5
5 slaapkamers	10	6

Deze nieuwe normen treden in werking op 1 januari 1986¹⁴.

1.4. *Controle en toezicht op de toewijzing: recht van beroep van de huurder*¹⁵

9. Aangezien de erkende vennootschappen functioneren als openbare diensten is de toewijzingsbeslissing van een woning aan een aspirant-huurder een administratieve rechtshandeling, waarbij in het licht van de reglementering weinig of geen beoordelingsruimte bestaat. Ook moet het beginsel van de gelijkheid worden gehanteerd, waarop toe-

zicht mogelijk is¹⁶. Daarnaast is er een vorm van georganiseerd beroep, opgenomen in het besluit van de Vlaamse Executieve van 25 januari 1985.

10. De aspirant-huurder die zich benadeeld acht door een toewijzing kan hiertegen een voorziening indienen. De gemotiveerde voorziening moet ingediend worden bij de NMH-commissaris van de erkende vennootschap, bij ter post aangetekende brief, verstuurd binnen zes maanden na de datum van de betwiste toewijzing. De poststempel geldt als bewijs. De NMH-commissaris maakt de zaak aanhangig bij de raad van bestuur van de erkende vennootschap binnen dertig dagen, alsook zijn advies over de ontvankelijkheid (naar de vorm) en de gegrondheid (naar de inhoud) van de voorziening. Binnen zestig dagen na het indienen van de voorziening wordt de met redenen omklede beslissing van de raad van bestuur van de erkende vennootschap bij ter post aangetekende brief betekend aan de indiener van de voorziening. Een afschrift van deze beslissing wordt overgezonden aan de NMH-commissaris. Indien de betekening niet binnen deze termijn heeft plaatsgehad, wordt de voorziening als ingewilligd beschouwd. Wordt ze niet ingewilligd, dan beschikt de indiener ervan over een recht van beroep. Dit beroep wordt binnen dertig dagen vanaf de betekening van de beslissing bij ter post aangetekende brief ingesteld bij de gemeenschapsminister van Huisvesting. Deze vraagt binnen vijftien dagen het advies van de NMH. De NMH dient advies te verlenen binnen dertig dagen. De gemeenschapsminister van Huisvesting of de door hem daartoe gedelegeerde ambtenaar beslist over het beroep binnen dertig dagen na mededeling van het advies van de NMH. Deze beslissing dient te worden gemotiveerd in geval van weigering. Uiterlijk tien dagen na de beslissing wordt deze bij aangetekende brief betekend aan de indiener van het beroep en aan de erkende vennootschap en de NMH. Indien bij de beslissing en de betekening de gestelde termijnen niet in acht zijn genomen, wordt het beroep als ingewilligd beschouwd.

2. *De model-huurovereenkomst voor de sociale woningen*¹⁷

2.1. *Grondslag en toepasselijkheid*

11. In art. 9 van het besluit van 7 november 1984 vindt men de grondslag waarop de model-huurovereenkomst werd goedgekeurd: daar wordt het principe gesteld dat de vennootschap haar woningen verhuurt op grond van een model, opgesteld door de Vlaamse Executieve na advies van de NMH. De goedgekeurde model-huurovereenkomst trad in werking vanaf 1 januari 1985, hoewel het besluit door de Vlaamse Executieve pas op 5 maart 1985 werd genomen. Zij vertoont heel wat gelijkenis met de voor het Brussels Gewest goedgekeurde overeenkomst¹⁸ (behalve

¹³ Overeenkomstig art. 18 besluit moet de erkende vennootschap bovendien een toelage verlenen van 5.000 fr., alsook een zelfde of lagere huurprijs aanrekenen dan die van de ontruimde woning en dit gedurende twee jaar na het betrekken van de aangepaste woning.
¹⁴ Tot dan gelden de bepalingen van het M.B. 17 maart 1980, B.S., 13 mei 1980.
¹⁵ Art. 8 besluit en Besl. VI. Ex. 5 maart 1985, B.S., 15 mei 1985.

¹⁶ Vgl. SALMON, J., *Les subventions*, Brussel, Bruylant, 1976, 87 e.v.
¹⁷ Besl. VI. Ex. 5 maart 1985, B.S., 15 mei 1985.
¹⁸ M.B. 13 november 1981, B.S., 27 november 1981; bespreking van de inhoud: HUBEAU, B., «De sociale woningbouw», in *Het onroerend goed in de praktijk*, DERINE, R. (red.), Antwerpen, Kluwer, 1984, VII.B.1, 50-57.

o.m. wat kostenaanrekening en borgtocht betreft).

De model-huurovereenkomst is geldig voor de vanaf 1 januari 1985 tot standgekomen huurovereenkomsten. Het is de datum van het sluiten (ondertekening) die van belang is, en niet die van inwerkingtreding (moment waarop de rechten en verplichtingen van de partijen een aanvang nemen). Door de niet-retroactieve werking en het feit dat de huurovereenkomst, op de regels i.v.m. de beëindiging na, enkel op nieuwe verhuringen van toepassing is, rijzen een aantal problemen van toepasselijkheid in de tijd en van differentiëring tussen verschillende soorten huurders. Vragen kunnen zelfs worden gesteld bij deze «discriminatie», waarvan men bezwaarlijk kan stellen dat ze gegrond is op redelijke en objectieve maatstaven om ze te kunnen verantwoorden. Men kan een drievoudige typologie maken vanuit de rechtspositie van sociale huurders. Het bestaan van een geldig ondertekende huurovereenkomst bepaalt dan welke regels op welke huurverhouding van toepassing zijn. Er wordt uitgegaan van een geldig ondertekende huurovereenkomst (art. 1325 B.W.).

2.1.1. De huurders die geen geldige model-huurovereenkomst of een huurovereenkomst van vóór 1 januari 1985 hebben ondertekend

12. Hoewel de ondertekening van deze model-huurovereenkomst vanaf 1 januari 1985 bij het sluiten van huurovereenkomsten verplicht is, maar de geldigheid en toepasselijkheid toch gekoppeld worden aan ondertekening, ressorteren hieronder tevens de huurders die na 1 januari 1985 begonnen te huren, doch geen huurovereenkomst ondertekenden.

Ingevolge de reglementaire aard van het besluit van 7 november 1984 en de aanvullende uitvoeringsbesluiten en het suppletief karakter van het gemene recht, gelden de reglementaire bepalingen onverkort en voor het overige het gemene recht (bv. herstellingen e.d.m.). Correcties zijn daarop mogelijk door de rechtspraak die aan de doelstellingen van de sociale huisvesting bepaalde gevolgen koppelde voor de rechtspositie van huurder en verharende maatschappij (zie *infra*).

2.1.2. De huurders die vóór de inwerkingtreding van het besluit tot invoering van de model-huurovereenkomst verbonden zijn door een huurovereenkomst en/of huurreglement of waarbij de eerder door de NMH voorgestelde doch niet verplicht opgelegde model-huurovereenkomst is ondertekend.

13. Op 14 juli 1981 kwam inderdaad in de schoot van een NMH-werkgroep een model-huurovereenkomst voor nieuwe verhuringen tot stand. Deze werd in tegenstelling tot het Brussels Gewest niet dwingend en verplicht opgelegd, maar enkel bij wijze van aanbeveling rondgestuurd: de overeenkomst vormde dus enkel een juridische basis voor de huurrelatie wanneer ze ondertekend werd en niet strijdig was met reglementaire of dwingende wettelijke bepalingen. De normale regels van contractsvorming, -uitvoering en -interpretatie zijn erop van toepassing. Een belangrijk principe is alleszins dat de uitlegging ervan bij onduidelijkheden moet geschieden overeenkomstig art. 1162 B.W., m.n. in het voordeel van degene die zich verbindt, nl. de

huurder¹⁹. De bepalingen van deze overeenkomsten gelden voor zover ze in overeenstemming zijn te brengen met de nieuwe reglementaire bepalingen.

2.1.3. De huurders die een huurovereenkomst sloten vanaf 1 januari 1985 en die de model-huurovereenkomst ondertekenden

14. Ook hier gelden in volgorde van belangrijkheid: de reglementaire bepalingen en de bepalingen van de model-huurovereenkomst. Nu zijn niet alle materies volledig geregeld via deze rechtsbronnen. Art. 25 van de huurovereenkomst verwijst dan ook uitdrukkelijk naar het gemene recht («de wet op de huurovereenkomsten»), dat op de overeenkomst van toepassing is ... in zoverre de voor de Nationale Maatschappij voor de Huisvesting en haar erkende vennootschappen specifieke wetgeving en reglementering of de bepalingen van onderhavige overeenkomst, die niet verboden zijn door eerstgenoemde wetgeving, daarvan niet afwijken. Hieruit blijkt het suppletieve karakter van het gemene recht²⁰. Bepaalde artikelen bevatten trouwens verwijzingen naar het gemene huurrecht (o.m. naar de artt. 1728 en 1754 B.W.).

15. Men kan de model-huurovereenkomst in drie stukken opdelen. Ze vangt aan met een intentieverklaring (dat is o.m. ook gebruikelijk bij de koopovereenkomsten voor sociale woningen). Uit de algemene doelstelling van de NMH en de erkende vennootschappen, nl. het oprichten van sociale woningen met het oog op verhuring en verkoop, en de daaruit voortvloeiende specifieke bestemming van de woningen, vloeit voort dat de huurovereenkomsten het karakter hebben van «*intuitu personae*» gesloten overeenkomsten: het gaat immers om personen die aan specifieke voorwaarden dienen te voldoen. De verhuurder «neemt zich voor in de mate van het mogelijke aan elke huurder een aangepaste woning ter beschikking te stellen rekening houdend met de samenstelling van zijn gezin, tegen een huurprijs berekend op grond van de basishuurprijs van bedoelde woning of woningtype, vermeerderd of verminderd in verhouding tot het inkomen van de huurder en van de samenstelling van zijn gezin». Het tweede deel bevat identificatiegegevens en het derde gedeelte is de eigenlijke juridische bron van rechten en verplichtingen, die hierna summier worden overlopen. Vooraf vermelden we nog dat de huurovereenkomst in drie exemplaren wordt opgemaakt, waarvan één bestemd voor de registratie. De kosten van zegelrechten en registratie worden betaald door de huurder (art. 29 — de verwijzingen naar de artikelen in de tekst betreffen steeds de model-huurovereenkomst zelf). De partijen bij de overeenkomst zijn enerzijds de erkende vennootschap, waarvoor één of meer vertegenwoordigers volgens de statutaire regels optreden en de huurder, die tot het einde van de huurtermijn woonplaats kiest in het gehuurde goed (art. 26). Een reglement van inwendige orde wordt bij de huurovereenkomst gevoegd en maakt er integrerend deel

¹⁹ Toepassing voor huurprijsclausules: Rb. Luik, 9 november 1981, *Jur. Liège*, 1982, 237.

²⁰ Over de verhouding met het gemene recht: VANDE LANOTTE, J., «Publiekrechtelijke vraagtekens over de toepasselijkheid van de nieuwe huurwet op sociale woningen», *R.W.*, 1984-85, 1825 e.v.; HUBEAU, B., *l.c.*, nr. 6.

van uit. De daarin voorkomende voorschriften die strijdig zouden zijn met de bepalingen van die overeenkomst, worden voor niet geschreven gehouden (art. 28).

2.2. *De duur van de verhuring en de gevolgen i.v.m. beëindiging*

16. De overeenkomst wordt voor een onbepaalde duur gesloten (art. 4). Beide partijen kunnen te allen tijde een einde maken aan de huurovereenkomst, door een opzegging van drie maanden, die een aanvang neemt op de eerste dag van de maand volgend op die waarin de bij ter post aangetekende opzegging gegeven is. De opzegging dient gemotiveerd te worden door de verhuurder (art. 19). Overeenkomstig de bepalingen van de artt. 1184 en 1741 B.W. kan de beoordeling van de ernst en de gewichtigheid van het aangehaalde motief worden voorgelegd aan de vrede-rechter, die alle elementen in acht genomen kan overgaan tot de ontbinding van de huurovereenkomst of tot ongedigverklaring van de opzegging (zie *infra*).

Tijdens de periode van opzegging moet de huurder een bezichtigingsrecht dulden (art. 20). Verder zijn er nog enkele gevallen waarin aan de huurovereenkomst een einde komt. De partijen komen immers overeen dat de overeenkomst van rechtswege een einde neemt bij de dood van de langstlevende huurder-contractant. Indien de huurder of een lid van zijn gezin in de loop van de overeenkomst het exclusief onverdeeld genot verwerft van een andere woning in volle eigendom, vruchtgebruik of erfpacht, zal de verhuurder hem een opzegging betekenen. De opzeggingstermijn bedraagt in dit geval één jaar. Deze opzegging vervalt echter indien de huurder of een lid van zijn gezin in de loop van die termijn bewijst dat hij het recht van eigendom, vruchtgebruik of erfpacht vervreemd heeft of indien hij inzake een verwerving van een woning om niet een afwijking van de NMH heeft gekregen (art. 19).

2.3. *Bestemming, samenwoning, afstand, onderhuur*

17. De woning en haar aanhorigheden worden uitsluitend voor persoonlijke bewoning gehuurd. De huurder zal de bestemming ervan niet kunnen wijzigen, tenzij met uitdrukkelijke en geschreven toelating van de verhuurder, goedgekeurd door de NMH. Hij is ertoe gehouden de woning effectief te bewonen (art. 2). Ook het Hof van Cassatie leidde deze verplichting af uit de algemene doelstelling van de sociale huisvesting, vervat in de Huisvestingscode, m.a.w. verschaffen van huisvesting aan minder-begoeden. Daaruit volgt o.m. dat de huurder de verplichting heeft de woning persoonlijk en effectief te bewonen (terwijl dit in de private huurovereenkomst geen absolute verplichting is — art. 1717 B.W.). Het niet voldoen aan deze verplichting is een fout aan de zijde van de huurder en kan met de ontbinding van de huurovereenkomst gesanctioneerd worden²¹.

In de huurovereenkomst wordt ingeschreven wie bij de aanvang normaal deel uitmaakt van het gezin van de huurder. Behoudens uitdrukkelijke en geschreven machtiging

van de verhuurder mag de woning slechts betrokken worden door personen die rechtstreeks deel uitmaken van het gezin van de huurder (art. 5). Elke wijziging in de loop van de huurtermijn in deze toestand of in de burgerlijke staat van de gezinsleden, moet door de huurder aan de verhuurder binnen een maand schriftelijk worden meegedeeld (artt. 5 en 27). Dat is ook zo voor de vervulling van de vermogenswaarde, waarvoor de huurder bij de aanvang bevestigt dat hij, noch een lid van zijn gezin, het exclusief genot van een andere woning noch in volle eigendom noch in vruchtgebruik noch in erfpacht heeft (art. 3). De huurder kiest ook woonplaats in de gehuurde woning tot het einde van de huurovereenkomst (art. 26). De huurder kan de woning of een deel ervan niet in onderhuur geven noch aan derden zijn huurrecht geheel of gedeeltelijk afstaan (art. 5). Een eventuele ontbinding van de huurovereenkomst is overigens van rechtswege tegenwerpelijk aan de persoon of personen die door de verhuurder gemachtigd werden met de huurder samen te wonen (art. 23).

2.4. *De betaling van de huurprijs en de lasten*

18. De basishuurprijs en de te betalen huurprijs (zie *infra*) worden in de huurovereenkomst vermeld. Wanneer de basishuurprijs of de te betalen huurprijs gewijzigd wordt, moet de verhuurder de huurder hiervan bij gewone brief op de hoogte brengen, alsmede van de datum waarop deze van kracht wordt. De te betalen huurprijs is samen met de huurlasten vooruit betaalbaar vóór de vijfde dag van elke maand volgens de modaliteiten door de verhuurder bepaald. Alleen deze wijze van betalen bevrijdt de huurder van zijn verplichting. De stortings- of overschrijvingskosten vallen ten laste van de huurder. De huurder is ertoe gehouden de door hem gedane betalingen te bewijzen op eenvoudige vraag van de verhuurder (art. 6). In geval van niet-betaling van de huurprijs, de huurlasten en de borgtocht binnen een maand en bij gebreke van een bij afzonderlijke akte betekende loonafstand, kan de verhuurder een verhoging van de achterstallige huurprijs, huurlasten of borgtocht met 10%, vermeerderd met de wettelijke interest, toepassen (art. 7).

Art. 9 vermeldt dat de huurder naast de huurprijs ook huurlasten dient te betalen²². De omvang van de hiervoor bestemde maandelijkse voorafbetaling wordt in de huurovereenkomst meegedeeld. De individuele verbruikskosten van water, gas, elektriciteit en stookolie, voor zover deze door de vennootschap worden betaald, worden jaarlijks verrekend.

De sommen die de huurder betaald zou hebben zonder deze verschuldigd te zijn op grond van de wet of de overeenkomst, zullen hem op zijn verzoek terugbetaald worden. Deze terugbetaling is evenwel slechts eisbaar voor zover het gaat om sommen die vervallen en betaald zijn in de loop van vijf jaar die aan het verzoek voorafgaan. De rechtsvordering tot teruggave verjaart na twaalf maanden te rekenen vanaf het einde van de overeenkomst (art. 10).

De onroerende voorheffing valt ten laste van de verhuur-

²¹ Cass., 10 februari 1983, *Arr. Cass.*, 1982-83, 751, *J.T.*, 1983, 540, *Rev. Not. B.*, 1983, 310, *T. Vred.*, 1983, 230, noot JADOT, B. en *R.W.*, 1983-84, 2233, noot HUBEAU, B.

²² Voor de volledige regeling inzake kosten en lasten, zie HUBEAU, B., *l.c.*, nr. 30; Zie ook Cass., 25 januari 1985, *R.W.*, 1985-86, 1155, noot HUBEAU, B.

der. De aanvraag tot vermindering van onroerende voorheffing die de huurder zou kunnen genieten zal door de verhuurder ingevuld en bij de Administratie van Financiën ingediend worden. De vermindering van de onroerende voorheffing waarop de huurder als hoofd van een «kinderrijk» gezin recht heeft²³ wordt niet gecumuleerd met de huurprijsvermindering voor kinderrijke gezinnen voortvloeiend uit het huurstelsel der sociale woningen (art. 11).

2.5. De borgtocht en de plaatsbeschrijving

19. De terbeschikkingstelling van de verhuurde woning kan slechts plaatshebben na de ondertekening door de huurder van een plaatsbeschrijving (art. 4). Bij het vertrek van de huurder zal een afgevaardigde van de verhuurder de woning bezoeken en zal een contradictoire plaatsbeschrijving van uittreding opgemaakt worden. Deze plaatsbeschrijving zal door de huurder, of zijn vertegenwoordiger, in het bezit van een regelmatige volmacht, ondertekend worden. Indien de uittredende huurder op de voor de plaatsbeschrijving gestelde dag en uur, die hem minstens acht dagen vooraf is gemeld, niet aanwezig is, brengt zulks de onvoorwaardelijke erkenning van zijnentwege van de juistheid van deze plaatsbeschrijving met zich mee (art. 21).

De huurder — of een lid van zijn gezin — moet een borgtocht storten bij de toewijzing van de woning. De borgtocht brengt ten voordele van de huurder een interest op analoog met die van toepassing op de spaardeposito's bij de ASLK²⁴. De interest zal jaarlijks worden uitbetaald. De borgtocht kan in de loop van de overeenkomst door de verhuurder aangewend worden om de eventuele schade, veroorzaakt door de niet-naleving van de verplichtingen van de huurder te herstellen (art. 8). De borgtocht zal van rechtswege aan de huurder (of bij overlijden aan zijn erfgenamen) worden terugbetaald bij het einde van de overeenkomst nadat hij zich van alle verplichtingen t.a.v. de verhuurder zal hebben gekwet. De erfgenamen rechtvaardigen zich door officiële documenten die ze afleveren aan de verhuurder. Deze terugbetaling brengt geen enkele aansprakelijkheid voor de verhuurder mede. De verhuurder behoudt zich het recht voor, door alle rechtsmiddelen, het verschuldigde bedrag terug te vorderen (art. 22).

2.6. De brandverzekering

20. De huurder verbindt er zich toe bij een Belgische of in België erkende verzekeringsmaatschappij een omnium brandverzekering aan te gaan die zowel zijn inboedel als zijn aansprakelijkheid als huurder dekt gedurende de hele huurperiode voor een som die hem ingevolge ramp een volledige vergoeding waarborgt. Volgende risico's moeten gedekt zijn: brand en bijkomstige risico's, eventuele afbraaken ontruimingskosten; hagel- en stormschaade, waterschaade, glasbreuk en burgerlijke aansprakelijkheid voor het gebouw. Op vraag van de verhuurder is de huurder verplicht een afschrift van de polis, alsmede het bewijs van de betaling van de premie voor te leggen zonder dat dit nazicht

enige verantwoordelijkheid voor de verhuurder meebrengt. Indien de verhuurder een omniumbrandverzekering heeft gesloten, die een clause van afstand van verhaal op de huurder bevat, zal deze laatste alleen zijn inboedel en het verhaal van de burens moeten verzekeren. In dit laatste geval kan de verhuurder de premiekosten voor deze afstand van verhaal terugvorderen van de huurder (art. 18).

2.7. Andere verplichtingen en rechten van de huurder

21. De huurder neemt volgens de bewoordingen van de overeenkomst nog enkele bijkomende verplichtingen op.

In verband met gebruik en onderhoud van de woning geldt de verplichting dat de huurder het gehuurde goed zal betrekken en gebruiken als een goed huisvader in de zin van art. 1728 B.W. (art. 12). De kosten verbonden aan het ruimen van putten en van secreten valt echter ten laste van de huurder. De herstellingen ten laste van de huurder zijn die vermeld in art. 1754 B.W.

Indien de huurder niet tijdig de hem ten laste vallende onderhouds- en herstellingswerken uitvoert, heeft de verhuurder, na ingebrekestelling bij aangetekende brief, het recht om deze werken uit te voeren of te doen uitvoeren door een derde voor rekening van de huurder. Deze laatste zal aan de verhuurder binnen de maand na facturatie de door hem uitgegeven sommen moeten terugbetalen (art. 12).

De huurder is ertoe gehouden elke schade, waarvan de herstelling ten laste van de verhuurder valt, onmiddellijk en schriftelijk aan deze laatste bekend te maken. Bij gebreke daarvan zal de huurder aansprakelijk gesteld worden voor elke vermeerdering van de schade en zal hij verplicht worden de verhuurder daarvoor schadeloos te stellen (art. 12).

De huurder is verplicht een geschreven en voorafgaande machtiging van de verhuurder te vragen om iets op het dak, aan de buitenmuren, of op enige andere (buiten het hoofdgebouw gelegen) plaats van het gehuurde goed te plaatsen of te bevestigen (art. 15).

De huurder mag huisdieren houden, indien hij de bepalingen van het reglement van inwendige orde naleeft, dat uitsluitend rekening zal houden met de aard van de woning, de ligging ervan en overdreven burenlust (art. 16). Bij betwisting zal de rechtbank in redelijkheid over het hinderlijk karakter moeten oordelen.

Verder moet de huurder het eventueel bezoek door de vertegenwoordigers van de verhuurder en van de NMH dulden om in de woning en haar aanhorigheden de goede uitvoering van de verplichtingen van de huurder alsmede de staat van het goed na te gaan. Toegang moet verleend worden binnen acht dagen na verwittiging (art. 17).

2.8. De renovatie-, veranderings- en verbeteringswerken

22. De huurder zal, zonder vergoeding, de uitvoering van al dan niet noodzakelijke en/of dringende werken die de verhuurder in het kader van een door de NMH goedgekeurde renovatie- of aanpassingsoperatie nuttig acht, moeten gedogen, zelfs indien de duur ervan veertig dagen overschrijdt. Dit is een afwijking van art. 1724 B.W. Indien de werken aanleiding geven tot een genotsderving kan evenwel een huurvermindering worden toegestaan voor de duur van de werken (art.13).

²³ Art. 162, § 1, 3, W.I.B.

²⁴ Zie Besl. VI. Ex. 5 maart 1985, B.S., 15 mei 1985 en supra, nr. 6.

Mag de huurder zelf veranderingen aanbrengen? De huurder mag alleen veranderingen aanbrengen aan de gehuurde woning en haar aanhorigheden met de voorafgaande en schriftelijke toelating van de verhuurder. Bij het einde van de overeenkomst kan de verhuurder deze veranderingen overnemen zonder vergoeding of eisen dat het goed in zijn oorspronkelijke staat wordt teruggebracht. Indien de huurder zonder toelating toch veranderingen aanbrengt, heeft de verhuurder het recht te eisen dat de woning en haar aanhorigheden onmiddellijk in de oorspronkelijke staat worden hersteld (art. 14).

3. De duur en de beëindiging van de verhuring

23. Een belangrijke wijziging is opgenomen in art. 3 van het besluit van 6 november 1985. Dit voegt aan art. 9 van het oorspronkelijk besluit, nl. dat de vennootschap haar woningen verhuurt op grond van een model-huurovereenkomst, de zin toe: «De bepalingen betreffende het beëindigen van de huurovereenkomst gelden voor alle vigerende huurovereenkomsten.» Concreet betekent dit dat de huurovereenkomsten van onbepaalde duur zijn en opzegbaar door de huurder met een opzeggingstermijn van drie maanden; deze geldt ook voor de vennootschappen, maar de opgave van een motief is noodzakelijk. Hierbij moeten enkele aantekeningen worden gemaakt. Vast staat dat deze nieuwe regeling een inhoudelijke verbetering is. We pleitten immers reeds voor een veralgemening van de motiveringsverplichting voor de opzeggingen door de vennootschappen²⁵. Wat was immers de situatie in de loop van het jaar 1985?

24. Het besluit van 7 november 1984 dat op 1 januari 1985 in werking trad, bepaalde i.v.m. de duur van de verhuring niets, zodat de regels van het gemene recht, zoals gemoduleerd naar de sector van de sociale huur toe (zie infra) en behoudens andersluidende overeenkomsten, van toepassing waren. Door het besluit van de Vlaamse Executieve van 5 maart 1985 werd de model-huurovereenkomst opgelegd voor de «nieuwe» verhuringen, maar dit besluit werkt terug tot 1 januari 1985. Op dat ogenblik bestonden er bijgevolg drie types van rechtspositie voor de huurders. Belangrijke elementen daaruit zijn evenwel van blijvend belang.

3.1. De toestand van de huurders met een model-huurovereenkomst

25. Voor hun toestand verwijzen we naar supra, nr. 16.

3.2. De toestand van de huurders zonder een model-huurovereenkomst

26. Wat de duur van de overeenkomst, de vorm van de opzegging e.d.m. betreft moeten we het gemene recht bekijken. De vraag is nu of het gemene recht inzake beëindiging op een identieke manier als op de private huurovereenkomst van toepassing zijn²⁶.

²⁵ HUBEAU, B., *l.c.*, nr. 34.

²⁶ JADOT, B., «La résiliation du bail de logements sociaux», *J.T.*, 1983, 709 e.v.; HUBEAU, B., «De beëindiging van de sociale

Een nieuw onderscheid is noodzakelijk, nl. tussen het geval van normale beëindiging van de huurovereenkomst (verstrijken van de termijn, eventueel verlengd via de stilzwijgende wederinhuring) en de ontbinding wegens niet-nakoming van verbintenissen door de huurder.

In het eerste geval was een gedeelte van de rechtspraak van mening dat de gewone regels ongenueanceerd van toepassing zijn en dat een opzegging zonder opgave van motief voldoende is om een einde te maken aan de huurovereenkomst²⁷. Andere rechtbanken aanvaardden dat hier sprake kan zijn van misbruik van het opzeggingsrecht, in die zin dat deze bevoegdheid van de maatschappij doelgebonden is volgens de finaliteit van de sociale huisvesting zodat die niet op een sociaal nadelige wijze mag worden uitgeoefend: de huurders die aan een aantal strikte toelatingsvoorwaarden beantwoorden, moeten een rechtmatig vertrouwen kunnen koesteren enige tijd te kunnen wonen. Men moet de gevolgen voor de huurder afwegen. Vaak gaat de rechtbank in de vorm van een tussenvonnis over tot het opvragen van (bewijsmateriaal voor) het beëindigingsmotief. De sanctie is meestal de ongeldigheid van de opzegging²⁸.

Bij de beëindiging door ontbinding (artt. 1184 en 1741 B.W.) wordt — al dan niet gecombineerd met de rechtsmisbruikfiguur — een specifiek kader voor de beoordeling van ernst en gewichtigheid van het beëindigingsmotief in de sociale huisvesting opgezet, nl. de gevolgen voor de huurder, o.m. de beperkte kansen om een nieuwe woning te vinden. Zelfs indien een bepaalde aanleiding of handeling in de huurovereenkomst of het reglement verboden is (bv. houden van huisdieren) wordt een rechterlijke beoordeling op zijn plaats geacht²⁹.

3.3. Reglementaire beëindigingsgronden

27. Deze vier gevallen gelden voor alle huurders, met of zonder model-huurovereenkomst. De huurder moet tijdens

huurovereenkomst door de verhurende maatschappij en de woon(on)zekerheid van de sociale huurder», *Tegenspraak*, 1982, 378 e.v.; i.v.m. de wet van 29 december 1983 en de toepasselijkheid op sociale woningen: Vred. Antwerpen, 5e kanton, 14 februari 1984, onuitg., *A.R.*, nr. 20508, verbr. Rb. Antwerpen, 3e kamer, 28 januari 1985, onuitg., *A.R.*, nr. 1825.

²⁷ Rb. Luik, 17 november 1981, onuitg., *A.R.*, nr. 48375/81; Vred. Grivegnée, 17 oktober 1956, *Jur. Liège*, 1956-57, 101; Vred. Grâce-Hollogne, 31 maart 1981, onuitg., *A.R.*, nr. 8209; Vred. Gent, 5 januari 1982, *Tegenspraak*, 1982, 915.

²⁸ Vred. Gent, 4 februari 1982, *R.W.*, 1982-83, 946, noot HUBEAU, B., «De beëindiging van de huurovereenkomst voor een sociale woning door de verhurende maatschappij»; Vred. Turnhout, 25 juni 1982, *Tegenspraak*, 1982, 417; Vred. Antwerpen, 3e kanton, 15 april 1983, onuitg., *A.R.*, nr. 5297; Vred. Antwerpen, 1 februari 1984, *Tegenspraak*, 1985, afl. 4/5, 37, noot HUBEAU, B. en LAMBRECHTS, M., «Bescherming van de gezinswoning en rechtsmisbruik bij opzeggingen in de sociale huur».

²⁹ Rb. Doornik, 10 juni 1982, onuitg., *A.R.*, nr. 15030; Vred. Antwerpen, 26 november 1982, *Tegenspraak*, 1982, 86, noot HUBEAU, B.; Vred. Gent, 13 oktober 1981, *Tegenspraak*, 1982, 413; Vred. Fléron, 28 april 1981, onuitg., *A.R.*, nr. 15/81; Vred. Nijvel, 8 september 1982, onuitg., *A.R.*, nr. 15434; redelijkheid als criterium: Vred. Antwerpen, 3e kanton, 15 april 1983, onuitg., *A.R.*, nr. 5297; i.v.m. art. 3 E.V.R.M.: Vred. Tubize, 12 maart 1980, *Mouv. Comm.*, 1981, 435; Vred. Tubize, 27 oktober 1981, *T. Vred.*, 1982, 171.

de gehele duurtijd blijven voldoen aan de vermogensvoorwaarde, m.a.w. geen andere woning in eigendom of vruchtgebruik hebben. Indien hij of een lid van het gezin een woning verwerft en er het exclusief genot van verkrijgt, moet dit meegedeeld worden aan de vennootschap, die verplicht is op te zeggen met een opzeggingstermijn van één jaar, behalve indien de eigendom of het vruchtgebruik binnen deze termijn vervreemd is³⁰. Bovendien kan aan de huurder ook een opzegging betekend worden, wanneer bij het jaarlijks onderzoek naar het inkomen blijkt dat dit meer bedraagt dan het bedrag waarbij de huurder tweemaal de basishuurprijs moet betalen. De woning moet dan uiterlijk één jaar na de opzegging ontruimd worden. Als de huurder ten laatste drie maanden voor het verstrijken van de opzegging bewijst dat zijn inkomen tot onder genoemd niveau is gedaald, blijft de opzegging zonder uitwerking³¹. De erkende vennootschap kan de borgtocht tijdens de duur geheel of gedeeltelijk aanwenden indien er huurschade wordt vastgesteld of wanneer blijkt dat de huurder het gehuurde goed niet als een goed huisvader heeft gebruikt. In dit geval kan de huurder worden aangemaand om de som binnen dertig dagen aan te vullen met het ontbrekende bedrag. Anders wordt de huurovereenkomst van rechtswege verbroken³². Ten slotte is op het geven van onjuiste en onvolledige verklaringen of de weigering van toestemming voor het opvragen van fiscale documenten de sanctie «van rechtswege nietigheid» van de huurovereenkomst en eventuele vergoeding voor onrechtmatige bewoning gesteld³³.

3.4. De nieuwe regeling vanaf 1 januari 1986

28. Thans retroageert de regeling van de model-huurovereenkomst voor alle «vigerende»³⁴ huurovereenkomsten: dit besluit gaat in vanaf 1 januari 1986. Het betreft hier een afwijking van de principiële niet-retroactieve werking van een reglementering (art. 2 B.W.). Ze is in die zin ingrijpend omdat het statuut van de duur en de beëindiging van de huur een nog vnl. contractueel bepaalde materie van de sociale huur uitmaakt. Het onderwerp maakte reeds het voorwerp uit van belangrijke betwistingen in het verleden: retroactiviteit wordt in sommige gevallen geduld als uitzondering. Eén van deze gevallen is de waarborg voor de continuïteit van de verlening van een collectieve dienst³⁵. Men kan deze motivering voor de betreffende afwijking alleszins inroepen. Vragen kunnen wel gesteld worden bij de omstandigheden enerzijds en de gebruikte techniek anderzijds. Allereerst hebben het oorspronkelijk besluit en de uitvoeringsbesluiten zelf gezorgd voor een totale discontinuïteit en verscheidenheid (zie supra nrs. 25-27). Bovendien ware

het aangewezen zulk een belangrijk beginsel in te schrijven in het oorspronkelijke besluit zelf, nu men toch wijzigingen doorvoert. Ten slotte is de verwijzing naar «de bepalingen betreffende het beëindigen van de huurovereenkomst» vaag en algemeen³⁶. Het betreft trouwens enkel de bovengenoemde regels voor de duur van de verhuur en de mogelijkheid tot opzegging; de andere zijn immers reeds opgenomen in het basisbesluit zelf, nl. in de artt. 23 tot 25 van het besluit.

29. Aldus wordt een tot nog toe vnl. gemeenrechtelijk (en dus veeleer contractueel) bepaalde materie vervangen door een reglementaire regeling met de daaraan gekoppelde juridische gevolgen, o.m. dat ze preëxisteert aan de verhouding huurder/verhuurder. Wanneer de erkende vennootschap een einde maakt aan de huurovereenkomst wordt het nieuwe evaluatiekader bijgevolg beperkt tot de beoordeling van een motief via de vordering tot ontbinding, waarbij het principe van de gerechtelijke ontbinding centraal staat³⁷. Ook het misbruik van ontbindingsrecht wordt evenwel aanvaard in de rechtspraak zodat de vennootschap zich niet alleen schuldig kan maken aan het geven van een gebrekkige grondslag voor de ontbinding (bv. onvoldoende zwaarwichtige redenen), maar bovendien en simultaan ook aan een misbruik van het ontbindingsrecht op zichzelf (bv. te snel inroepen van een motief)³⁸.

4. De huurprijsberekening in 1986

30. We zetten eerst kort de algemene regels voor de huurprijsberekening uiteen. Daarna wordt toegelicht welke grenzen en beperkingen aan de huurprijs in 1986 zijn aangebracht en verduidelijken we de nieuwe regels met enkele voorbeelden.

4.1. Algemene huurprijsberekening³⁹

31. Uitgegaan wordt van het jaarbedrag van de basishuurprijs. Dit is een percentage van de geactualiseerde kostprijs van de woning. De uitgaven én bij de oprichting of verwerving én bij de sanering, verbetering en aanpassing, gedaan door de vennootschap, worden samengevoegd. Deze dient vermenigvuldigd te worden door een zgn. actualiseringscoëfficiënt; deze worden jaarlijks vastgelegd door de Vlaamse Executieve en houden rekening met gemiddelde kostprijzen en verouderingsgraad. Voor 1986 is dit het M.B. van 3 september 1985⁴⁰: voor een woning uit het jaar 1954 (rekening wordt gehouden met het jaar van de eerste bewoning of het tweede jaar volgend op

³⁰ Art. 23, § 1, besluit.

³¹ Art. 23, § 2, besluit.

³² Art. 25, § 1, besluit.

³³ Art. 24, besluit.

³⁴ Er kan opgemerkt worden dat het begrip «vigerende» beter door «lopende» was vervangen.

³⁵ Cass., 27 juni 1935, *Pas.*, 1935, I, 295; Cass., 5 februari 1970, *Pas.*, 1970, I, 295; VAN WELKENHUYZEN, A., «Le principe de la non-rétroactivité de la loi et le fonctionnement des services publics», noot onder Cass., 22 oktober 1970, *R.C.J.B.*, 1972, (290), 305 en *Rec. J. Dr. Adm.*, 1971, met concl. proc.-gen. GANS-HOF VAN DER MEERSCH, (144), 150.

³⁶ Hetgeen tot gevolg heeft dat bepalingen i.v.m. de beëindiging van de huurovereenkomst als sanctie op drie plaatsen opgenomen of hernomen zijn.

³⁷ Cass., 8 april 1970, *Arr. Cass.*, 1976, 914; Cass., 12 november 1978, *Arr. Cass.*, 1977, 293; DE PAGE, H., *Traité*, IV, nr. 748.

³⁸ Inzake particuliere huurovereenkomsten; zie o.m. Vred. Namen, 14 november 1977, *Rev. Rég. Dr.*, 1978, 495, noot CEREXHE, E. en COIPEL, M.; Vred. Namen, 28 november 1977, *Rev. Rég. Dr.*, 1978, noot COIPEL, M.; Vred. Namen, 25 juli 1978, *Rev. Rég. Dr.*, 1978, 608; andere toepassing: Rb. Luik, 17 september 1984, *Jur. Liège*, 1985, 142.

³⁹ Artt. 10-20 besluit; zie HUBEAU, B., *l.c.*, nrs. 18 e.v.

⁴⁰ B.S., 8 oktober 1985.

het jaar waarin de aanbesteding door de NMH werd goedgekeurd) moet de kostprijs bv. vermenigvuldigd worden met coëfficiënt 2,66. Het percentage van dit jaarbedrag is minstens 3%. De basishuurprijs blijft gedurende één jaar ongewijzigd⁴¹. De volgende stap is de berekening van de reële huurprijs, die men krijgt door vermenigvuldiging van de basishuurprijs met een inkomenscoëfficiënt. Dit is de functie waarbij deze basishuurprijs voor elke individuele huurder wordt aangepast volgens inkomen en kinderlast. Daarna worden eventuele huurverminderingen wegens kinderlast afgetrokken. Ten slotte zijn er enkele beperkingen naar onder toe (minimaal de helft van de basishuurprijs) en naar boven toe (maximaal de «normale huurwaarde» en één vijfde van het gezinsinkomen). Deze reële huurprijs wordt jaarlijks herzien op grond van het inkomen; tussentijdse herzieningen zijn mogelijk bij overlijden of verhuizing van inwonende(n), daling van het inkomen of het inkomen van andere personen. Deze regels van het oorspronkelijk besluit zijn aangevuld, resp. gewijzigd door het besluit van 6 november 1985.

4.2. De wijzigingen en aanvullingen i.v.m. de huurprijsberekening

32. De belangrijkste wijziging betreft art. 12 van het besluit betreffende de berekening van de reële huurprijs. Allereerst wordt een nieuw begrip ingevoerd, nl. de aangepaste huurprijs, een stap tussen de basishuurprijs en de berekening van de reële huurprijs. Bovendien wordt de berekening zelf aan een aantal beperkingen onderworpen. Ten slotte is er een aanvulling i.v.m. het begrip «kinderen ten laste».

4.2.1. De «aangepaste» huurprijs

33. Naast de begrippen basishuurprijs, inkomenscoëfficiënt en reële huurprijs als sleutels tot de huurprijsberekening⁴², voert het besluit een begrip «aangepaste huurprijs» in. Het is «het produkt van de basishuurprijs en de inkomenscoëfficiënt» (dit laatste wordt vastgesteld overeenkomstig de formule vastgesteld in art. 12, § 1, besluit)⁴³. De formule voor de inkomenscoëfficiënt blijft dezelfde en deze dient rechtstreeks voor de bepaling van de aangepaste huurprijs. Pro memorie:

$$\frac{(\text{inkomen} - n \times 20.000) \times 1,5 + 250.000}{900.000}$$

De lading die het begrip «aangepaste huurprijs» dekt, is niet nieuw, enkel het begrip, dat verwijst naar een tussenstadium in de huurprijsberekening. Het zal o.m. dienstig zijn bij de nieuw ingebouwde grenzen voor de huurprijsstijging geregeld in art. 12, §§ 5 en 6 (zie infra).

⁴¹ I.v.m. het berekeningsprincipe (zij het in het vroeger stelsel van het K.B. 18 december 1979), zie Cass., 25 januari 1985 (vermeld in voetnoot 22).

⁴² Definities, zie art. 2, § 1, besluit (ze zijn van belang voor de berekening overeenkomstig de artt. 10, 12, 13, 14 en 16 besluit).

⁴³ Waarin ook het nieuwe begrip wordt ingevoerd (zie art. 1 besluit 6 november 1985) en waarbij de inkomenscoëfficiënt voor 1985 wordt uitgesloten (zie art. 28, § 1, besluit).

4.2.2. De beperkingen van de huurprijsstijging

34. Hier worden drie nieuwe regels vooropgesteld. De bedoeling is de stijging van de huurprijzen primair te koppelen aan een eventuele stijging van het inkomen en bijkomend aan de stijging van de index (er wordt enkel over «stijging» en niet over daling gesproken) enerzijds en aan de huurprijsbeperkingen in de particuliere sector anderzijds. Bovendien wordt voor 1986 een grens opgelegd t.a.v. de reële huurprijs, d.w.z. na de toepassing van de eventuele vermindering voor kinderlast.

35.1) Indien de stijging van het inkomen van de huurder van het referentiejaar tegenover dat van het voorgaande jaar niet groter is dan de stijging van het indexcijfer der consumptieprijsen van de maand juni van het jaar vóór de herziening t.o.v. dat van de maand juni van het voorgaande jaar, mag de nieuwe aangepaste huurprijs niet hoger zijn dan de vorige vermenigvuldigd met het quotiënt van de indexcijfers, dat tot op de vierde decimaal berekend wordt. De verhoging, zo zegt het slot van het nieuwe art. 12, § 5, van het besluit, van de aangepaste huurprijs wordt in voorkomend geval beperkt door de imperatieve bepalingen van de tijdelijke huurwetregelingen die van kracht zijn in de particuliere sector.

36. Voorbeeld

a. Toestand in 1985. Een huurder X had in 1982 (aanslagjaar 1983) een inkomen van 450.000 fr. Als hypothese en aansluitend op het voorbeeld dat we eerder gebruikten⁴⁴ was de basishuurprijs in 1985 3.500 fr. Aangezien het inkomen 450.000 fr. was, bleef de reële huurprijs ook 3.500 fr., verminderd met eventuele kinderlast (het begrip «aangepaste huurprijs» bestond nog niet).

b. Toestand in 1986. Het inkomen van 1983 (referentiejaar voor de berekening in 1986) is opgeklommen tot 470.000 fr. De basishuurprijs wordt in januari 1986 aangepast volgens de artt. 11 en 21 van het besluit. Het indexcijfer van juni 1985 bedraagt 129,85 (schaal 1981) en dat van juni 1984 is 123,60 (zelfde schaal).

$$q = \frac{I H}{I V}$$

waarbij I H staat voor het indexcijfer van juni van het jaar van de herziening en I V voor dat van dezelfde maand van het voorgaande jaar

$$q = \frac{129,85 \text{ (indexcijfer juni 1985)}}{123,60 \text{ (indexcijfer juni 1984)}} = 1,0506$$

De aangepaste huurprijs voor het jaar 1986 mag niet hoger zijn dan de vorige vermenigvuldigd met q, nl. 1,0506. Deze huurprijs mag bijgevolg met maximum 5,06% omhoog als het inkomen van de huurder met maximum 5,06% is gestegen t.o.v. het vorig jaar. Concreet betekent dit: 3.500 x 1,0506 = 3.677 fr.

c. We herhalen dat dit een maximumgrens is. De basisformule voor de inkomenscoëfficiënt blijft:

— in het geval dat er drie kinderen ten laste zijn

$$\frac{470.000 - 60.000 \times 1,5 + 250.000}{900.000} = 0,7$$

⁴⁴ Zie voorbeeld: HUBEAU, B., l.c., nr. 29, 6.

— in het geval dat er geen kinderen ten laste zijn zou de beperking daarentegen wel gelden; de inkomenscoëfficiënt zou immers als volgt berekend worden:

$$\frac{470.000 \times 1,5 + 250.000}{900.000} = 1,06$$

3.500 fr. $\times$ 1,06 = 3.710 fr. en dit wordt beperkt tot 3.677 fr.

37. Twee opmerkingen zijn hierbij op hun plaats:

a. De belangrijkste wijziging t.a.v. de bepalingen van art. 12 in het oorspronkelijk besluit is dat als basis voor de beperking de «aangepaste huurprijs» wordt genomen in tegenstelling tot de reële huurprijs. Deze laatste is de huurprijs berekend overeenkomstig de artt. 12, 13⁴⁵, 14 en 16 van het besluit. Art. 13 betreft de verminderingen voor kinderlast; art. 14 de tussentijdse herberekeningen van de reële huurprijs (die normaal voor één jaar vastligt) en art. 16 de minimale en maximale grenzen en beperkingen van de reële huurprijs.

b. Deze verhoging berekend overeenkomstig bovengenoemde formules kan beperkt worden door dwingende bepalingen van tijdelijke regelingen. I.c. geldt de regeling van art. 2 van de herstellwet van 22 januari 1985 houdende sociale bepalingen⁴⁶. Voor het jaar 1986 geldt de particuliere huurovereenkomsten de matiging van 2% op het bedrag dat wettelijk eisbaar is in de maand december van het kalenderjaar dat aan de aanpassing voorafgaat. Dit zijn dwingende bepalingen⁴⁷.

Voorbeeld: In ons voorbeeld geeft dit voor een huurovereenkomst in werking getreden na 1 januari 1984

$$\frac{3.500 \text{ (wettelijk eisbare huurprijs december 1985)} \times 2}{100} = 70 \text{ fr.}$$

De nieuwe aangepaste huurprijs voor 1986 wordt bijgevolg met 70 fr. verminderd. Eenvoudiger gesteld: de stijging wordt beperkt tot 3,06%.

38. 2) Indien de stijging van het inkomen van de huurder van het referentiejaar t.a.v. dat van het voorgaande jaar groter is dan de stijging van de index der consumptieprijsen van juni (voor de herziening) en juni van het voorgaande jaar, mag de aangepaste huurprijs, zo luidt het gewijzigde art. 12, § 6, van het besluit, niet hoger zijn dan de vorige vermenigvuldigd met het quotiënt van voornoemde inkomsten (dit quotiënt wordt tot op het vierde decimaal berekend). De grondslag van beperking wordt in tegenstelling tot 1 gevormd door het quotiënt van de inkomens i.p.v. het quotiënt van de indexcijfers. De verwijzing naar de imperatieve bepalingen van tijdelijke beperkingen in de particuliere sector wordt hier niet vermeld.

39. Voorbeeld: We nemen hetzelfde voorbeeld als in 1), met dezelfde toestand voor 1985.

a. Het inkomen van 450.000 fr. evolueerde naar 480.000 fr.; de stijging bedraagt bijgevolg meer dan 5,06% (450.000 $\times$ 1,0506 = 472.770 fr.), d.w.z. de proportionele stijging van de indexcijfers (zie supra).

⁴⁵ Dit is toegevoegd in art. 2, § 1 (definitie reële huurprijs) besluit; vroeger stonden enkel de artt. 12, 14 en 16 vermeld.

⁴⁶ B.S., 24 januari 1985.

⁴⁷ HUBEAU, B., LIPPENS, J. en VANDE LANOTTE, J., *De nieuwe huurwet in 1985*, Antwerpen, Kluwer, 1985, nrs. 361-370, i.h.b. nr. 364.

De aangepaste huurprijs mag niet hoger zijn dan de basis huurprijs, vermenigvuldigd met 9, waarbij

$$q = \frac{\text{inkomen 1983}}{\text{inkomen 1982}} = \frac{480.000}{450.000} = 1,0666$$

b. De basisformule voor de inkomenscoëfficiënt is de volgende:

— in het geval dat er drie kinderen ten laste zijn:

$$\frac{480.000 - 60.000 \times 1,5 + 250.000}{900.000} = 0,7111$$

De aangepaste huurprijs bedraagt:

$$3.500 \text{ fr.} \times 0,7111 = 2.489 \text{ fr.}$$

— in het geval dat er geen kinderen zijn geldt de grens wel; de inkomenscoëfficiënt bedraagt immers:

$$\frac{480.000 \times 1,5 + 250.000}{900.000} = 1,0777$$

De aangepaste huurprijs bedraagt:

3.500 fr. $\times$ 1,0777 = 3.772 fr. De huurprijs wordt in dat geval beperkt tot

$$3.500 \times 1,0666 = 3.733 \text{ fr.}$$

40. 3) De som van de nieuwe reële huurprijs, zo bepaalt het nieuwe art. 12, § 7, van het besluit, en de eventueel toegestane verminderingen voor kinderlast, mag niet hoger zijn dan de som van de reële huurprijs en van de toegestane verminderingen, vermenigvuldigd met 1,15, tenzij het inkomen van het betrokken jaar met meer dan 15% is gestegen t.o.v. het inkomen van het vorige jaar. Deze regeling is van toepassing op de huurprijs herzieningen van 1986: voor de toekomst lijkt deze regel niet meer te gelden, althans niet onder het regime van dit besluit.

41. Voorbeeld: We hernemen ons vroeger voorbeeld.

— «oude» reële huurprijs:

$$3.500 \text{ fr.} - 700 \text{ fr.} = 2.800 \text{ fr.}$$

— «nieuwe» reële huurprijs:

$$3.733 \text{ fr.} - 700 \text{ fr.} = 3.033 \text{ fr.}$$

— de grens die wordt ingevoerd is de volgende:

$$3.500 \text{ fr.} \times 1,15 = 4.025 \text{ fr.}$$

De grens geldt niet wanneer bv. de huurder een inkomen geniet van 520.000 fr. tegenover 450.000 fr. in de resp. referentiejaar, omdat er dan een stijging is van meer dan 15% (450.000 $\times$ 1,15 = 517.500 fr.).

42. Belangrijk is op te merken dat het oorspronkelijke art. 12 — net zoals de overgangsregeling voor het jaar 1985 — drie situaties bepaalde waarbij geen beperking voor de huurprijs volgens de toen geldende grenzen mogelijk was. Het betrof: wijziging van het inkomen, wijziging van de kinderlast, wijziging van de kostprijs. Enkel het eerste is in het nieuwe art. 12 opgenomen. Het is evenwel duidelijk dat voor de vennootschappen de mogelijkheid bestaat om met de twee andere omstandigheden rekening te houden voor de aanpassing van de samenstellende elementen van de reële huurprijs: overeenkomstig art. 13 van het basisbesluit jaarlijks wat de kinderlast betreft en overeenkomstig art. 11 op elk ogenblik bij renovatiewerken die aanleiding geven tot een verhoging van de geactualiseerde kostprijs.

4.2.3. Kinderen ten laste

43. In het oorspronkelijk besluit van 7 november 1984 was het onduidelijk welke kinderen bedoeld werden onder

de definitie «kind voor hetwelk kinderbijslag of wezentoe-lage wordt toegekend aan de kandidaat-huurder of huurder of aan de persoon met wie hij wettelijk en feitelijk samen-woont». Art. 2, § 1, wordt door het besluit van 6 november 1985 aangevuld: het zijn de kinderen voor wie «op 1 janua-ri van het jaar van in de inhuurneming of van de herzie-ning» vergoeding wordt toegekend, die in aanmerking komen. In de praktijk werd de reglementering doorgaans reeds aldus toegepast. In dit verband werd ook art. 13, § 2, eerste lid, van het oorspronkelijk besluit aangepast i.v.m. de terugbetaling door het gewest van het verschil tussen de reële huurprijs die het gezin betaalt en die welke dezelfde huurder zou betalen «op datum van de herziening indien hij als nieuwe huurder zonder kinderen ten laste zou wor-den toegelaten. Het terug te betalen bedrag mag niet kleiner zijn dan de door de vennootschap toegekende huurvermin-dering».

5. Enkele noodzakelijke wijzigingen, aanvullingen en verbeteringen aan het besluit van november 1984.

44. Het besluit van 6 november 1985 remedieert tevens aan een aantal lacunes en/of onvolledige, resp. onjuiste be-palingen uit het oorspronkelijk besluit van 7 november 1984. We overlopen ze kort.

45. Bij de definities, opgenomen in het nieuwe art. 2, § 1, wordt terecht gepreciseerd dat de betreffende woningen, waarop de reglementering van toepassing is, de onroerende goederen zijn die ingericht zijn voor de huisvesting van een gezin, met inbegrip van zijn bijhorigheden, en dit door de NMH of een erkende vennootschap: dit laatste ontbrak in de oorspronkelijke definitie. Bij de omschrijving van een «ongezonde woning» werd de term «beslissing tot onbe-woonbaarverklaring» vervangen door «besluit». Nadere precisering wordt verder verleend omtrent de periode waar-in kinderen als «kinderen ten laste» kunnen worden aange-merkt (zie supra, nr. 43). Ook t.a.v. de borgtocht werden enkele wijzigingen aangebracht (zie supr, nr. 6)⁴⁸.

46. Een andere anomalie werd thans ook weggewerkt, nl. in art. 24, 2e lid, 1. Bij de opsomming der sancties t.a.v. de huurder n.a.v. de niet-voorlegging van fiscale documen-ten was als sanctie gesteld driemaal de reële huurprijs. Deze prijs kon evenwel slechts worden berekend op grond van diezelfde fiscale documenten⁴⁹. Thans is de sanctie duide-lijk: driemaal de vorige reële huurprijs (hoewel niet uit-drukkelijk vermeld is dit de hypothese van een lopende ver-

huring) «of» (sic) tweemaal de basishuurprijs (is dit enkel de hypothese van een verhuring die aanvangt; o.i. kan de vennootschap door de opname van het woordje «of» ook deze sanctie voor een lopende verhuring toepassen). De vraag is ook wat met «vorige» wordt bedoeld: dit eerder feitelijk begrip zou — althans in het geval van de huurprijs-aanpassing — beter hebben geluid: «driemaal de huurprijs geldend tussen de vorige huurprijsberekening of -herziening en het ogenblik waarop de herziening had dienen plaats te vinden». Bij de verwijzing naar de basishuurprijs zou een verwijzing «op de woning van toepassing zijnde basishuur-prijs» vollediger zijn geweest. Aldus verkrijgt de eerste sanctie een gepersonaliseerd karakter (rekening houdend met de naar de huurder toe aangepaste huurprijs) en is de tweede een geobjectiveerde sanctie (met de kostprijs van de woning als basis).

47. Ten slotte dienen we een besluit van de Vlaamse Exe-cutieve te vermelden dat wel degelijk, doch onrechtstreeks het statuut van de huurder van een woning van de NMH of een erkende vennootschap beheerst, nl. het besluit houden-de modaliteiten der verkoopverplichting⁵⁰. De erkende ven-nootschappen hebben immers door wijziging van art. 80 van de Huisvestingscode⁵¹, nl. in § 9, 3°, de verplichting gekregen om een gedeelte van hun patrimonium te verko-pen. Dit besluit betreft de huurder: als «kandidaat-koper» wordt immers aangeduid «de persoon, die de woning be-woont». Het besluit bevat vnl. regels i.v.m. (de uitoefening van) de koopoptie die de kandidaat-koper heeft op de aan-gepaste woning, het verval van de uitoefening, de eigen-domsoverdracht en de verkoopprijs van de woning.

6. Besluit

48. Net zoals in 1985 is de rechtsonzekerheid betreffende de huurprijs, alsook de beperkingen van eventuele stijgin-gen, het gevolg van de late en ingewikkelde regeling. Het recente verleden leert ons dat daarbij vaak traag en onge-coördineerd door de verschillende plaatselijke vennoot-schappen wordt gereageerd, hetgeen diversiteit in de toe-passing tot gevolg heeft. De rechtstoestand van de huurder is bovendien niet duidelijker geworden, tenzij op het vlak van de bescherming tegen willekeurige opzeggingen.

Bernard HUBEAU
Assistent U.I.A.

⁴⁸ Tevens wordt in art. 2, § 1, besluit in de definitie van de borgtocht het woordje «som» vervangen door «bedrag».

⁴⁹ HUBEAU, B., l.c., nr. 32, voetnoot 87.

⁵⁰ Besl. VI. Ex. 6 november 1985, nog niet gepubliceerd.

⁵¹ Huisvestingscode: K.B. 10 december 1970, B.S., 17 december 1970 en wet 2 juli 1971, B.S., 6 augustus 1971, herhaaldelijk gewij-zigd; art. 80 werd gewijzigd door het decreet 30 oktober 1984, B.S., 21 december 1984.

RECHTSPRAAK

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER — 25 OKTOBER 1985

Voorzitter: de h. Janssens

Raadsheer-rapporteur: de h. Poupart

Procureur-generaal: de h. Krings

Advocaten: mrs. De Gryse en Houtekier

Burgerlijke rechtspleging — Rechtsvordering — Voorwaarden — Belang — Begrip.

Wanneer een vordering in kort geding wordt ingeleid tegen een partij die zich op een eigen subjectief recht, ten deze een bouwvergunning beroept, kan de eiser er niet mee volstaan uitsluitend als belang aan te voeren dat hij het subjectief recht heeft om een annulatieberoep tegen de bouwvergunning in te stellen. De eiser moet ook in dat geval aantonen dat zijn annulatieberoep berust op een eigen subjectief recht.

V.Z.W. N. t/ Gemeente Anderlecht

Conclusie van de procureur-generaal Krings

1. Eiseres heeft voor de Raad van State een vordering ingesteld tot vernietiging van een bouwvergunning die verweerster bekomen heeft voor het aanleggen van een sportterrein. Eiseres heeft tevens bij de overheid een verzoek ingediend om het gehucht Neerpede te doen «rangschikken», d.w.z. als landschap te doen beschermen.

Verweerster is evenwel met de werken begonnen overeenkomstig de bouwvergunning die ze bekomen heeft.

Om die werken te doen opschorten tot zowel de Raad van State als de Commissie voor Monumenten en Landschappen een beslissing hebben getroffen, heeft eiseres verweerster in kort geding gedagvaard.

De voorzitter in kort geding is op dat verzoek ingegaan.

Verweerster heeft hoger beroep ingesteld en het hof van beroep heeft beslist dat, nu eiseres in gebreke is gebleven van een eigen belang te doen blijken, de vordering in kort geding ontoelaatbaar is.

2. Tegen die beslissing doet eiseres een middel gelden, dat uit drie onderdelen bestaat.

Het eerste onderdeel voert aan dat in kort geding het belang niet op dezelfde wijze mag worden beoordeeld als voor de rechter over de zaak zelf, en dat dus het arrest, door dit onderscheid niet te maken, de rechtsmacht van de voorzitter in kort geding miskent.

In het tweede onderdeel betoogt eiseres dat niet werd geantwoord op haar conclusie waarin zij deed gelden dat zij ten deze een subjectief recht had om zich tot de annulatierechter te wenden; dat de vordering in kort geding dan ook geen ander doel had dan de effectiviteit van dit recht te waarborgen; dat zulks ten deze een persoonlijk en rechtstreeks belang oplevert.

Het derde onderdeel houdt met evengenoemd «subjectief recht» verband. Eiseres stelt namelijk dat ze een subjectief

recht heeft, nl. haar recht om bij de Raad van State een beroep tot vernietiging in te stellen, en dat ter bescherming van dat recht, in afwachting dat de Raad uitspraak deed, zij een rechtstreeks en persoonlijk belang erbij heeft door de rechter in kort geding voorlopige maatregelen te laten treffen, om te voorkomen dat een onherstelbare toestand wordt geschapen.

3. Het vraagstuk dat hierdoor aan het Hof is voorgelegd, moet vanuit verschillende gezichtshoeken worden bekeken.

Er is allereerst de algemene vraag waarover het Hof reeds verscheidene arresten heeft gewezen, de vraag nl. of een particulier (natuurlijk of rechtspersoon) bekwaam is om een vordering in te stellen in het algemeen belang.

Die vraag is thans op vaststaande — en overigens volkomen terechte — wijze door het Hof afgedaan.

Ik meen mij in verband daarmee te mogen beperken tot de verwijzing naar mijn conclusie in de zaak Sipedic/V.Z.W. Eikendaal, waarbij het vraagstuk in rechte werd besproken¹.

4. Dat arrest gaf aanleiding tot uiteenlopende commentaren. Enerzijds was prof. Van Compernelle² het eens met het arrest, omdat *de lege lata* geen andere oplossing mogelijk is.

De heer Lemmens en professor Suetens daarentegen hadden scherpe kritiek³. Zij stellen namelijk, dat geen rekening wordt gehouden met het grondwettelijk recht van vrijheid van vereniging.

Gelet op het belang van de opmerking — die bij meer dan één auteur voorkomt — meen ik bij dat vraagstuk even te moeten blijven stilstaan.

5. Een vereniging, aldus die stelling, moet noodzakelijk over alle middelen kunnen beschikken om haar doelstellingen te bereiken, ook wanneer die erin bestaan het algemeen belang of één algemeen belang te dienen.

Mag ik eerst opmerken dat de vrijheid van vereniging niet noodzakelijk inhoudt dat de vereniging meer of andere rechten verkrijgt dan haar leden individueel kunnen doen gelden.

Wat wordt er voorts bedoeld met de bewering dat de vereniging noodzakelijk over alle middelen moet kunnen beschikken om haar doelstellingen te verwezenlijken? Is het nodig dat zij aanspraak moet kunnen maken op een bestaansminimum dat haar in voorkomend geval door de gemeenschap bezorgd moet worden? Zonder middelen zal zij immers vermoedelijk haar doelstellingen moeilijk kunnen verwezenlijken.

Weliswaar voert men ook aan, dat het grondwettelijk

¹ Zie Cass., 19 november 1982, *Arr. Cass.*, 1982-83, nr. 172, blz. 372.

² *Rev. prat. soc.*, 1984, 1 tot 17.

³ LEMMENS, R.W., 1983-84, 2001 e.v.; SUETENS, in *Kultuurleven*, 1983, 251, nr. 19.

voorschrift van vrijheid van vereniging tot gevolg heeft dat het uitgesloten is dat de overheid zou bepalen wie ter verdediging van welke belangen tot groepsvorming mag of moet overgaan en op welk niveau zulks moet gebeuren.

Voor zover hiermede wordt bedoeld dat een vereniging in rechte moet kunnen optreden ter waarneming van de belangen die zij zich als doel heeft gesteld, berust die stelling op een verwarring. Het grondwettelijke voorschrift verzet er zich niet tegen dat de wetgever regels bepaalt voor het instellen van een vordering vóór een rechtbank, regels die niet alleen gelden voor de verenigingen zonder winstoogmerk maar ook voor elk ander persoon, zowel natuurlijk als rechtspersoon. Waarom zou een v.z.w. aan die regels niet onderworpen worden? Zulks heeft niets met het grondwettelijk voorschrift te maken en levert geen inbreuk op dit voorschrift op.

6. Wat is bovendien het algemeen belang of één algemeen belang dat eiseres meent te mogen voorstaan?

Het algemeen belang wordt meestal omschreven als het belang van de gemeenschap, van de samenleving. Het is het belang dat niet eigen is aan een enkeling of aan een groep; in dit verband wordt de samenleving dus steeds in haar geheel beschouwd.

Uiteraard bestaat er in die samenleving ten opzichte van ieder vraagstuk steeds een meerderheid en een minderheid, van welke de samenstelling overigens kan verschillen naar gelang van het vraagstuk en waarbij bovendien in elke groep nog verschillende strekkingen kunnen voorkomen.

Wie beoordeelt nu het belang of de belangen van de samenleving? Dat is de taak van de Overheid, van het openbaar gezag. In een democratische Staat ligt die taak bij de Wetgever en subsidiair bij de Uitvoerende Macht. Wetgever en Regering zijn uitdrukkelijk gemachtigd om te beslissen wat het algemeen belang vormt, zelfs tegen de wil van een bepaalde groep in, die dan uiteraard tot de minderheid behoort.

Dat algemeen belang zal in talrijke gevallen aanleiding geven tot het ontstaan van de rechten die de onderdanen van de Staat kunnen doen gelden. Wanneer de in het algemeen belang uitgevaardigde regels door iemand niet worden nageleefd, dan kan hierdoor het recht van een enkeling worden gekrenkt en dan kan deze een vordering instellen ten einde zijn recht te doen inachtnemen.

7. Eiseres beweert nu, dat het algemeen belang te haren voordele een recht in het leven roept dat juridisch beschermd is.

Zij beroept zich aldus op een subjectief recht, waarvan ze de bescherming in rechte wil doen eerbiedigen.

Dat is immers de kern van het vraagstuk.

Een rechtsvordering veronderstelt steeds het bestaan van een eigen recht. Alleen het openbaar ministerie kan een rechtsvordering instellen, zonder dat het een eigen recht hoeft te doen gelden. Dit is o.m. het geval bij het instellen van een vordering tot ontzetting uit de ouderlijke macht. We zullen later hierop terugkomen, omdat deze uitzondering voor het besproken vraagstuk van belang is.

Maar een enkeling kan een rechtsvordering alleen instellen om een eigen recht te doen gelden.

Het recht waarop de enkeling zich beroept is een subjectief recht.

8. We zullen ons hier uiteraard niet bezighouden met het bepalen van wat een subjectief recht is. Het Hof weet dat in

de rechtsleer de meningen desaangaande verdeeld zijn⁴.

Er is echter een aspect van het vraagstuk waarover eensgezindheid bestaat, nl. dat de houder van het recht zijn bekwaamheid ontleent aan de objectieve norm. Het is de wet die aan de schuldeiser de bekwaamheid geeft om datgene waarop hij aanspraak maakt, te doen gelden.

Het bestaan van een belang volstaat niet. Dat belang moet juridisch beschermd zijn. Op die bescherming van het belang moet men zich immers steeds tegen iemand anders kunnen beroepen. Het is de tegenwerpbaarheid van het belang aan derden die de grondslag van het recht uitmaakt. Men heeft wellicht terecht doen opmerken dat Robinson Crusoe, die alleen op zijn eiland woonde, rechteloos was, zolang er niemand kwam opdagen tegen wie hij enig recht kon doen gelden. Tot dan toe behoefde hij toch geen recht.

Maar niet onverschillig welk belang wordt door de wet beschermd. Ik kan er belang bij hebben dat mijn buurman geen herberg in zijn woning gaat drijven, maar daarom heb ik nog geen beschermd belang. Die bescherming zal ik pas genieten indien de wet ze mij toestaat.

De vraag is nu, of het belang waarop eiseres zich beroept, een voor haar door de wet beschermd belang uitmaakt. M.a.w. ontleent zij aan de wet de bekwaamheid om het belang dat zij aanvoert tegen derden te doen gelden?

Zij beweert dat zij er belang bij heeft de natuurschoonheid, de traditie van het landschap op een bepaalde plaats in stand te houden. Is dat een voor haar persoonlijk beschermd belang, zodat zij dat belang tegen de verweersters mag inroepen en in rechte doen gelden, m.a.w. kan zij een subjectief recht tegen de verweersters doen gelden?

Buiten kijf lijkt mij te staan, dat de aanwezigheid van het of van één algemeen belang alleszins niet *op zichzelf* subjectieve rechten schept. Daartoe is vereist een optreden van de wet, in de meest algemene zin van het woord genomen.

Ontbreekt een dergelijk subjectief recht, dan ontbreekt meteen ook de rechtsvordering en dan kan ook geen vordering worden ingesteld, nu rechtsvordering en vordering, zoals zoëven werd opgemerkt, noodzakelijk van het bestaan van een subjectief recht afhangen.

Houdt men zich niet aan die elementaire regels, dan zijn de meest onzinnige toestanden mogelijk. Een paar beschouwingen zullen volstaan om zulks aan te tonen.

De regeling van het verkeer op de openbare wegen is een aangelegenheid van openbaar belang. Elke burger kan er belang bij hebben de regels die daarmee verband houden te doen eerbiedigen.

Betekent dit nu dat elke burger een rechtsvordering bezit zodra een overtreding van de verkeersregeling werd begaan, ook als hij zelf daar geen schade door geleden heeft?

Gesteld dat een aantal burgers een vereniging opricht met het doel de verkeersregels te doen naleven, is dat voldoende om hun een vorderingsrecht te bezorgen? Is het denkbaar dat zulke vereniging, onder de dekmantel van de vrijheid van vereniging en op de enkele grond dat haar doeleinden erin bestaan de verkeersregels te doen naleven of zelfs, beperkter uitgedrukt, alleen gewoon voor een veilig verkeer te

⁴ Zie o.m. J. DABIN, *Le droit subjectif*, Parijs, 1952, in het bijzonder blz. 80 e.v.; zie ook Cass., 21 december 1956 en de conclusie van procureur-generaal GANSHOF VAN DER MEERSCH, toen advocaat-generaal, *Pas.*, 1957, I, 430.

zorgen, een vordering zou mogen instellen bij elke overtreding van de verkeersregeling? Ik meen dat het voorbeeld en de vraag op zich zelve reeds uitwijst dat de gevolgen van zulke regeling onaanvaardbaar zijn⁵.

Hierbij moet worden opgemerkt dat de wet van 26 juni 1921, die de oprichting van een vereniging zonder winstoogmerk regelt, geen enkele beperking stelt wat de nagestreefde doeleinden betreft en in geen enkele controle in dat verband voorziet.

Niets kan derhalve de oprichting in de weg staan van talrijke verenigingen die alle tot doel hebben hetzelfde algemeen belang te dienen. Zullen die dan alle voor datzelfde doel in rechte mogen optreden, afzonderlijke vorderingen mogen instellen en misschien zelfs elk afzonderlijk dezelfde of in voorkomend geval verschillende elkaar uitsluitende maatregelen vorderen c.q. in de daaromtrent aanhangige gedingen tussenkomen?

9. Overigens, zowel de h. Lemmens als het arrest van de Raad van State van 11 september 1981 wijzen op een kies aspect van het probleem, waar ze toegeven dat de vereniging representatief moet zijn t.a.v. de belangen waarvoor zij opkomt. Lemmens zegt niet hoe die representativiteit moet worden bepaald⁶. De Raad van State oordeelt, dat «de verwerende partij geen gegevens aanvoert die aantonen dat de uit de statuten en het optreden van de vereniging blijkende aanspraak op representativiteit niet met de werkelijkheid zou overeenstemmen en te kwader trouw staande wordt gehouden»⁷. M.a.w. er bestaat een vermoeden van representativiteit, (eventueel van lastgeving), waarvan het tegenbewijs door de tegenpartij moet worden geleverd.

Dit brengt mee, dat men uitgaat van het standpunt dat wanneer een vereniging tot doel heeft het algemeen belang te bevorderen, dit belang voor de vereniging een «eigen» belang wordt.

In verband daarmee schrijft Lemmens dat het «dank zij de vrijheid van vereniging (is) dat individuen in staat zijn een rechtspersoon te creëren die, wat de bescherming van collectieve belangen betreft een veel meer geaccentueerde geïndividualiseerde betrokkenheid met die belangen vertoont, dan ooit bij de leden individueel of gezamenlijk mogelijk zou zijn»⁸.

Dat is kennelijk een *petitio principii*. Waarom verkrijgt die vereniging meer rechten dan waarop haar leden individueel aanspraak kunnen maken?

Al die beschouwingen zijn niet van dien aard dat zij de juridische constructie kunnen ontwrichten naar welke om een geding voor een rechtbank van de Rechterlijke Macht in te stellen, de partij van het bestaan van een recht moet doen blijken.

Het is weliswaar niet ondenkbaar dat in bepaalde omstandigheden en onder wel bepaalde voorwaarden (met name in verband met de representativiteit van de vereniging en het bewijs ervan) aan sommige verenigingen het recht

zou worden toegekend vóór de rechter op te treden, ten einde het algemeen belang of één algemeen belang te behartigen. Dat is evenwel een probleem dat de wetgever en niet de rechter aangaat. De eerste beslist immers *de lege ferenda*, de tweede *de lege lata* en in dit geval is het uitgesloten dat onverschillig welke vereniging, ter bevordering van welk doel dan ook, vóór een rechter zou mogen verschijnen om er wat zij als een algemeen belang beschouwt te doen gelden.

10. Dit alles noopt mij ertoe andermaal te bevestigen dat, voor zover het gaat om het instellen van een vordering voor een rechtscollège van de Rechterlijke Macht, het vereiste van het bestaan van een subjectief recht als grondslag van de rechtsvordering volstrekt onontbeerlijk is. Zulks geldt zowel voor een rechtspersoon als voor een natuurlijke persoon, zonder enig onderscheid.

Daarbij wil ik erop wijzen dat die regel geenszins afbreuk doet aan de vrijheid van vereniging die door de Grondwet is gewaarborgd. Die vrijheid houdt volstrekt niet in dat de vereniging rechtspersoonlijkheid *moet* genieten en evenmin dat wanneer een rechtspersoon tot stand komt die tot doel heeft een algemeen belang te bevorderen, het voor deze toegestaan moet zijn af te wijken van de regels die voor andere rechtspersonen en, in het algemeen, voor alle natuurlijke personen wel gelden.

Het misschien te waarderen streven van enkele verenigingen die zich tot doel hebben gesteld het natuurschoon van het land of van een landsdeel te doen beschermen of te herstellen mag ons niet op een dwaalspoor brengen.

Men verliese trouwens niet uit het oog dat wat vandaag aan de ene gegund wordt, morgen ook aan alle anderen toegestaan zal moeten worden. Dat ook is immers de toepassing van een grondwettelijke regel, nl. de gelijkheid van alle burgers voor de wet.

11. Hierbij moet nog een opmerking worden gemaakt in verband met een verwarring die klaarblijkelijk ten deze heerst en te wijten is aan de tweeduidigheid van het woord «belang».

Wanneer eiseres zich op het algemeen belang beroept, dan bedoelt ze kennelijk het belang dat zij beschermd wil zien, en dat voor haar rechtscheppend zou zijn.

Echter, waar in artikel 17 van het Gerechtelijk Wetboek sprake is van een belang en in artikel 18 van een dadelijk en reeds verkregen belang, dan wordt hiermee bedoeld het belang dat de schuldeiser moet bezitten om zijn recht vóór de rechter te doen gelden. Het volstaat niet dat de eiser een recht heeft, d.w.z. zoals zoëven werd onderstreept een wettelijk beschermd belang; hij moet bovendien aantonen dat zijn belang ernstig bedreigd wordt. De toegang tot de rechter wordt beperkt: er moet een schending of in elk geval een ernstige dreiging van schending aanwezig zijn (artikel 18, 2e lid).

Het woord «belang» heeft dus hier een tweevoudige betekenis: enerzijds in de zin van de algemene rechtstheorie, anderzijds in de meer beperkte betekenis van het procesrecht.

Nu heeft de rechtspraak die tweeduidigheid misschien wel in de hand gewerkt, als er sprake is van een rechtstreeks en persoonlijk belang. Deze uitdrukking wijst meestal gelijktijdig op het bestaan van het recht zelf en op het procesueel begrip. Wanneer men beslist dat de eiser een persoonlijk en rechtstreeks belang moet hebben, dan wordt hiermee

⁵ Het voorbeeld is alleszins niet denkbeeldig, zoals blijkt uit een vonnis van de Politierechtbank te Luik van 30 oktober 1967, *J.T.*, 1967, 724.

⁶ *R.W.*, 1983-84, 2015.

⁷ *R.W.*, 1981-82, 1885.

⁸ *R.W.*, 1983-84, 2019.

de o.m. bedoeld dat de eiser een recht moet doen gelden dat hem eigen is en waaraan rechtstreeks door de tegenpartij afbreuk wordt gedaan of dat in elk geval ernstig wordt bedreigd.

Wanneer bij de daarnet besproken gevallen werd gezegd dat verscheidene verenigingen voor hetzelfde algemeen belang zouden kunnen opkomen, dan blijkt hieruit dat het belang dat zij doen gelden hun niet eigen is, dus geen persoonlijk belang is. In feite volgt zulks uit de omstandigheid dat het belang dat zij inroepen niet in hun persoonlijk voordeel rechtsbescherming geniet.

De juiste draagwijdte van de hier gebezigde woorden en uitdrukkingen moet dus zeer omzichtig worden bepaald om elke dubbelzinnigheid te vermijden.

Ik moge nu nog even terugkomen op de uitzondering die ik reeds vermeldde i.v.m. het optreden van het openbaar ministerie. Het openbaar ministerie handelt in bepaalde gevallen hoewel het geen subjectief recht doet gelden. Het openbaar ministerie handelt inderdaad steeds in het algemeen belang. Daartoe werd het bij de wet ingesteld. Het is een uitzonderlijk instituut, dat geen andere reden van bestaan heeft dan het openbaar belang te dienen. Weliswaar treedt het openbaar ministerie meestal op wanneer bij schending van het openbaar belang, strafrechtelijk ingegrepen wordt. Maar het strafrechtelijk aspect is voor het optreden van het openbaar ministerie geen *essentieel* vereiste. Dit blijkt duidelijk uit artikel 138 van het Gerechtelijk Wetboek.

Niettemin ageert het openbaar ministerie slechts binnen de grenzen van de wet en zoals de wet voorschrijft (zie ook art. 138 voornoemd).

Dit alles bewijst dus hoe zeer de uitzondering belangrijk is, maar laat tevens uitkomen dat het niet te verantwoorden is dat enige vereniging in feite zich onbepoort op het algemeen belang zou mogen beroepen, hoewel de wet haar in dat verband geen enkele opdracht heeft gegeven.

Ik ben derhalve van oordeel dat het Hof de thans vaststaande rechtspraak zeer nauwlettend moet aanhouden, misschien onder voorbehoud van enkele lichte aanpassingen in de gebruikte termen. Er hoeft overigens geen acht geslagen te worden op uitlatingen die met een ernstig en wetenschappelijk onderzoek van het vraagstuk niets te maken hebben en kennelijk enkel toe te schrijven zijn aan een op louter juridisch vlak onaanvaardbare vooringenomenheid⁹.

12. In de studie van de h. Lemmens is er evenwel een kant van het vraagstuk behandeld die naar mijn oordeel de aandacht verdient en die ten deze zeer belangrijk kan zijn, t.w. de kwestie van het belang bij een vordering in kort geding.

Zoals Lemmens opmerkt, is m.b.t. de vordering in kort geding het belang ook een ontvankelijkheidsvereiste. De auteur meent echter dat in dat verband dit vereiste «soepeer» beoordeeld dient te worden. «De beslissing in kort geding is een opportuniteitsbeslissing»¹⁰.

13. Ik moge allereerst even herinneren aan het bevoegdheidsprobleem in kort geding.

Het Gerechtelijk Wetboek heeft het kort geding georganiseerd bij de rechtbank van eerste aanleg, bij de rechtbank van koophandel en bij de arbeidsrechtbank.

De laatste twee hebben in kort geding een beperkte materiële bevoegdheid, die, wat de materie betreft, niet verder reikt dan de bevoegdheid van de rechtbank zelve wanneer zij over de grond van het geschil uitspraak doet.

De voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg heeft echter volheid van rechtsmacht, in de ruimste zin van het woord.

Dit betekent dat die magistraat bevoegd is niet alleen in burgerlijke geschillen, doch ook in handels-, arbeids- en sociale geschillen, zowel als in geschillen van belastingrecht, strafrecht en administratief recht.

In al die zaken doet de rechter in kort geding uitspraak voor zover er dringende noodzaak aanwezig is en de gevraagde maatregel van voorlopige aard is.

De bevoegdheid van de voorzitter der rechtbank van eerste aanleg kan niet betwist worden. Dit is het gevolg van de volheid van zijn rechtsmacht.

Ik wil hier i.h.b. aanstippen dat het kort geding dus ook bestaat op administratiefrechtelijk vlak en dat aldus een belangrijke leemte werd opgevuld, aangezien o.m. bij de Raad van State geen kort geding bestaat¹¹.

Die absolute volheid van rechtsmacht van de voorzitter der rechtbank van eerste aanleg is een goede regeling, enerzijds, omdat er aldus een centralisatie bestaat voor alle mogelijke geschillen, die alle voor hetzelfde gerecht worden gebracht, anderzijds, omdat dit ook een territoriale decentralisatie meebrengt, wat betekent dat de rechtzoekende gemakkelijk toegang krijgt tot de rechter die zijn rechten kan beschermen.

Dit was trouwens de bedoeling van de wetgever toen de bepaling van artikel 584 van het Gerechtelijk Wetboek tot stand kwam¹².

14. Hier rijst meteen een belangrijk probleem wat het toepasselijke recht betreft.

Naar mijn oordeel lijkt het geen twijfel, dat wanneer de rechter in kort geding uitspraak doet, hij de regels moet toepassen die speciaal gelden voor het geschil dat tot de vordering in kort geding aanleiding geeft.

Wanneer de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg uitspraak doet over een geschil dat op het handelsrecht berust (op het zeerecht bijv.), dan zal hij rekening moeten

¹¹ Zie DELVA, «Het rechtstreeks bestrijden van overheidsdaden voor de burgerlijke rechter», *T.P.R.*, 1967, 383; SUETENS, L.P., «Rechtstreekse aanvechting van overheidsdaden voor de burgerlijke rechter», in *Miscel. Ganshof van der Meersch*, deel III, 1973; LAMBRECHTS, «Raad van State waarheen?», *R.W.*, 1970-71, 246 e.v.; HUBERLANT, «Le problème du sursis à l'exécution des décisions administratives en Belgique», *R.J.D.A.*, 1975, 81; LEWALLE, «Une adjonction nécessaire aux compétences du Conseil d'Etat: le pouvoir d'ordonner le sursis à exécution», *Ann. Fac. Liège*, 1975, 288; LAMBRECHTS, «De verbetering van het administratief contentieux», *R.W.*, 1977-78, 2337 e.v.; K. BAERT, «Opschorting van administratieve beslissingen», *T.B.P.*, 1983, 112 e.v.; LINDEMANS, «Het kort geding tegen de overheid», *R.W.*, 1983-84, 222.

¹² Zie *St. Senaat*, 1963-64, nr. 60, blz. 139, verslag van de Koninklijk Commissaris; *St. Senaat*, 1964-65, nr. 170, blz. 101, verslag van de Koninkl. Comm.

⁹ LAENENS, *R.W.*, 1984-85, 1746.

¹⁰ LEMMENS, *R.W.*, 1983-84, 2022.

houden met de regels die eigen zijn aan dat recht.

Die regel volgt uit het instituut zelve van het kort geding, nu de wetgever geoordeeld heeft een kort geding te moeten organiseren niet enkel bij de rechtbank van eerste aanleg, doch ook bij de rechtbank van koophandel en de arbeidsrechtbank. Het spreekt vanzelf, dat wanneer deze gerechten uitspraak doen in kort geding, zij rekening houden met de regels die op het bodemgeschil toepasselijk zijn.

Uiteraard moet dit ook gelden voor de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg wanneer hij, op grond van de volheid van zijn rechtsmacht, kennis neemt van een geschil dat ook binnen de bevoegdheidssferen van de rechtbank van koophandel of van de arbeidsrechtbank ligt.

Dit brengt mee, dat wanneer die voorzitter uitspraak doet in een geschil dat niet tot de bevoegdheid van de burgerlijke rechtbank, noch tot die van de twee reeds genoemde rechtbanken behoort, omdat voor dat soort geschillen geen apart kort geding bestaat, hij ook acht zal moeten slaan op de regels die gelden m.b.t. het bodemgeschil. Wordt bij de voorzitter een geschil aanhangig gemaakt dat met het belastingrecht verband houdt, dan zal hij de regels die eigen zijn aan die rechtstak moeten toepassen of er althans rekening mee moeten houden¹³.

Die beschouwingen gelden evenzeer t.a.v. de vorderingen in kort geding die zich op een kwestie van strafrecht en ten¹⁴. Het Hof had zeer onlangs de gelegenheid daarop te wijzen in de zaak die tot het arrest van 21 maart 1985 geleid heeft¹⁵.

15. Dit geldt vanzelfsprekend ook voor administratief-rechtelijke geschillen.

Een onderzoek van de talrijke administratiefrechtelijke zaken die tot dusver in kort geding werden behandeld, wijst evenwel uit dat die zaken veelal verband hielden met subjectieve rechten van de partij die de zaak in kort geding bracht¹⁶.

Het ging daarbij zowel om zaken waarin gevraagd werd aan het bestuur een verbod op te leggen, als om zaken waarin gevorderd werd aan dat bestuur een bevel te geven.

Weliswaar bestaat er in de rechtspraak een strekking om de bevoegdheid van de rechter in kort geding te beperken tot de gevallen waarbij een «administratieve feitelijkheid» werd begaan, hetgeen erop neerkomt het bestaan van een rechtstoestand te ontkennen¹⁷.

Tegen die stelling werd evenwel de kritiek geoefend dat voormeld begrip overbodig zoal niet onjuist was omdat de overheid zich meestal op een recht beroept om haar optreden te verantwoorden en het op 's rechters weg ligt na te gaan of die aanspraak al dan niet aanneembaar voorkomt. Er zou dus steeds een toetsing naar recht bestaan — wat overigens normaal tot de taak van de rechter behoort — en niet minder op bestuurlijk vlak dan op andere¹⁷; dit brengt

mee, dat als de rechter vaststelt dat het ingeroepen recht niet bestaat of door nietigheid is aangetast, hij zal weigeren het in aanmerking te nemen, zoals art. 107 van de Grondwet hem oplegt¹⁹.

Uit dit alles komt evenwel te blijken, dat de rechter in kort geding, die uitspraak te doen heeft over een geschil dat berust op de regels van het administratief recht, met die regels rekening dient te houden.

16. In dit verband is de jurisprudentie van de Raad van State bijzonder leerrijk en ten deze des te meer daar eiseres zich op die jurisprudentie beroept om aan te tonen dat zij een subjectief recht bezit dat haar in staat stelt een rechtsbescherming in kort geding te bekomen.

Ik zou die jurisprudentie hier even willen onderzoeken, om na te gaan of zij afwijkt van de beginselen die we daar net onder de loep hebben genomen, wanneer het om een vordering gaat die voor een gerecht van de Rechterlijke Macht wordt ingesteld, t.w. enerzijds het bestaan van een subjectief recht, m.a.w. een juridisch beschermd belang, anderzijds het bestaan van het zoëven beschreven vereiste van een processueel belang.

Wij zullen daarna onderzoeken in hoeverre de regels van het administratief recht, zoals zij door de Raad van State worden uitgelegd en toegepast, een invloed moeten uitoefenen op de ontvankelijkheid van de vorderingen die in kort geding worden ingesteld.

17. De Raad heeft reeds enkele arresten gewezen, waarbij het probleem gerezen is. De feitelijke omstandigheden dienen echter voor elk geval wel omschreven te worden.

In het arrest van 16 mei 1958 i.z. V.Z.W. «Confédération belge des sociétés de pêcheurs à la ligne»¹⁹, heeft de Raad, hoewel hij de redenen van zijn beslissing niet opgeeft, beslist dat die vereniging er belang bij had een koninklijk besluit, waarbij een rivier niet bevaarbaar wordt verklaard, te doen vernietigen, omdat dit besluit tot gevolg heeft dat alleen de oevereigenaars het visrecht hebben.

De V.Z.W. trad dus op voor de collectieve belangen van haar leden, de hengelaars. Er was bijgevolg geen eigen recht van de vereniging in het geding, doch haar leden riepen zich op een eigen recht, nl. het visrecht in bevaarbare rivieren.

Het arrest van 22 april 1975, i.z. V.Z.W. Nationaal Christelijk Middenstandsverbond — Gewest Deinze t/ Gemeente Eke²⁰, had betrekking op de vordering ingesteld door die vereniging, ten einde vernietiging te verkrijgen van een bouwvergunning die aan een groothandelaar was toegekend. De leden van de vereniging waren kleinhandelaars die beweerden benadeeld te worden door het optreden van de groothandelaar; daarom wensten zij te voorkomen dat die groothandelaar zijn zaak in de kom der gemeente zou vestigen. Ook hier zijn het dus de collectieve maar tevens persoonlijke belangen van de leden der groepering die door de vereniging worden waargenomen.

Met het arrest van 11 februari 1977 i.z. «A.S.B.L. Association pour la préservation de l'environnement de Nivelles et environs»²¹ werd uitspraak gedaan over een vordering tot nietigverklaring van een provinciebesluit waarbij het ex-

¹³ VAN HOUTTE, *Beginnelsen van het Belgisch belastingrecht*, 3e druk, 1979, 35 e.v.

¹⁴ Zie de conclusie van advocaat-generaal VELU, Cass. 21 maart 1985, RG 7189.

¹⁵ Cass. 21 maart 1985, RG 7189.

¹⁶ Zie o.m. de studie van LINDEMANS, *loc. cit.*, 209 e.v.

¹⁷ Zie LINDEMANS, *loc. cit.*, 221; M.A. FLAMME, «Pour un contrôle juridictionnel plus efficace de l'administration», *J.T.*, 1972, 419 e.v.; BAERT, *loc. cit.*, 124.

¹⁸ FLAMME, *loc. cit.*, 420 e.v.

¹⁹ Nr. 6285, *Verz. A.A.R.S.*, 1958, 439.

²⁰ Nr. 16984, *Verz. A.A.R.S.*, 1975, 389.

²¹ Nr. 18101, *Verz. A.A.R.S.*, 1977, 211.

pluiteren van snelheidswedstrijden met motorrijtuigen werd toegelaten. De vereniging beriep zich op haar statuten, luidens welke de vereniging tot doel heeft «de wettelijke be-roepen in de hand te werken ... om de inwoners van Nijvel en omgeving ... te verdedigen tegen iedere aanranding en vorm van activiteit die de normale hinder van nabuurschap overschrijdt. ...».

Hier komt het algemeen belang van de gemeentelijke samenleving aan bod. De vordering werd door de Raad van State ontvankelijk verklaard.

Belangwekkend is het arrest van 9 januari 1980²² i.z. Bond Beter Leefmilieu en Van de Biest.

In die zaak heeft de Raad van State beslist dat de verzoekende partij een overkoepelende vereniging is, gevormd uit vijfendertig verenigingen zonder winstoogmerk die, ieder op haar eigen gebied, zich bezighouden met deelaspecten van het leefmilieu; dat die verenigingen verspreid zijn over het ganse land; dat hieruit volgt dat de Bond inzake bescherming van het leefmilieu onbetwistbaar representatief is; dat de Bond aan zodanige representativiteit het wettelijk vereiste, inzonderheid een *specifiek collectief belang*, ontleent om de vernietiging van de door hem bestreden bouwvergunning te vorderen in zoverre die vergunning het leefmilieu verstoort.

De Raad van State willicht de vordering in en beslist dat de bouwvergunning tot het oprichten van een complex langs de autosnelweg Brussel-Oostende door nietigheid aangetast is en dus dient te worden vernietigd.

In het arrest van 20 januari 1981²³ Bond Beter Leefmilieu - Interenvironnement t/ Gemeente De Panne wordt het onderscheid gemaakt tussen belang en kwaliteit. Er werd met name beslist, dat «uit het feit dat een vereniging in werkelijkheid zelf haar opdracht en daarom haar kwaliteit om op te treden bepaalt, volgt dat federaties van verenigingen geen kwaliteit hebben om op te treden voor de collectieve belangen die specifiek zijn voor een van de bij de federatie aangesloten verenigingen, aangezien de federatie door haar eigen aard zich zelf representativiteit onzegt voor de belangen die specifiek zijn voor de aangesloten verenigingen».

De Raad leidt hieruit af dat de vordering van een federatie van verenigingen tot vernietiging van een bouwvergunning die betrekking heeft op een perceel gelegen in het tot de belangen van een plaatselijke vereniging behorende gebied, niet ontvankelijk is.

Bij het arrest van 10 maart 1981, i.z. V.Z.W. Comité Beter Leefmilieu Malle²⁴ wordt alleen over de ontvankelijkheid van de vordering uitspraak gedaan.

Desaangaande besliste de Raad, dat de fundamentele (grondwettelijke) «vrijheid tot gevolg heeft dat de vraag of bepaalde collectieve belangen effectief door enige vereniging zullen worden verdedigd, door wie en in welke vorm, een antwoord krijgt dat afhangt van het onzeker initiatief van de betrokkenen zelf, meer bepaald van het feit of zij oordelen gelijklopende belangen te hebben die door hun gemeenschappelijke situatie bepaald worden, en bovendien of zij er werkelijk zijn kunnen toe komen om als een verte-

genwoordigende vereniging op te treden en die in stand te houden. Zulks betekent dat de particulieren derhalve zelf door het vaststellen van de statuten van een door hen opgerichte vereniging de grenzen van hun solidariteit bepalen en daardoor ook aan de vereniging een engere of ruimere vertegenwoordigende functie opdragen».

De Raad legt dus de klemtoon op het bestaan van collectieve belangen, die in feite de gelijklopende belangen van de leden van de vereniging zijn. Wij zullen dit hierna nader onderzoeken.

Het arrest van 11 september 1981²⁵ in zake V.Z.W. W. t/ Vlaams Gewest is wel het meest kenschetsende op het gebied dat ons hier aanbelangt. Het ging om een vereniging zonder winstoogmerk die een beroep had ingediend tegen een bouwvergunning welke betrekking had op het domein Eikendael, gelegen te Brasschaat.

De Raad besliste ter zake, dat «wordt aangenomen dat verenigingen kunnen optreden ter bescherming van het algemeen belang; dat de zorg voor het leefmilieu ... een zaak van algemeen belang is en dat voor dit belang kan worden opgetreden door de verenigingen die zich voor de bescherming van het milieu inzetten en die gemotiveerd zijn door ideële collectieve belangen, eerder dan door eigen belangen; dat de erkenning van het bestaan van collectieve belangen die moeten worden onderscheiden van de individualiseerbare belangen van de leden van een groep, de erkenning heeft meegebracht van het recht dat die groep heeft om voor die collectieve belangen op te treden, ook voor de rechter, indien de vertegenwoordigende organisatie op de bij haar juridisch natuur passende wijze in het proces is opgetreden».

Het arrest voegt eraan toe, dat «de vereniging effectief moet kunnen beschouwd worden als een organisatie die representatief is voor de groep voor wiens belangen zij wil opkomen», en verder dat hieruit volgt «dat particulieren gerechtigd worden zichzelf, maar dan enkel in vereniging, de investituur te geven om zich met de verdediging van collectieve belangen van een bepaalde groep te belasten». Het arrest bepaalt dan nog hoe de vereniging als representatief voor de groep mag worden beschouwd.

Hier heeft men derhalve duidelijk te maken met de stelling dat de vereniging uitsluitend in het algemeen belang mag optreden. Dat belang staat volledig los van de individualiseerbare belangen van de leden der vereniging.

In het arrest van 5 juli 1983 in zake V.Z.W. Verbond der P.V.V. Jongeren t/ Minister van Onderwijs²⁶, wordt eens te meer een beroep gedaan op het onderscheid tussen kwaliteit en belang. De vereniging vorderde de vernietiging van een koninklijk besluit betreffende het secundair onderwijs.

Dienaangaande oordeelt de Raad dat de verzoekende partij niet kan geacht worden, met betrekking tot het moreel belang ter verdediging waarvan zij dit geding heeft aangespannen, te behoren tot wie kwaliteit heeft om voor de rechter voor dat belang op te komen.

De Raad verklaart dit hierdoor, dat vereist is dat het belang waarop de bestreden beslissing inwerkt, overkomt als zijnde het belang dat de verzoekende partij in de door haar verklaarde hoedanigheid in redelijkheid als een eigen

²² Nr. 20021, *Verz. A.A.R.S.*, 1980, 23.

²³ Nr. 20883, *Verz. A.A.R.S.*, 1981, 84.

²⁴ Nr. 21012, *Verz. A.A.R.S.*, 1981, 361.

²⁵ *R.W.*, 1981-82, 1876 e.v.

²⁶ *R.W.*, 1984-85, 465.

belang mag beschouwen. Zulks volgt uit artikel 19 van de wet op de Raad van State, dat door de Raad een richtlijn wordt geheten die ertoe leidt bij analogie het specialiteitsbeginsel toe te passen en alzo als voorwaarde voor het erkennen van de *bevoegdheid* van een dergelijke vereniging om ontvankelijk een annulatieberoep in te stellen, te vereisen dat uit de overeenkomst die tussen de leden van de vereniging het samenwerkingsverband legt, overtuigend blijkt dat de werkzaamheid welke de leden in vereniging ontwikkelen, overeenkomstig haar bestaansreden, direct en specifiek gericht is op de bevordering of de vrijwaring van het aspect van het algemeen belang waarop ook de bestreden beslissing betrekking heeft of inwerkt. Vereist is dan natuurlijk ook dat de realiteit van die werkzaamheid met betrekking tot dat aspect van het algemeen belang als gebleken kan worden beschouwd.

De Raad ontzegt dus aan de eisende vereniging kwaliteit om voor het algemeen belang dat zij ter zake beoogt, op te treden.

Het laatste arrest dat ik hier nog even wens te vermelden is dat van 10 juli 1984²⁷. Het ging om de V.Z.W. Koninklijke Federatie van Belgische Notarissen die opkwam tegen een koninklijk besluit tot goedkeuring van een gemeenteraadsbesluit waarbij werd besloten dat de verkoopakte van onroerende goederen zou worden verleden voor de burgemeester bijgestaan door de gemeentesecretaris.

De Federatie viel dat besluit aan, omdat zij meende dat aldus afbreuk werd gedaan aan het monopolie van de notarissen om akten inhoudende overdracht van onroerende goederen te verlijden.

Het arrest beslist dat het bestreden besluit de belangen van een niet te bepalen aantal niet te individualiseren personen schaadt; dat voor die belangen kan worden opgekomen door een vereniging (hier de Federatie) waartoe die potentieel benadeelde personen behoren.

18. Bij het onderzoek van die arresten van de Raad van State komen verscheidene belangrijke punten centraal te staan.

In meerdere zaken die door de Raad werden beslecht kwam de vereniging telkens op ter verdediging van de collectieve, doch tevens meestal persoonlijke belangen van haar leden. Dit was niet noodzakelijk het algemeen belang. De collectieve belangen van de leden van een vereniging zonder winst oogmerk kunnen immers in strijd zijn met het algemeen belang. Wanneer een groepering van kleinhandelaars zich verzet tegen de vestiging van een groothandelsbedrijf dan verdedigen zij hun eigen belangen, maar niet noodzakelijk het algemeen belang. Dit was ook het geval met de federatie van notarissen en misschien ook met de vereniging van de hengelaars.

Anders was het met de belangen van de inwoners van de Stad Nijvel die te lijden kunnen hebben van het overdreven lawaai van rijtuigen die aan een snelheidswedstrijd deelnemen.

Dit brengt mee, dat volgens die uitspraken een vereniging met rechtspersoonlijkheid voor de collectieve belangen van haar leden mag opkomen. De eiser heeft zich niet op een persoonlijk belang te beroepen. Hij mag een anders belangen of, beter gezegd, een anders rechten doen gelden.

In dit laatste opzicht echter wordt niet duidelijk gesteld,

of de personen voor wier collectieve belangen wordt opgetreden zich al dan niet op een «recht» beroepen.

De mogelijkheid om voor andermans rechten of belangen op te treden, wordt evenwel beperkt doordat geëist wordt dat de optredende vereniging luidens haar statutenkwaliteit bezit. De statuten bepalen maar beperken ook het doel van de vereniging. Deze heeft bijgevolg geen kwaliteit wanneer zij buiten haar doelstellingen optreedt (arrest nr. 20883 van 20 januari 1981 en arrest nr. 21012 van 10 maart 1981 voormeld).

Bovendien moet ook blijken dat de werkzaamheid welke de leden in vereniging ontwikkelen, in overeenstemming met haar bestaansreden, direct en specifiek gericht is op de bevordering of de vrijwaring van het aspect van het algemeen belang waarop de bestreden beslissing betrekking heeft of inwerkt.

De vereniging mag dus niet voor onverschillig welk belang optreden. Niet slechts haar statuten, maar evenzeer de werkelijke werkzaamheden die de leden in de vereniging aan de dag leggen, zijn doorslaggevend voor de ontvankelijkheid van de vordering.

Die uitspraken komen dus hierop neer dat, om een vordering voor de Raad van State in te stellen, het niet vereist is dat de eiser van een subjectief recht doet blijken, d.w.z. geen eigen wettelijk beschermd belang hoeft in te roepen. Die stelling komt bijzonder duidelijk tot uiting in het arrest betreffende het domein Eikendael te Brasschaat.

Gelet echter op het vrij beperkt aantal arresten van de Raad van State, die deze uiterste stelling huldigen, mag de vraag worden gesteld of die stelling valt te beschouwen als behorende tot de grondslagen van het administratief recht.

Nochtans lijken die uitspraken wel inderdaad te eisen dat de partij die optreedt één belang bij de vordering moet hebben. Voor een vereniging met rechtspersoonlijkheid bestaat dat belang in het verwezenlijken van haar doelstellingen, o.m. het waarnemen van de collectieve belangen van haar leden.

Het belang dat aldus in aanmerking wordt genomen sluit eerder aan bij het processueel begrip, zoals dit in de artikelen 17 en 18 van het Gerechtelijk Wetboek en voorts ook in artikel 19 van de gecoörd. wetten op de Raad van State is neergelegd. In het arrest van 5 juli 1983 wordt trouwens naar de laatstgenoemde bepaling verwezen, als zijnde een directieve voor de Raad.

Niettemin moet erop gewezen worden dat luidens artikel 18 van het Gerechtelijk Wetboek, het belang dadelijk moet zijn, d.w.z. dat er voor de eiser een bedreiging van een eigen recht aanwezig is. Uit sommige van de aangehaalde arresten van de Raad van State blijkt integendeel, zoals zoëven werd opgemerkt, dat dit vereiste volstrekt ontbreekt. Inhoudelijk is dat belang zeer vaag en dit wordt in feite volledig aan 's Raads oordeel overgelaten.

Of in dit opzicht de Raad van State het belang op dezelfde manier beoordeelt wanneer de vordering wordt ingeleid door een alleenstaand persoon of zelfs door een kleine groep personen, dan wel door een vereniging zonder winst oogmerk die met het oog op een bepaald doel werd opgericht, is ons niet duidelijk. Was dit niet het geval, dan zou men alleszins de criteria moeten kennen die daartoe worden gehanteerd, tenzij hier het vraagstuk van de representativiteit aan bod komt. Het gevaar voor arbitraire beoordeling is niet denkbeeldig.

²⁷ R.W., 1984-85, 545.

19. In hoeverre zijn nu die arresten van de Raad van State van belang voor de beoordeling van de rechtsmacht van de rechter in kort geding?

Er moet m.i. een belangrijk onderscheid worden gemaakt:

In de zaken die vóór de Raad van State worden ingeleid is de tegenpartij het overheidslichaam waarvan de beslissing wordt bestreden.

In de zaken die in kort geding aanhangig worden gemaakt, is dit niet steeds het geval. Hier kunnen twee toestanden voorkomen:

a) ofwel is het dezelfde autoriteit waartegen het kort geding wordt ingeleid, ten einde de uitvoering van de bestreden bestuurlijke beslissing voorlopig te doen schorsen.

Dit zou het geval zijn indien een persoon (natuurlijke of rechtspersoon) een vordering instelt voor de Raad van State tot vernietiging van een beslissing betreffende de aanleg van een openbare weg die aanzienlijke schade berokkent of kan berokkenen aan een natuureservaat. In kort geding vraagt die persoon dat aan het Bestuur bevel wordt gegeven de uitvoering van de beslissing te schorsen.

Een soortgelijk vraagstuk wordt thans geregeld — evenwel op een andere manier — in zake vreemdelingenverkeer. Artikel 70 van de wet van 15 december 1970 kent de Raad van State bevoegdheid toe om te beslissen dat, in afwachting van de rechtspraak ten gronde, de uitvoering van de bestreden beslissing zal worden geschorst. Hier is het kort geding dus uitgesloten. De vordering wordt echter door een persoon die een eigen subjectief recht inroep gericht tegen de autoriteit wier beslissing ten gronde wordt bestreden;

b) ofwel wordt het kort geding ingesteld tegen een derde die geen partij voor de Raad van State is, ten einde deze verbod op te laten leggen de bestuursbeslissing, waarvan de vernietiging wordt gevorderd, tot eigen doeleinden aan te wenden.

Dit is ten deze het geval: de vordering voor de Raad van State strekt ertoe de beslissing van de overheid die de bouwvergunning heeft verleend te doen vernietigen, doch het kort geding heeft tot doel aan de persoon, hier de gemeente Anderlecht, die de bouwvergunning heeft verkregen, verbod op te leggen het werk uit te voeren voordat de Raad van State uitspraak heeft gedaan. Het kan begrijpelijkerwijze zeer lang duren eer die uitspraak valt.

Een soortgelijke situatie deed zich voor in de zaak die met 's Hofs arrest van 19 november 1982 werd beëindigd. De V.Z.W. wou aan de N.V. Sipedic verbod doen opleggen de bouwvergunning die zij verkregen had, uit te voeren.

20. Dit onderscheid is van overwegend belang. In het sub a) bedoelde geval worden de subjectieve rechten van derden niet rechtstreeks in het geding betrokken, hoewel zij bij vernietiging van de bestuursbeschikking wel geschaad kunnen worden. Dit doet dan andere problemen van aansprakelijkheid van de overheid rijzen.

In het geval b) integendeel komt een subjectief recht rechtstreeks voor de rechter in kort geding aan de orde: het recht van de partij die zich op de bestreden bestuursbeslissing beroept.

In dit geval betreft het geen louter administratiefrechtelijk geschil meer. Men heeft te maken met een burgerrechtelijk geschil, althans ten opzichte van de derde tegen wie de vordering wordt gericht en wiens rechten ter discussie

komen, met weliswaar een administratiefrechtelijke bodem.

Indien de eiser een eigen schade aanvoert, dan bestaat er uiteraard geen probleem, vermits hij dan vanuit een eigen subjectief recht ageert. Talrijke beslissingen in kort geding stellen overigens de schademogelijkheid of -omgang als vereiste voor de ontvankelijkheid. In feite nemen zij zodoende de mogelijkheid van het bestaan van een subjectief recht aan.

Maar, weegt het feit dat de eiser enkel de onwettigheid van de bestuurlijke beslissing aanvoert en bijgevolg geen eigen recht doet gelden op tegen het subjectief recht waarop de verweerder zich beroept?

Het geding dat de rechter in kort geding te beslechten krijgt, heeft niet tot grondslag de rechtsverhouding die voor de Raad van State wordt ingeroepen.

Terwijl luidens de reeds besproken arresten van de Raad van State, de eiser die voor de Raad opkomt geen eigen recht hoeft in te roepen en slechts van een processueel belang moet doen blijken, waarvan de inhoud nogal vagelijk omschreven wordt, treedt de eiser in kort geding op tegen een derde met wie hij geen enkele rechtsverhouding heeft en tegen wie hij geen enkel eigen recht kan doen gelden.

De eiser ageert in kort geding, omdat hij oordeelt dat het uitvoeren door de derde van het recht dat hij in de bestreden beschikking put, tot gevolg zal hebben dat de vernietiging van de bestreden beschikking geen nut meer zal opleveren.

21. Hier komen wij precies bij een belangrijk aspect van het probleem: gesteld dat de derde zijn recht ten uitvoer brengt (ten deze dat hij het werk laat verrichten waarvoor hij een bouwvergunning verkregen heeft), en dat achteraf de beschikking wordt vernietigd. De derde treft uiteraard geen enkel verwijt. Hij heeft geen fout begaan. Wat zijn dan de gevolgen van de vernietiging voor die derde? In wiens bevoegdheid ligt het die gevolgen ten opzichte van die derde te doen gelden?

Is het denkbaar dat de eisende vereniging de tenuitvoerlegging van het arrest van de Raad van State zou bewerkstelligen, hoewel die tenuitvoerlegging voor de derde eventueel aanzienlijke schade kan veroorzaken? Neemt de vereniging hier niet de plaats in van de Uitvoerende Macht, door wie deze ook kan handelen (Staat, Gewest, provincie, Gemeente)?

Maar als de vereniging niet bevoegd is om die tenuitvoerlegging te vorderen, waarom zou men haar dan het recht toekennen, om in kort geding de schorsing van de uitvoering van de bestreden beschikking te vorderen?

Overigens, ook die schorsing kan aanzienlijke schade veroorzaken.

En in dit verband rijst dan de vraag of en door wie die schade vergoed kan worden.

Neemt men immers aan, zoals eiseres volhoudt, dat zij een recht heeft om een vordering tot vernietiging voor de Raad van State in te stellen, dan levert het instellen van die vordering niet noodzakelijk een fout op en dan is de vordering in kort geding niet onvermijdelijk roekeloos.

Men ziet dus in dat wat de derde betreft de behandeling van de zaak in alle opzichten in een slop geraakt, een situatie die meestal te zijnen nadele zal uitdraaien.

Ik wens eraan toe te voegen dat de regeling van het vraagstuk niet anders zou zijn indien aan de Raad van State

bevoegdheid zou worden toegekend om de schorsing van de uitvoering van de voor hem bestreden beschikking te bevelen.

22. Uit het onderzoek van deze twee, voor mijn gevoelen, belangrijke aspecten van het vraagstuk zoals het voor de Raad van State wordt gesteld, meen ik thans te mogen besluiten in verband met de rechtspleging in kort geding, dat hoe zeer ik er ook van overtuigd ben dat wanneer de voorzitter in kort geding in bestuurlijke zaken optreedt, hij de regels en de rechtsbeginselen van het bestuursrecht moet toepassen, zulks nochtans niet inhoudt dat afgeweken mag worden van de regels van de burgerlijke rechtspleging, luidens welke de eiser, enerzijds, een eigen recht tot staving van zijn eis moet doen gelden, hetgeen meestal weergegeven wordt met de uitdrukking «een persoonlijk en rechtstreeks belang», anderzijds, van een dadelijk belang moet doen blijken, d.w.z. moet aantonen dat zijn recht alleszins ernstig wordt bedreigd.

Dit moet zeker het geval zijn wanneer voor de rechter in kort geding een derde wordt betrokken, wiens rechten ter discussie komen, zodat van dan af het geding geenszins meer van louter bestuurlijke aard is.

Dit is nu juist het geval dat zich ten deze voordoet.

23. Zo kan ik tenslotte het onderzoek van het bestreden arrest en van het enig middel tot cassatie aanvatten.

Het arrest verwijst eerst naar de algemene regel, nl. dat de vordering niet kan worden toegelaten dan voor zoveel eiseres een eigen belang doet gelden, d.i. een belang dat persoonlijk en rechtstreeks is; het arrest sluit het algemeen belang uitdrukkelijk uit.

Het arrest beslist vervolgens dat het verbreken van het biologisch evenwicht van het leefmilieu geen belangenkrenking oplevert waardoor aan de zijde van eiseres schade kan ontstaan waarvan zij herstel kan vorderen en dat het niet als rechtstreeks en persoonlijk belang kan worden aangevoerd.

Het arrest beslist dus dat eiseres geen wettelijk belang bezit, enerzijds, omdat hier geen rechtstreeks en persoonlijk belang aan de orde is, anderzijds, omdat het niet gaat om de krenking van een belang waardoor eiseres schade zou lijden.

24. In het eerste onderdeel doet eiseres gelden, dat in kort geding het belang, zoals bepaald in artikel 17 van het Gerechtelijk Wetboek niet beoordeeld kan worden ten aanzien van het nut dat eiseres uit een mogelijke vordering m.b.t. de zaak zelve kan halen. Het vergoeden van schade kan enkel relevant zijn ten aanzien van de beoordeling van het belang van de eiser bij een vordering over de zaak zelf; de vordering in kort geding heeft niet de vergoeding van een schade tot onderwerp.

Beide aspecten van het belang zoals door het arrest belicht, komen in feite op hetzelfde begrip «belang» neer. Wanneer het arrest beslist, dat eiseres geen krenking van een belang aanvoert waardoor zij schade zou lijden, dan bedoelt het, dat indien eiseres schade zou lijden, zij in dat geval een eigen subjectief recht zou invoeren. Dit is tevens de draagwijdte van de beslissing dat eiseres geen rechtstreeks en persoonlijk belang doet gelden.

Nu kan ik wel aannemen, dat voor de rechter in kort geding het belang waarvan de eiser moet doen blijken, niet uitsluitend bestaat in de schade die de partij voor de feiten-rechter kan doen gelden. Het is genoeg dat de partij vóór

de rechter in kort geding aantoont dat het recht dat hij voor de feitenrechter doet of zal doen gelden, een degelijk gefundeerd recht is. Daarin bestaat trouwens zijn rechtstreeks en persoonlijk belang. De rechter in kort geding mag trouwens niet verder gaan. Hij mag niet in beoordeling van de inhoud der zaak zelve treden.

De draagwijdte van het arrest reikt dus niet verder dan de beoordeling van het vereiste dat eiseres een subjectief recht moet invoeren, hetgeen zij ten deze niet doet.

Het eerste onderdeel kan derhalve niet slagen.

25. Het tweede onderdeel voert een gebrek aan motivering aan. Het arrest zou niet hebben geantwoord op de stelling van eiseres dat zij een subjectief recht heeft om zich tot de annulatierechter te wenden én om bij de bevoegde administratieve autoriteiten aan te dringen op het nemen van maatregelen die tegemoet komen aan haar statutaire zorg; de vordering in kort geding had geen ander doel; het belang bij een vordering in kort geding, ter vrijwaring van een eigen recht, is een persoonlijk en rechtstreeks belang, zij het dat dit eigen recht met algemene belangen verbonden kan wezen.

Het arrest heeft echter uitdrukkelijk beslist dat eiseres slechts mag optreden voor zover zij hierbij een eigen belang doet gelden, d.i. een belang dat persoonlijk en rechtstreeks is; dat zij zich niet kan beroepen op een algemeen belang en dus niet op haar activiteiten ter verdediging van de leefgemeenschap te Neerpede.

Het voegt eraan toe, zoals reeds werd gezegd, dat het verbreken van het biologische evenwicht van het leefmilieu ter plaatse geen krenking is van een belang waardoor bij de geïntimeerde een schade kan ontstaan. Het arrest verklaart dit verder.

En het besluit, dat waar eiseres in gebreke blijft een eigen belang te doen gelden, haar vordering ontoelaatbaar is.

Het arrest heeft dus impliciet maar zeker de stelling van eiseres verworpen, waar zij betoogde een eigen subjectief recht te hebben, nl. het recht om zich tot de annulatierechter te wenden ten einde maatregelen te doen treffen die tegemoetkomen aan haar statutaire zorg. Het arrest beslist, dat het enkel invoeren van het algemeen belang van de Neerpedenaars niet volstaat om een vordering in kort geding ter vrijwaring van zulk algemeen belang, ontvankelijk te verklaren. Hiermede verworpt het arrest de stelling dat die vordering een eigen, subjectief recht uitmaakt.

Het tweede onderdeel mist derhalve feitelijke grondslag.

26. Het derde onderdeel houdt precies verband met het vraagstuk van het door eiseres ingeroepen subjectief recht. Veronderstellend dat het arrest zou hebben beslist dat het door eiseres ingeroepen recht voor haar geen rechtstreeks en persoonlijk belang vormt, werpt zij op dat dit antwoord een schending van artikel 17 van het Gerechtelijk Wetboek en tevens van artikel 14 van de gecoördinerde wetten op de Raad van State van 1973 oplevert.

Eiseres voert aan, dat zij bij de Raad van State een beroep mag instellen tot nietigverklaring van een bouwvergunning, met toepassing van artikel 14 van voormelde wetten, en dat dit recht van toegang tot de administratieve rechter een subjectief recht uitmaakt, dat echter denkbeeldig zou zijn, indien zij in afwachting van het arrest van de Raad, geen vordering in kort geding mag instellen om het werk voorlopig te doen opschorten.

Doordat het arrest de vordering van eiseres niet ontvan-

kelijk heeft verklaard, zou het zodoende het recht van eiseres om zich tot de Raad van State te wenden, hebben miskend. Het zou eveneens het begrip belang dat in artikel 17 van het Gerechtelijk Wetboek voorkomt, hebben miskend.

We hebben reeds aangetoond dat in artikel 17 van het Gerechtelijk Wetboek het begrip belang een processuele inhoud heeft en dat dit begrip enkel betekent dat er ernstige redenen zijn om te vrezen dat het recht van de eiser miskend zou worden.

Dit is niet de betekenis die zowel eiseres als het arrest ten deze aan dit begrip geeft.

De enige vraag die hier ter sprake komt, is te weten of eiseres zich al dan niet op een eigen recht beroept, welk eigen recht door verweerster bedreigd zou worden.

Juist op die vraag is het dat het arrest ontkennend antwoordt.

Welnu, maakt de vordering die eiseres beweert voor de Raad van State in te mogen stellen een eigen recht van eiseres uit?

Zoals reeds werd opgemerkt bestaat er geen rechtsvordering zonder recht, tenzij wat het openbaar ministerie betreft.

Eiseres moet dus eerst bewijzen dat zij een eigen recht, een subjectief recht bezit en dat daaruit een rechtsvordering ontstaat. De rechtsvordering zit aan het recht zelf vast.

Eiseres wil echter de rechtsvordering afzonderlijk beoordelen maar ontkent niet dat die rechtsvordering met algemene belangen verbonden is.

Dit is nu precies de kern van het vraagstuk: vermits dit algemeen belang niet haar eigen goed is en iedereen daarop aanspraak kan maken, volgt noodzakelijk ook dat het instellen van een beroep bij de Raad van State met het oog op dat algemeen belang niet eigen is aan eiseres. Elke enkeling, elke burger, elke vereniging, beschikt over dezelfde «rechtsvordering». Dit bewijst reeds dat het instellen van zulke vordering geen eigen recht van eiseres uitmaakt. Die rechtsvordering is geen subjectief recht.

Dit aspect van het vraagstuk treedt des te scherper in het licht, daar de vordering in kort geding door eiseres tegen een persoon met wie zij geen enkele rechtsverhouding heeft, wordt ingesteld en daar de rechten van die persoon zeer ernstig door haar vordering aangetast kunnen worden. Eiseres kan tegen die persoon geen enkel eigen recht doen gelden dat de voorkeur kan krijgen op de eigen rechten welke bedoelde persoon kan doen gelden.

Het arrest heeft derhalve terecht beslist dat eiseres zich op geen eigen recht beroept, zodanig dat haar vordering niet ontvankelijk is.

Het derde onderdeel kan derhalve niet slagen.

Ik concludeer tot verwerving van de voorziening.

Arrest

Gelet op het bestreden arrest, op 23 februari 1984 door het Hof van Beroep te Brussel gewezen;

Over het middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 17, 584, 1039 van het Gerechtelijk Wetboek, 14 van de wetten op de Raad van State, gecoördineerd op 12 januari 1973, en 97 van de Grondwet,

doordat het arrest de oorspronkelijke vordering van eiseres ontoelaatbaar verklaart, op grond onder meer: dat

de vordering van eiseres slechts kan worden toegelaten voor zover zij hierbij een eigen belang doet gelden, hetzij een belang dat persoonlijk is en rechtstreeks; dat zij zich niet kan beroepen op een algemeen belang en dus niet op haar activiteiten ter verdediging van de leefgemeenschap te Neerpede; dat het verbreken van het biologisch evenwicht van het leefmilieu ter plaatse geen krenking is van een belang waardoor voor eiseres een schade kan ontstaan, uit hoofde waarvan zij herstel kan vorderen; dat het evenmin als rechtstreeks en persoonlijk belang kan worden ingeroepen,

terwijl, eerste onderdeel, de rechtsvordering weliswaar, naar luid van artikel 17 van het Gerechtelijk Wetboek, niet kan worden toegelaten, indien de eiser geen belang heeft om ze in te dienen; het belang bestaat in ieder materieel of moreel voordeel dat de eiser kan halen uit de door hem ingestelde vordering; het belang bij een vordering, waarbij aan de rechter gevraagd wordt om in toepassing van de artikelen 584 en 1039 van het Gerechtelijk Wetboek een voorlopige maatregel te bevelen, niet kan beoordeeld worden ten aanzien van het nut dat de eiser uit een mogelijke vordering ten gronde zou halen; de omstandigheid dat de krenking van een belang van de eiser geen schade kan doen ontstaan, uit hoofde waarvan hij herstel kan vorderen, hoogstens relevant kan zijn ten aanzien van de beoordeling van het belang van de eiser bij een vordering ten gronde, doch in geen geval ten aanzien van de beoordeling van diens belang bij een vordering in kort geding; de vordering in kort geding immers niet het herstel van een schade tot voorwerp heeft, zodat het arrest, dat de vordering van de eiseres tot de schorsing van bepaalde werken ontoelaatbaar verklaart, op grond dat «het verbreken van het biologisch evenwicht van het leefmilieu ter plaatse geen krenking is van een belang waardoor in hoofde van eiseres een schade kan ontstaan, uit hoofde waarvan zij herstel kan vorderen, (en) dat het evenmin ten titel van rechtstreeks en persoonlijk belang kan worden ingeroepen», en aldus het belang van een vordering in kort geding beoordeelt aan de hand van een gegeven dat uitsluitend de grond van de zaak betreft, de beperkte macht van de rechter in kort geding mist (schending van de artikelen 584 en 1039 van het Gerechtelijk Wetboek), en eveneens het wettelijk begrip van het belang bij een rechtsvordering miskent (schending van artikel 17 van het Gerechtelijk Wetboek), en derhalve niet-wettig verantwoord is;

tweede onderdeel, de eiseres bij conclusie inriep: dat zij een voorlopige maatregel vorderde, in afwachting van een uitspraak ten gronde door een rechterlijke instantie (Raad van State) respectievelijk een administratieve overheid (ministers belast met de rangschikking van landschappen); dat de eiseres een subjectief recht had om zich tot de annulatie-rechter te wenden, én om bij de bevoegde administratieve overheden aan te dringen op het nemen van maatregelen die tegemoetkomen aan haar statutaire becommernis; dat de vordering in kort geding dan ook geen ander doel had dan de effectiviteit van dit recht te verzekeren; dat het belang bij een vordering in kort geding, ter vrijwaring van een eigen recht in hoofde van een eisende vereniging, «persoonlijk en rechtstreeks» is, ook al is dit eigen recht verbonden met algemene belangen; het arrest de vordering van de eiseres ontoelaatbaar verklaart, wegens het ontbreken van een persoonlijk en rechtstreeks belang, zonder te onderzoeken welke de incidentie is van het door de eiseres ingestelde

annulatieberoep of van het door haar gesteunde voorstel om het gehucht Neerpede als landschap te rangschikken, zodat het arrest, dat niet antwoordt op een bij conclusie ingeroepen middel, niet regelmatig gemotiveerd is (schending van artikel 97 van de Grondwet);

derde onderdeel, verenigingen die zich, zoals de eiseres, voor de bescherming van het leefmilieu inzetten, en die gemotiveerd zijn door ideële, collectieve belangen, eerder dan door eigen belangen, bij de Raad van State een ontvankelijk beroep tot nietigverklaring van een bouwvergunning kunnen instellen, met toepassing van artikel 14 van de wetten op de Raad van State, gecoördineerd op 12 januari 1973; dit recht van toegang tot de administratieve rechter een subjectief recht van de verzoekende vereniging uitmaakt; dit door de rechtsorde erkende recht niet louter theoretisch of illusoir kan zijn, doch integendeel concreet en effectief is; de verzoekende vereniging die, in afwachting van een arrest van de Raad van State, aan de rechter in kort geding een voorlopige schorsing van de werken vraagt, optreedt ter bevordering van de effectiviteit van een «eigen» recht, namelijk haar recht om bij de Raad van State een annulatieberoep in te stellen; die vereniging aldus een persoonlijk en rechtstreeks nut haalt uit de bij de rechter in kort geding ingestelde vordering, en derhalve een persoonlijk en rechtstreeks belang heeft bij die vordering, in de zin van artikel 17 van het Gerechtelijk Wetboek, zodat het arrest, dat de vordering van de eiseres tot de schorsing van bepaalde werken ontoelaatbaar verklaart, wegens het ontbreken van een persoonlijk en rechtstreeks belang van de eiseres bij die vordering, niettegenstaande het (door het arrest vastgestelde) feit dat de eiseres tegen de bouwvergunning voor die werken een annulatieberoep bij de Raad van State heeft ingesteld, dat nog steeds aanhangig is, miskenning inhoudt van het concreet en effectief karakter van het recht van de eiseres om zich tot de Raad van State te wenden (schending van artikel 14 van de wetten op de Raad van State, gecoördineerd op 12 januari 1973), en eveneens het wettelijk begrip van het belang bij een rechtsvordering miskent (schending van artikel 17 van het Gerechtelijk Wetboek), en derhalve niet wettig verantwoord is;

Wat het tweede onderdeel betreft:

Overwegende dat eiseres aanvoert dat het hof van beroep niet antwoordt op de stelling die zij voor de appelrechter deed gelden, te weten dat zij een subjectief recht had om zich tot de annulatierechter te wenden, om bij de bevoegde administratieve overheden aan te dringen om het nemen van maatregelen die tegemoetkomen aan haar statutaire doeleinden en om door de rechter in kort geding maatregelen te doen treffen ten einde dat recht te vrijwaren, waaruit eiseres afleidde dat het belang bij een vordering in kort geding, ter vrijwaring van een eigen recht aan de zijde van een eisende vereniging, persoonlijk en rechtstreeks is;

Overwegende dat het arrest, na vastgesteld te hebben dat eiseres een annulatieberoep heeft ingesteld voor de Raad van State en een procedure tot bescherming van het gehucht Neerpede bij de bevoegde overheid heeft ingeleid, beslist dat eiseres «zich niet kan beroepen op een algemeen belang en dus niet op haar activiteiten ter verdediging van de leefgemeenschap te Neerpede»; dat het voorts beslist dat niet kan worden aangenomen dat eiseres door de voorgenomen werken zal worden gehinderd bij het organiseren van haar eigen activiteiten; dat het arrest hieruit afleidt dat, nu

eiseres in gebreke blijft een eigen belang te doen gelden, haar vordering ontoelaatbaar is;

Overwegende dat het arrest aldus de stelling verwerpt waarbij eiseres aanvoerde dat het subjectief recht dat ze deed gelden, voldoende was opdat haar vordering in kort geding toelaatbaar zou zijn;

Dat het onderdeel feitelijke grondslag mist;

Wat het eerste en het derde onderdeel betreft:

Overwegende dat de eis in kort geding werd ingeleid tegen de gemeente, niet als een openbaar bestuur dat de bestreden bouwvergunning heeft toegekend, maar als houder van die bouwvergunning;

Overwegende dat, wanneer een vordering in kort geding wordt ingeleid tegen een partij die, zoals ten deze verweerder, zich op een eigen subjectief recht beroept, de eiser er niet mee kan volstaan uitsluitend als belang aan te voeren dat hij het subjectief recht heeft om een annulatieberoep in te stellen; dat de eiser ook in dat geval moet aantonen dat zijn annulatieberoep berust op een eigen subjectief recht; dat in dat verband het belang waarop eiseres zich ten deze beroept, algemeen is en geen eigen subjectief recht uitmaakt;

Overwegende dat de nietigheidsvordering bij de Raad van State, de behartiging van de bescherming van het gehucht of zelfs het slagen van die bemoeiingen, het algemeen belang dat eiseres behartigt niet wijzigen in een eigen belang;

Dat de onderdelen falen naar recht;

(...)

HOF VAN BEROEP TE ANTWERPEN

6e KAMER — 28 SEPTEMBER 1984

Voorzitter-rapporteur: de h. Ceulemans

Raadsheren: de hh. Bijl en Colla

Advocaat-generaal: de h. Velleman

Advocaat: mr. Zimmermann

Strafvordering — Rechtsbijstand — Burgerlijke partij.

In strafzaken is het noch vereist, noch verantwoord dat de deskundige een voorschot eist alvorens zijn opdracht te vervullen, hetzij de uitvoering van deze opdracht door het openbaar ministerie, hetzij ze door een burgerlijke partij wordt gevorderd.

V. t/ C.

Overwegende dat de burgerlijke partij om rechtsbijstand verzoekt en vraagt de kosteloze tenuitvoerlegging te bevelen van het onderzoek door het college van deskundigen ingevolge arresten van deze kamer de dato 21 april 1983 en 3 november 1983;

(...)

Overwegende dat de onderhavige vraag tot rechtsbijstand betrekking heeft op een deskundigenonderzoek in strafzaken; dat zulk een onderzoek immers betrekking kan hebben op de bestanddelen van het misdrijf, op de keuze en de

inhoud van de straf of beveiligingsmaatregel, of, zoals ten deze, op de bepaling van de schade die door het misdrijf is veroorzaakt;

Overwegende dat zulk een onderzoek beheerst wordt door de artikelen 43 en 44 van het Wetboek van Strafvordering terwijl de kosten ervan gerechtskosten zijn, beheerst door het koninklijk besluit van 28 december 1950; dat de artikelen 962 tot 991 van het Gerechtelijk Wetboek het deskundigenonderzoek regelen in burgerlijke zaken;

Overwegende dat in strafzaken alle kosten verbonden aan het deskundigenonderzoek, op overlegging van een memorie en na verloop van de begrotingsprocedure, aan de deskundige voorgeschoten worden door de ontvanger van registratie en domeinen zonder dat de afloop van het rechtsgeding, in het raam waarvan het deskundigenonderzoek bevolen is, afgewacht dient te worden;

Overwegende dat, voor zover de deskundige bij de begroting van zijn honoraria en kosten de wettelijke schaal toepast of, voor verrichtingen die daarin niet geregeld zijn, matige eisen stelt, hij binnen een redelijke termijn vergoed wordt; en dat hij, tot zolang, op krediet werkt en kosten voorschiet;

Overwegende dat in strafzaken het dus door niets vereist noch verantwoord is een voorschot te eisen, ongeacht of de deskundige in beweging gesteld wordt door het openbaar ministerie of door een burgerlijke partij;

Overwegende dat een vraag tot rechtsbijstand vanwege een burgerlijke partij dan ook slechts in één enkel geval zin heeft, namelijk wanneer zij, op grond van artikel 108 van het algemeen reglement op de gerechtskosten in strafzaken, zelf een som ter griffie moet consigneren ten einde een straffordering op gang te kunnen brengen;

Overwegende dat de onderhavige vraag derhalve ontvanke-lijk doch overbodig en ongegrond is;

(...)

NOOT—De rechtsbijstand in strafzaken

Volgens de bepalingen van art. 664 Ger. W. bestaat rechtsbijstand erin degenen die niet over de nodige fondsen beschikken om de kosten van rechtspleging te bestrijden, geheel of ten dele te ontslaan van de betaling van rechten en kosten welke de rechtspleging meebrengt.

Vermoedelijk was de vraag tot rechtsbijstand van de burgerlijke partij ingegeven door de bepalingen van art. 990 Ger. W., volgens welke de deskundigen de vervulling van hun opdracht kunnen uitstellen totdat de meest gerede partij op de griffie een voorschot in consignatie heeft gegeven om in een gematigde verhouding tot zekerheid te dienen van de betaling van hun honorarium en de vergoeding van hun kosten.

Aangezien de vergoedingen der deskundigen in strafzaken volgens een bijzondere rechtspleging, bepaald bij K.B. van 28 december 1950, geregeld worden, is art. 990 Ger. W. niet van toepassing bij de vaststelling der vergoedingen aan deskundigen in strafzaken (J. De Thibault de Boesinghe, «Is artikel 990 van het Gerechtelijk Wetboek van toepassing in strafzaken?», R.W., 1973-74, 1043-1046).

Hun kosten en honoraria worden «voorgeschoten» (art. 692 Ger. W.) op de wijze bepaald in het Algemeen Reglement op de gerechtskosten in strafzaken.

Luc Declercq

HOF VAN BEROEP TE BRUSSEL

6e KAMER — 16 DECEMBER 1985

Voorzitter: de h. Van Malderen

Raadsheren: de h. Winnen en mevr. Michel

Advocaten: mrs. Carre en Boliau loco Kaisin de Miomandre

Verzekering — Motorrijtuigen — Ongeval — Eigen recht van de benadeelde — Niet tegenwerpelijk verval.

Wanneer de verzekerde, die een ongeval heeft veroorzaakt, een dubbele fout heeft begaan, hierin bestaande dat hij het ongeval niet heeft aangegeven en dat hij een ander voertuig gebruikte zonder de verzekeraar ervan in kennis te stellen, heeft hij aldus het verzekerde risico verergerd, maar niet vernietigd en heeft hij de waarborg van de polis verloren, zodat hij de sanctie van het verval oploopt, maar deze kan niet worden tegengeworpen aan de derde benadeelde.

N.V. F. t/ D. en P.

Overwegende dat D., verzekerde van appellante, op 17 september 1980 's nachts aanreed tegen de regelmatig geparkeerde voertuigen van geïntimeerden en zijn aansprakelijkheid niet betwist wordt;

Overwegende dat evenmin betwist wordt dat het ongeval gebeurde met een wagen BMW, nummerplaat EKR 155, en dat er tussen D. en appellante een verzekeringscontract gesloten was «verplichte burgerlijke aansprakelijkheid voertuigen» op 18 juni 1980 voor een Citroën GS;

Overwegende dat de eerste rechter oordeelde dat appellante een voertuig onder nummer EKR 155 dekte, doch niet bewijst dat de BMW geen vervangingsvoertuig was voor de Citroën GS;

Overwegende dat D. onvindbaar is, doch ten tijde der feiten verklaarde dat hij geldig verzekerd was;

Overwegende dat appellante beweert dat er geen polis bestaat betreffende een BMW;

Overwegende dat het eigen recht, tegen de verzekeraar verleend aan de benadeelde bij artikel 6 van de wet van 1 juli 1956, een bestaande verzekeringsovereenkomst vereist die het betrokken risico dekt op het ogenblik van het ongeval; dat de nietigheden, de excepties en het verval uit de wet of overeenkomst krachtens artikel 11 van voornoemde wet door de verzekeraar niet aan de benadeelde kunnen worden tegengeworpen (Cass., 2 april 1977, R.W., 1977-78, 469; Brussel, 26 januari 1983, R.W., 1983-84, 169);

Overwegende dat appellante beweert dat het in casu gaat om een exceptie van niet-verzekering, terwijl geïntimeerden aanvoeren dat het om een exceptie van verval gaat;

Overwegende dat het geschil in werkelijkheid gaat over het niet-naleven van zijn verplichtingen, als verzekerde, door D.;

Overwegende dat D. een dubbele fout heeft begaan in de uitvoering van zijn verplichtingen, te weten: het niet-aangeven van het ongeval aan appellante en het gebruiken van een ander voertuig zonder appellante hiervan in kennis te stellen;

Overwegende dat D. aldus het verzekerde risico heeft verergerd doch niet vernietigd en de waarborg verloren

heeft van de polis en derhalve de sanctie van het verval van de waarborg oploopt welke evenwel niet tegenwerpelij is aan de derde benadeelde of schadelijder van een ongeval (Gent, 27 januari 1984, *R.W.*, 1984-85, 1525; *R.P.D.B.*, Complément III, Assur. terres., uitg. 1970, 790);

Overwegende dat bijgevolg de verzekeraar moet tussenkomen en de derde benadeelde vergoeden met dien verstande dat hij achteraf een verhaal kan uitoefenen tegen zijn verzekerde (Van Gompel, *Bull. Ass.*, 1961, 74 en 1962, 585);

(...)

ARBEIDSHOF TE ANTWERPEN AFDELING HASSELT

4e KAMER — 22 OKTOBER 1985

Voorzitter: de h. Romain

Raadsheren in sociale zaken: de hh. Somers en Vangronsveld

Eerste advocaat-generaal: de h. Ponet

Advocaat: mr. Vanagt

Pensioenen werknemers — Overlevingspensioenen — Bigamie van de overleden werknemer.

Het feit dat een vorig huwelijk van haar man nooit ontbonden is, laat het recht van de weduwe op een overlevingspensioen onverkort.

N. t/ Rijksdienst voor Werknemerspensioenen

Het geding heeft betrekking op de administratieve beslissing van 11 september 1981 houdende ontzegging van het overlevingspensioen aan weduwe Maria N., wegens bigamie van haar man, de overleden werknemer J. K.;

Jozef K., geboren te Bialystok in Polen op 19 juli 1917, vervulde zijn militaire dienstplicht in de rangen van het Poolse leger onder geallieerd bevel gedurende de periode van 1 september 1939 tot 15 juni 1947; hij huwde te Augsburg in Duitsland op 25 juni 1947 met Maria N., geboren te Kielce in Polen op 11 november 1928; het echtpaar kwam zich als UNO-vluchtelingen te Genk vestigen, waar Jozef K. vanaf december 1947 in de steenkoolmijn van Zwartberg werkte; hij overleed op 31 december 1971; het aan Maria N. toegekend overlevingspensioen werd evenwel bij ambtshalve beslissing van 11 september 1981 met terugwerkende kracht ontzegd ingevolge ontvangst van een mededeling van de Poolse pensioendienst dat Jozef K. te Bialystok op 20 februari 1938 een huwelijk heeft aangegaan met Marianna H. en dat dit huwelijk niet ontbonden is.

Het hof bevindt dat het huwelijk van appellante met Jozef K. een vaststaand gegeven is en dat dit huwelijk niet nietig verklaard werd. Op grond daarvan heeft appellante de hoedanigheid van weduwe voor de toepassing van de pensioenregeling voor werknemers en heeft zij recht op het daaruit resulterend overlevingspensioen; het gevolg dat aan een pensioenaanvraag van Marianne H. dient te worden gegeven, behoort niet tot de behandeling van de onderhavige zaak. Het beroep van Maria N. op haar goede trouw bij

het aangaan van de echtverbintenis kan geredelijk aangenomen worden, gelet op de oorlogsgebeurtenissen en de politieke omstandigheden die de ontworteling van een groot gedeelte van de bevolking van Polen en Duitsland teweeg gebracht hebben; ook dit middel hoort thuis in een ander debat, nl. een procedure tot nietigverklaring van het huwelijk vóór de bevoegde rechter, waarbij partij N. het behoud van de burgerlijke gevolgen zou inroepen wegens putatief huwelijk overeenkomstig het bepaalde in de artikelen 201-202 van het Burgerlijk Wetboek. Dat dit alles op een dubbele toekenning van het overlevingspensioen zou kunnen uitlopen lijkt ons geen onoverkomelijk bezwaar naar billijkheid en recht; wij zien in het bijzonder geen dergelijk bezwaar tegen de toekenning van een volledig overlevingspensioen aan de vrouw die het leven van de werknemer gedeeld heeft gedurende de hele tijd dat hij het pensioenrecht in kwestie heeft opgebouwd, ongeacht het gevolg dat aan een aanvraag van Marianne H. zou worden verleend.

Appellante heeft de administratieve beslissing terecht aangevochten; het vonnis *a quo* kan niet behouden blijven. (...)

VREDEGERECHT TE BRUGGE

3e KANTON — 22 MAART 1985

Rechter: de h. De Ketelaere

Advocaten: mrs. Dhoest loco Lust en Demeester loco Schepens

Onrechtmatige daad — Aansprakelijkheid — Gebouwen — Overmacht — Storm.

Het neerstorten van een hoekraam met bijbehorende arduinen dorpels is een «instorting» van een gebouw in de zin van artikel 1386 B.W. Het bewijs van het gebrek aan onderhoud mag ook worden geleverd door deductie, nl. door de vaststelling dat de instorting niet mogelijk was zonder een gebrek in het gebouw. Een storm met windkacht 12 Beaufort levert geen overmacht op.

G. t/ P.V.B.A. S.

Oorspronkelijk verweerder betwist de toepasselijkheid van artikel 1386 om reden dat «het louter naar beneden vallen van een dorpel en een raam een te weinig uitgesproken rampzalig karakter heeft om te kunnen gewagen van een instorting».

Als zodanig is nochtans aan te merken «een val hetzij van een geheel hetzij van een gedeelte van de materialen die het gebouw vormen» (Cass., 18 april 1975, *R.W.*, 1975-76, 159).

Aldus heeft de rechtspraak artikel 1386 toegepast op de verzakking van een plaat (Hof Luik, 15 januari 1969, *J.L.*, 1969-70, 106), de val van een dakgedeelte (Rb. Hoei, 10 juni 1969, *J.C.B.*, 584) en het inzakken van een kelderrooster (Rb. Antwerpen, 22 maart 1973, *R.G.A.R.*, 1974, 9196).

Het kan niet ernstig betwist worden dat het neerstorten van een hoekraam van 2 x 3 meter breed, met alle erbijho-

rende arduinblokken, aan te merken is als een instorting van een gedeelte der materialen die het gebouw vormen.

Terecht merkt oorspronkelijk verweerder op dat, ter toepassing van artikel 1386, ook bewezen dient te zijn dat de instorting te wijten is aan een verzuim van onderhoud of aan een gebrek in de bouw.

Wel neemt hij aan dat dit bewijs mag worden geleverd door deductie, nl. door de vaststelling dat de instorting niet mogelijk was zonder gebrek in de bouw.

Hij is evenwel van mening dat er ter zake wel een andere oorzaak mogelijk is, nl. de uitzonderlijk hevige storm, die aan de kust woedde en die als overmacht is te beschouwen.

Volgens de meteorologische gegevens, aangehaald in het voorgelegd politieonderzoek, was de windkracht op het ogenblik van het ongeval ter plaatse 9 Beaufort of 88 km/uur met pieken van 12 Beaufort of 117 km/uur.

Een dergelijke windkracht komt in onze streken en vooral op onze kust herhaaldelijk voor en is dus niet van zo uitzonderlijke aard dat zij als overmacht zou zijn aan te merken (zie Dalcq, *Traité de la responsabilité civile*, I, nr. 2167; Vred. Deurne, 9 november 1973, *T. Vred.*, 1978, 136; Vred. Pâturages, 26 mei 1971, *J.T.*, nr. 4770, 64; Rb. Hasselt, 22 november 1974, *R.G.A.R.*, 1975, 9414; ons vonnis van 20 februari 1981 in de zaak De Cartier t/Meyns betreffende een windkracht met pieken van 140 km/uur).

De stevigheid van de ramen en de dorpels, waarop deze geplaatst zijn, moet erop berekend zijn, vooral voor een eigendom dat zoals dat van oorspronkelijk verweerder volledig blootstaat aan de veelvuldig er voorkomende zuid- of noordwesterstormen, zodat, bij gebreke daarvan, deze raamconstructie geacht moet worden te zijn aangetast door een gebrek.

Daar oorspronkelijk verweerder immers, tegenover dit door oorspronkelijk eiseres ingeroepen gebrek, zich alleen beroept op overmacht, doch het bewijs van deze overmacht niet levert, en beide partijen moeten medewerken aan de bewijsvoering (Fagnart, *Examen de la jurisprudence concernant la responsabilité civile, 1968-1975*, nr. 109, preuve du vice), blijft, bij uitsluiting van overmacht, als enige oorzaak: de gebrekkige toestand dezer raamconstructie (zie Cass., 6 oktober 1972, *R.G.A.R.*, 1974, 9172, betreffende een escalator; Cass., 18 september 1970, *J.T.*, 1971, 94, betreffende een autowindscherm, met commentaar door Fagnart).

De aansprakelijkheid van oorspronkelijk verweerder op grond van artikel 1386 van het B.W. is dus bewezen.

(...)

WETGEVING IN KORT BESTEK

Onder de zorg van het Departement Rechten U.I.A.

Aan het nazien van het Belgische Staatsblad van augustus 1985 verleenden hun medewerking: W. Lambrechts (coördinator), S. Gysen, R. Janvier, A. Krols, J. Laenens, I. Opdebeek, F. Reyntjens, M. Rigaux, G. Smaers, H. Swennen, J. Van Steenberge, J. Vervaele en H. Wyckaert.

Delegatiebevoegdheid van de onderzoeksrechter inzake huiszoeking

Bij de wet van 18 juni 1985 (*B.S.*, 3 augustus 1985) werd een nieuw lid toegevoegd aan artikel 24 van de wet van 20 april 1874 op de voorlopige hechtenis.

Luidens dit artikel kan de onderzoeksrechter slechts opdracht geven tot huiszoeking en tot inbeslagneming van papieren, titels of bescheiden, aan een officier van gerechtelijke politie, hulpofficier van de procureur des Konings «in wiens rechtsgebied de verrichtingen moeten plaatshebben». De nieuwe wet strekt ertoe het systeem van de delegatie te vereenvoudigen door uitbreiding van de delegatiebevoegdheid van de onderzoeksrechter. Ze verleent de onderzoeksrechter die optreedt op vordering van een onderzoeksrechter van een ander arrondissement, de bevoegdheid om opdracht te geven aan een officier van gerechtelijke politie, hulpofficier van de procureur des Konings van dat ander arrondissement.

Deze wetswijziging past in het geheel van maatregelen die zijn voorgesteld om de gerechtelijke achterstand weg te werken. Bovendien zou ze indirect een positieve invloed kunnen uitoefenen op de duur van de voorlopige hechtenis, aangezien het onderzoek in kiese en ingewikkelde zaken doeltreffender zal kunnen verlopen. Immers, de officier van gerechtelijke politie die reeds in de zaak is opgetreden en die op de hoogte is van het dossier, zal nu de opdracht kunnen uitvoeren, waardoor heel wat overbodig werk en tijdverlies kan vermeden worden.

Door het Hof van Cassatie werd artikel 24 van de wet van 20 april 1874 reeds extensief geïnterpreteerd in een arrest van 4 oktober 1983 (*R.W.*, 1983-84, 1349, met noot A. Vandeplas), dat na de indiening van het wetsontwerp werd gewezen. Toch valt toe te juichen dat de nieuwe wet de bestaande rechtsonzekerheid opheft, in die zin dat ze een einde maakt aan de huidige uiteenlopende praktijken van de onderzoeksrechters.

Voor verder commentaar op deze wetswijziging kan verwezen worden naar de kanttekeningen van A. Vandeplas (*R.W.*, 1985-86, 404).

G.S.

Fiscale en andere bepalingen: een potpourri

De actualiseringsmaatregelen van het regeringsprogramma, opgesomd in de mededeling van 15 maart 1985, worden juridisch verwoord enerzijds in de wet van 1 augustus 1985 houdende fiscale en andere bepalingen (*B.S.*, 6 augustus 1985) en anderzijds in de verderop besproken wet van 1 augustus 1985 houdende sociale bepalingen (*B.S.*, 6 augustus 1985). De thans besproken wet bevat 7 hoofdstukken.

I. Hoofdstuk I bevat de bepalingen om progressief *het fiscaal meerjarenplan* door te voeren, meer bepaald dat tot verlaging van de personenbelasting.

a. Verlaging belastingdruk

In de wet wordt een vermindering in de toekomst van de druk van de personenbelasting aangekondigd. De in het vooruitzicht gestelde belastingverlaging (aanpassing belastbaar minimum, verlaging percentages, indexering belastingschalen die voor volgend jaar beperkt wordt tot 2 procent) zal echter door een volgende regering moeten worden uitgevoerd.

b. *Giftenregeling*

De giftenregeling wordt aangepast om giften mogelijk te maken aan O.C.M.W.'s en (tot twee miljoen frank per aanslagjaar) aan politieke partijen.

c. *Vrijwaring artistiek patrimonium*

In de toekomst zullen de giften in natura van kunstwerken van internationale faam aan Belgische musea e.d. recht geven op een fiscale aftrek. Bovendien zal de betaling van de successiebelasting mogelijk zijn met kunstwerken van internationale faam die voorkomen in de nalatenschap.

d. *Crisiswetgeving*

Op de documenten nodig voor examens, sollicitaties enz. zal in de toekomst geen zegelrecht meer worden geheven. Deze maatregel komt tegemoet aan jarenlang geuite wensen van voornamelijk werklozen. De gemeenten kunnen echter op de aflevering van deze documenten wél hun heffingen blijven eisen.

Ondernemingen die zich vestigen in T-zones binnen drie jaar na de uitvaardiging van het volmachtenbesluit dat de fiscale voordelen van deze zones vastlegde, genieten fiscale voordelen. Ten gevolge van het grotendeels mislukken van de T-zones omdat zeer weinig bedrijven zich daarin vestigden, wordt die periode verlengd van drie tot vijf jaar.

II. *Tewerkstelling in de openbare sector*

Hoofdstuk II heeft hoofdzakelijk tot doel de arbeidsverdeling in de openbare sector verder door te voeren door het stelsel van de loopbaanonderbreking tot deze sector uit te breiden.

De onderbreking van de beroepsloopbaan, uitgewerkt in de herstelwet van 22 januari 1985 (zie *R.W.*, 1984-85, 2791) wordt verder uitgebreid in de openbare sector. Op basis van de herstelwet van 22 januari 1985 werd reeds het K.B. van 3 juli 1985 betreffende de onderbreking van de beroepsloopbaan in de besturen en andere diensten van de ministeries genomen (*B.S.*, 12 juli 1985). De regeling is van rechtswege toepasselijk op het statutair personeel van de instellingen van openbaar nut die onder de controle of het toezicht van de Staat zijn geplaatst. De Koning kreeg de mogelijkheid de regeling voor loopbaanonderbreking uit te breiden tot de sector van het onderwijs: zie daarvoor het K.B. van 29 augustus 1985, *B.S.*, 22 oktober 1985. De plaatselijke besturen krijgen eveneens die mogelijkheid: zie dienaangaande de circulaire 2 oktober 1985 betreffende de loopbaanonderbreking bij de provinciale en lokale besturen (*B.S.*, 12 oktober 1985).

Verscheidene genummerde koninklijke besluiten worden aangepast.

III. *Veiligheid van de burgers*

Hoofdstuk III beoogt de verbetering van de veiligheid van de burgers door drie soorten maatregelen.

1. *Uitbreiding van de personeelsformatie in de magistratuur*

De personeelsformatie van de rechtbanken van eerste aanleg wordt verhoogd. Het betreft een verhoging van het aantal magistraten van de zetel en van het parket met ongeveer 10%. Ook het aantal griffiers en klerken-griffiers wordt in dezelfde mate verhoogd. De wetgever beoogt aldus de gerechtelijke achterstand in te halen en de (jeugd)rechtbanken in de grote agglomeraties beter te bemannen. Uit de parlementaire voorbereiding blijkt dat te-

vens rekening werd gehouden met de recente rechtspraak van het Europees Hof Rechten van de Mens in de zaak *De Cubber* (*Parl. St., Kamer*, 1984-85, nr. 1281/16, 4; *Parl. St., Senaat*, 1984-85, nr. 873/2, 1°, 4; zie tevens *Cass.*, 23 januari 1985, *R.W.*, 1984-85, 2943, noot Maes, B., «De onderzoeksrechter mag in dezelfde zaak niet als rechter in de correctionele rechtbank zitting hebben»; Lemmens, P., «De onderzoeksrechter als vonnisrechter in de correctionele rechtbank», *R.W.*, 1984-85, 2418-2423).

Bij K.B. 2 september 1985 (*B.S.*, 19 september 1985) werd de personeelsformatie van het griffie- en parketpersoneel eveneens verhoogd.

2. *Hulp aan slachtoffers van opzettelijke gewelddaden*

Niet minder belangrijk is dat België het voorbeeld van tal van buurlanden opvolgt met de oprichting van een hulpfonds aan de slachtoffers van opzettelijke gewelddaden. Dit fonds, ingeschreven op de begroting van Justitie, zal worden gefinancierd door een specifiek krediet ingeschreven op die begroting: bij iedere veroordeling tot een criminele of correctionele hoofdstraf spreekt de rechter de verplichting uit een extra betaling aan het fonds te storten van vijf frank.

Wie ernstig lichamelijk letsel of nadeel voor zijn gezondheid heeft ondervonden als rechtstreeks gevolg van een opzettelijke gewelddaad in België gepleegd, kan onder bepaalde voorwaarden hulp aanvragen aan een daartoe op te richten commissie. Deze commissie krijgt een magistraat als voorzitter en ondervoorzitter en telt twee advocaten, een ambtenaar van het Ministerie van Financiën en een ambtenaar van het Ministerie van Volksgezondheid onder zijn leden.

De voorwaarden zijn drieërlei: a) deze regeling is *subsidiar*, m.a.w. pas toepasselijk als de schade niet of niet voldoende kan worden hersteld door de dader, de sociale zekerheid, de schadeloosstelling ten gevolge van arbeidsongevallen of beroepsziekten of een particuliere verzekering; b) de getroffene moet de Belgische nationaliteit bezitten of wettelijk in België zijn binnengekomen of verblijven of zich wettelijk in België hebben gevestigd en de nationaliteit bezitten van een staat die in een dergelijk geval en op het ogenblik van de gewelddaad een vergoeding zou hebben toegekend aan een Belgisch onderdaan (*wederkerigheidsprincipe*); c) de getroffene moet zich *burgerlijke partij* hebben gesteld in de zaak.

De hulp wordt verleend voor *materiële schade* (inkomensverlies, invaliditeit, medische kosten) en wordt tevens toegekend aan de personen die ten laste waren van het ten gevolge van de opzettelijke gewelddaad overleden slachtoffer, op voorwaarde dat ze zich daardoor in een ernstige materiële noodtoestand bevinden.

De hulp wordt door de commissie bepaald, rekening houdende met de financiële toestand van de verzoeker, de eventuele rechtstreekse of onrechtstreekse toename van de schade door het gedrag van de verzoeker en de betrekkingen tussen de verzoeker en de dader. Het maximumbedrag werd bepaald op twee miljoen.

Het feit dat de dader onbekend is gebleven speelt geen rol. Wel moet er een in kracht van gewijsde gegane rechterlijke uitspraak zijn over de strafvordering of, indien de dader niet kan worden vervolgd of veroordeeld, een beslissing van het onderzoeksgerecht. Na deze uitspraak beschikt de verzoeker over één jaar om zijn verzoek in te dienen. Een

rechterlijke uitspraak over de burgerlijke belangen is evenwel niet vereist.

De commissie, die onderzoeksmaatregelen kan bevelen, zowel wat de solvabiliteit van de dader als van het slachtoffer betreft, of over de graad van invaliditeit, en bv. getuigen kan horen, beslist na een contradictoire procedure bij een met redenen omklede beslissing. Beroep is mogelijk bij de Raad van State.

De Staat treedt in de rechten van het slachtoffer tegen de dader van het misdrijf voor het bedrag van het betaalde voorschot, de hulp of aanvullende hulp.

3. Vergoeding van politie of derden-hulpbiedenden

Een derde vernieuwing betreft de toekenning van een bijzondere vergoeding in geval van opzettelijke gewelddaden tegen leden van de politie en hulpdiensten (waarover de H. Lahaye nog een parlementaire vraag had gesteld in de Senaat; *Vr. en Antw., Senaat*, 1984-85 (nr. 40) vraag nr. 133, 1940) en tegen derden die hulp verlenen aan een slachtoffer van een opzettelijke gewelddaad.

Buiten de regeling betreffende de schadevergoeding voor arbeidsongevallen (wet van 3 juli 1967) en de pensioenregeling wordt nu een buitengewone vergoeding (750.000 frank) toegekend aan de leden van de politie en hulpdiensten, op voorwaarde dat ze wegens lichamelijke ongeschiktheid genoodzaakt zijn de dienst definitief te verlaten of, in geval van overlijden, aan de naastbestaanden.

Ook derden (Belgen en vreemdelingen met een verblijfsvergunning voor meer dan drie maanden), krijgen dezelfde vergoeding bij blijvende gehele invaliditeit of overlijden.

De schadeoorzaak wordt beperkt tot opzettelijke gewelddaden of ontploffing van oorlogstuigen of valstruiken.

Voor een uitgebreidere commentaar leze men S. Oschinsky, «Intervention de l'Etat dans l'indemnisation des victimes d'actes intentionnels de violence», *J.T.*, 1986, 53-56.

IV. Onderwijs

Hoofdstuk IV omvat vijf afdelingen.

1. De eerste afdeling betreft de bezoldigingsregeling en het administratief statuut van de leden van het onderwijzend, wetenschappelijk en gelijkgesteld personeel. Er wordt een wettelijke basis gegeven aan het doel de leerkrachten van het onderwijs met volledig leerplan en de leerkrachten van het onderwijs voor sociale promotie of met beperkt leerplan op gelijke voet te stellen. In zijn arrest nr. 25.094 van 4 maart 1985 had de Raad van State immers beslist dat art. 4 van het K.B. nr. 63 van 20 juli 1982 geen wettelijke basis vond in de bijzondere-machtenwet van 2 februari 1982.

Om de harmonisatie van de bezoldigingsregeling mogelijk te maken moesten ook een aantal bepalingen van genummerde koninklijke besluiten worden gewijzigd.

2. Het maturiteitsexamen op het einde van de middelbare studie wordt afgeschaft; voortaan zal de klasseraad of het lerarenkorps het bekwaamheidsdiploma uitreiken dat toegang verleent tot het hoger onderwijs.

3. Van louter juridisch-technische aard is de verbetering van een fout in art. 55 van de wet 27 juli 1971 op de financiering en de controle van de universitaire instellingen.

4. De vierde afdeling wijzigt de schoolpactwet. Er wordt een organieke financiering ingesteld van de internaten van het gesubsidieerde net (gemeenten, provincies en vrije inrichtende machten) en een beperking van de indexering van

de werkingstoelagen. Alleen de internaten met ten minste 21 leerlingen worden gefinancierd, en voor zover zij verbonden zijn aan schoolinrichtingen voor gewoon lager en gewoon secundair onderwijs. De door de Staat gesubsidieerde externe opvoeders mogen een gedeelte van hun prestaties uitvoeren in de internaten verbonden aan de inrichting waar zij benoemd zijn.

5. Art. 63 somt de uiteenlopende tijdstippen op voor de inwerkingtreding van de bepalingen van dit hoofdstuk.

V. Economische zaken

Hoofdstuk V regelt drie onderwerpen die betrekking hebben op het departement van economische zaken.

1. De statistiekwet van 4 juli 1962 wordt gewijzigd met het oog op de verbetering van de verzameling en het gebruik van de statistische gegevens betreffende het land.

2. Een fonds wordt opgericht met het oog op de terugbetaling aan het R.I.Z.I.V. van de bijkomende uitgaven die voortspruiten uit de programmaovereenkomsten tussen de bevoegde ministers en de farmaceutische nijverheid om de investeringen, de tewerkstelling, het fundamenteel onderzoek en de uitvoer te bevorderen.

3. De boekhoudwet van 17 juli 1975 wordt aangepast.

a. De publiekrechtelijke rechtspersonen die de rechtsvorm van een handelsvennootschap hebben aangenomen, worden onderworpen aan de verplichtingen opgelegd in de artikelen 77 tot 80bis van de Vennootschappenwet.

b. Aanpassingen aan het statuut van de commissarissen die aangesteld zijn voor het nazien van de rekeningen van de publiekrechtelijke rechtspersonen, worden eveneens doorgevoerd.

VI. Bescherming schuldeiser en terzelfder tijd schuldenaar van openbare besturen

Vele ondernemingen kwamen in moeilijkheden ten gevolge van te late betalingen vanwege openbare besturen; sommige werden mede hierdoor soms failliet verklaard. Het was een ongezonde toestand dat enerzijds de openbare besturen te laat tot de uitbetaling van verschuldigde bedragen overgingen en andere besturen zonder uitstel betaling van het door de ondernemingen verschuldigde opeisten, waardoor de bedrijven tegen hoge rentetarieven geld moesten lenen om hun sociale en fiscale verplichtingen na te komen. De wet van 1 augustus 1985 houdt de mogelijkheid in om voortaan opschorting te vragen van de opeisbaarheid van schuldvorderingen van de Staat in de vorm van belastingen en R.S.Z.-bijdragen wanneer de onderneming een onbetwistbare en opeisbare schuldvordering bezit wegens werken, leveringen of diensten ten bate van de Staat of een instelling van openbaar nut.

Het belangrijk K.B. van 11 oktober 1985 (*B.S.*, 31 oktober 1985), dat in werking is getreden op 1 januari 1986, wijst de instellingen van openbaar nut aan die aan de wet zijn onderworpen, legt de voorwaarden vast waaronder een schuldvordering onbetwistbaar, opeisbaar en vrij van elke verbintenis ten aanzien van derden wordt geacht, en bepaalt de nauwkeurig te volgen procedure. De aanvragen tot opschorting en de antwoorden van schuldenaar en schuldeiser worden gesteld op formulieren waarvan het model eveneens in het *B.S.*, van 31 oktober 1985 werd gepubliceerd.

VII. Andere maatregelen

1. Art. 91 van de wet beoogt een evenwicht tot stand te brengen tussen de kredietinstellingen van de privé-sector en die van de publieke sector op het vlak van het beloningssysteem voor de eigen middelen en van de kostprijs voor het beveiligen van de vreemde middelen waarover deze kredietinstellingen kunnen beschikken.

2. Alle directeurs van de Nationale Investeringsmaatschappij zijn voortaan van rechtswege lid van haar directiecomité en van de Raad van Beheer. Blijkbaar moesten hier «intuitu personae»-problemen worden opgelost.

3. Art. 581 Ger. W. wordt aangevuld. Die aanvulling heeft tot doel een einde te maken aan de meningsverschillen over de bevoegdheid van de arbeidsrechtbanken inzake betwistingen i.v.m. de bij art. 93 van de huidige wet vermelde, krachtens de bijzondere machten uitgevaardigde koninklijke besluiten. De arbeidsrechtbank neemt kennis van de geschillen inzake de verplichting een sociale-solidariteitsbijdrage of (bijzondere) bijdrage tot matiging van de inkomsten te storten.

4. Met het oog op het in 1988 te bereiken begrotings-evenwicht, zoals voorgeschreven door de koninklijke besluiten nrs. 110 en 145 van 12 en 30 december 1982, leek het nodig dat de toegang tot het Fonds voor die gemeenten en steden die nog met financiële problemen te kampen zouden hebben, uiterlijk op 31 december 1985 zijn beslag moet hebben gekregen.

5. De regeling van de carensdag, die thans enkel op de werklieden van toepassing is, zal kunnen worden uitgebreid tot de bedienden en tot de ambtenaren van de overheidsdiensten.

6. De wet van 19 juli 1977 heeft de voorlopige gewestraden die werden opgericht door de wet van 1 augustus 1974, afgeschaft. Artikel 96 van de thans besproken wet maakt de regeling mogelijk van de daarbij gerezen moeilijkheden betreffende het budget, het roerend bezit en het personeel.

S.G., J.L., W.L. en J.V.

Sociale bepalingen

De wet van 1 augustus 1985 houdende sociale bepalingen (*B.S.*, 6 augustus 1985) bevat een reeks van maatregelen betreffende de sociale zekerheid. Het is een vrij heterogeen geheel dat zowel principiële als zuiver technische wijzigingen aanbrengt in alle sectoren van het sociale-zekerheidsrecht. Deze wet was het resultaat van de regeringsvoorstellen i.v.m. de begrotingscontrole, van de zg. «geactualiseerde regeringsverklaring» van 15 maart 1985 en van een lange reeks voorstellen van diverse beheerscomités en adviezen van het Rekenhof of de Raad van State. Op die manier is een bijna onoverzichtelijk geheel van wetswijzigingen tot stand gekomen. Op die wijze van legifereren is reeds vele malen kritiek uitgebracht. Ditmaal wordt de alarmkreet geuit door de verslaggever zelf, senator H. Deleeck die dergelijke wetgevende arbeid als «onaanvaardbaar» kwalificeert. Hij geeft ons de volgende raad: «Ambtenaren, sociale werkers, kleine ondernemers, sociaal gerechtigden, gebureaucratiseerden van heel het land, verenigt U en komt in opstand!» (*Parl. St., Senaat*, 1984-85, nr. 889/2, p. 4-5).

Intussen moeten we ons hier beperken tot een vrij summier overzicht van de meer dan honderd wijzigingen, waar-

van sommige nog ettelijke uitvoeringsbesluiten zullen vragen.

De wet van 1 augustus 1985 omvat 10 hoofdstukken. Deze handelen respectievelijk over: de sociale zekerheid voor het personeel van provinciale en plaatselijke besturen (artt. 1-11), de gezinsbijslag (artt. 12-52), de ziekte- en invaliditeitsverzekering (artt. 53-84), de pensioenen (artt. 85-89), de arbeidsongevallen (artt. 90-115), de beroepsziekten (artt. 116-121), de bijdrageregeling voor werknemers (artt. 122-126) en voor zeelieden (artt. 127-129), de arbeidsvoorziening en werkloosheid (artt. 130-132) en de slotbepalingen (art. 133). Ofschoon het onmogelijk is een rode draad te onderkennen in al deze maatregelen, moet toch worden onderstreept dat er een streven is naar financiële gezondmaking van de stelsels (met ingrepen in financiering en uitkeringen) en naar een bescherming van de zwakste groepen en de gezinnen. Verder zijn er heel wat wijzigingen die in feite aanpassingen betreffen in bepaalde sectoren welke noodzakelijk werden gemaakt door grondige veranderingen in andere sectoren. Op die manier moest bv. de wet op de ziekteverzekering worden aangepast aan de zg. pensioenwet Mainil (*W.* 15 mei 1984), aan de wet op de gezinsbijslag, aan de gewijzigde wetten inzake leerplicht, e.d.m.

Ten slotte verschaffen tientallen wijzigingen (meestal vooral van belang voor de administrerende overheid) een wettelijke basis voor een in de praktijk gegroeide (onwettige?) praktijk.

1. Op het vlak van de *sociale zekerheid van het personeel van de lokale en regionale besturen en instellingen* wordt een tweevoudig doel nagestreefd: enerzijds de recuperatie van achterstallige sociale bijdragen, en anderzijds een verbetering van de toekomstige inning van deze bijdragen door centralisering van de inningstaak.

Het bestaande Bijzonder Kinderbijslagfonds voor de plaatselijke en gewestelijke overheidsdiensten werd omgevormd tot de «Rijksdienst voor Sociale Zekerheid van de provinciale en plaatselijke overheidsdiensten» (*R.S.Z.P.P.O.*). Deze instelling wordt naast haar vroegere taken belast met de inning en invordering van diverse sociale bijdragen verschuldigd door haar aangesloten voor hun personeel. De modaliteiten hiervan werden uitgewerkt bij koninklijk besluit van 25 oktober 1985 (*B.S.*, 8 november 1985), waarbij een grote overeenstemming met de toepasselijke regels bij inning door de *R.S.Z.* opvalt.

Aan de nieuwe Rijksdienst werd toegang verleend tot het Hulpfonds tot financieel herstel van de gemeenten, ten einde door het toekennen van een consolidatielening de besturen en instellingen die erom verzoeken, te helpen bij de betaling van hun achterstallen. Bij koninklijk besluit van 3 oktober 1985 (*B.S.*, 8 november 1985) werd het *K.B.* nr. 208 tot oprichting van dit Hulpfonds van toepassing gemaakt op de *R.S.Z.P.P.O.* De gerecupereerde achterstallige sociale-zekerheidsbijdragen worden gestort op een afzonderlijke rekening van het Fonds voor het financieel evenwicht van de sociale zekerheid.

2. Inzake gezinsbijslagen moet vooral melding gemaakt worden van de verhoging van de kinderbijslag voor recht-hebbenden die hoofdzakelijk moeten leven van een vervangingsinkomen, en van de verhoging voor het derde en het vierde kind tot het niveau van het vijfde zodat nu (weer) slechts drie rangorden bestaan. Voorts wordt op verschillende plaatsen in de reglementering de gelijkheid tussen

man en vrouw doorgevoerd (zo hebben ook «verlaten mannen» thans recht op kinderbijslag) en worden de leeftijdsbepalingen afgestemd op de wetgeving inzake de verlenging van de leerplicht. Ten slotte zijn er wijzigingen inzake aansluiting bij een kinderbijslagfonds (minstens vier jaar bij hetzelfde fonds) en worden een reeks maatregelen getroffen i.v.m. de uitbetaling van de gezinsbijslagen (vooral voor de openbare sector).

3. In het kader van de *ziekte- en invaliditeitsverzekering* worden een reeks maatregelen getroffen inzake medische verzorging. Als belangrijke stappen moeten worden vermeld: de integratie van de thuisgezondheidszorg in de ziekteverzekering en de mogelijkheid om experimenten op te zetten betreffende alternatieve vormen van terugbetaling. Een uitgebreide reglementering wordt ingelast i.v.m. de publiciteit (en de sanctiëring ervan!) rond medische verzorging. Ten slotte dient te worden gewezen op de maatregelen i.v.m. het sociaal statuut van de apotheken, op de vergoedingen van de stagemeesters bij de begeleiding van geneesheren die een opleiding tot erkend huisarts volgen, en op de maatregelen m.b.t. de inning van de bijdragen van de gepensioneerden.

4. In de *pensioenwetgeving* zijn de ingrepen hier vrij beperkt gehouden. De andere pensioenen (ingegaan vóór 1968, d.w.z. onder de vroeger van kracht zijnde wetgeving) worden opgetrokken aangezien er een te groot verschil was ontstaan met de later ingegane pensioenen. Ook wordt de mogelijkheid ingevoerd om van het brugpensioen over te stappen naar het *brugrustpensioen*, vooral met de bedoeling de lasten voor de ondernemingen te verminderen.

5. De maatregelen in de *arbeidsongevallenwetgeving* zijn meer van technische aard. Er worden enkele aanpassingen aan de bevoegdheden van het Fonds voor Arbeidsongevallen aangebracht en verduidelijkingen in de reglementering inzake vergoeding van prothesen.

6. Voor de wet inzake *beroepsziekten* zijn er beperkte, maar toch principiële aanpassingen. De mogelijkheid voor het Fonds voor Beroepsziekten om op te treden in preventieve acties wordt veralgemeend, vooral op grond van de positieve ervaringen met de inenting tegen hepatitis B sinds 1983. Daarnaast is er de mogelijkheid voor het Fonds om medische expertises uit te voeren ten laste van andere instellingen.

7. De financiering van de *sociale zekerheid voor werknemers* (W. 27 juni 1969) wordt gewijzigd, hoofdzakelijk m.b.t. de aangifte. Traditioneel werd de aangifte door de werkgever aan de RSZ uitgedrukt in aantal werkdagen. Sinds de vele diverse maatregelen en mogelijkheden inzake arbeidsduurregeling dienden heel wat ingrepen te gebeuren om dat alles in het keurslijf van de arbeidsdagen te wringen. Het is nu de bedoeling daarvan af te stappen en de aangifte te laten uitdrukken in aantal gepresteerde uren. Het is daarbij de bedoeling te komen tot een grotere proportionaliteit tussen verplichtingen en rechten, vooral voor personen die tewerkgesteld zijn in minder klassieke arbeidstijdsregelingen.

Voorts wordt — eindelijk — de benaming «Rijksdienst voor Sociale Zekerheid», die reeds in verscheidene wetten en besluiten is gebruikt, gelegaliseerd i.p.v. de tot nog toe geldende «Rijksdienst voor Maatschappelijke Zekerheid».

8. In de wetgeving inzake sociale zekerheid voor *zeelieden* worden enkele technische wijzigingen aangebracht

m.b.t. de aangifte en de betaling van de bijdragen.

9. De maatregelen genomen in het raam van de wetgeving inzake *tewerkstelling en werkloosheid* hebben tot doel de tewerkstelling te bevorderen van de meest kansarmen.

Ten eerste wordt de mogelijkheid geschapen om een toelage te verlenen aan het O.C.M.W. dat overgaat tot tewerkstelling in eigen schoot van gerechtigden op bestaansminimum, daar waar dit O.C.M.W. tot nog toe daarvan de volledige financiële last moest dragen. Vervolgens worden personen boven de veertig jaar, die werkloosheidsuitkeringen of het bestaansminimum ontvangen, onmiddellijk (d.w.z. zonder de vereiste twee jaar werkloosheid) toegelaten tot het Derde Arbeidscircuit (DAC) zo ze onder hetzelfde dak wonen met personen die als enig inkomen één van beide genoemde uitkeringen hebben.

Als derde maatregel wordt de mogelijkheid geboden om onmiddellijk toegang te verschaffen tot het DAC en het Interdepartementeel Begrotingsfonds aan alle personen die het bestaansminimum genieten, onder de door de Koning vast te stellen voorwaarden.

Naast dat alles wordt ook een wettelijke basis gelegd voor een hernieuwd systeem van toekenning van werkloosheidsuitkeringen in geval van conventioneel (gedwongen) brugpensioen (art. 132, uitgevoerd bij K.B. van 30 augustus 1985, *B.S.*, 7 december 1985).

Te vermelden is nog dat art. 594, 8°, Ger. W., dat betrekking heeft op de uitspraak van de vrederechter op verzoekschrift over het verzet tegen de uitbetaling van de gezinsbijslag aan de moeder, wordt vervangen (art. 51). Het betreft thans het verzet van de vader, de moeder, de adoptant, de pleegvoogden, de voogd, de toeziende voogd, de curator of de rechthebbende tegen de uitbetaling aan de bijslagtrekkende.

J.V.S. en R.J.

Hoge Raad der Musea

Het decreet van de Franse Gemeenschap van 10 december 1980 (*B.S.*, 7 augustus 1985) houdende oprichting van een Hoge Raad der musea gaat uit van de verzoeking naar decentralisatie en naar autonomie van de plaatselijke besturen en naar de bevestiging van de culturele autonomie van de Franse Gemeenschap. Door de oprichting van de Hoge Raad der musea wil men de dialoog bevorderen tussen de vertegenwoordigers van de openbare besturen en de beroepsmensen en experts in museumaangelegenheden.

W.L.

Depenalisering homoseksueel verkeer met minderjarigen tussen 16 en 18 jaar

Artikel 372bis Sw., dat seksuele relaties tussen personen van hetzelfde geslacht - zowel mannen als vrouwen - strafbaar stelt wanneer één van beide partners meer dan 18 jaar oud is en de ander tussen 16 en 18 jaar, wordt opgeheven door de wet van 18 juni 1985 (*B.S.*, 8 augustus 1985, erratum *B.S.*, 23 augustus 1985).

Hiermee wordt een einde gemaakt aan de discriminatie tussen de beteugeling van homoseksueel en heteroseksueel verkeer in het Belgisch strafrecht. De artikelen 372bis en 377, derde lid, Sw. werden ingevoerd door artikel 87 van de wet van 8 april 1965 betreffende de jeugdbescherming.

Deze invoering was gebaseerd op de zogenaamde verleidingstheorie, die stelt dat personen die op jeugdige leeftijd homoseksuele contacten onderhouden, meer kans hebben om later een blijvende homoseksuele voorkeur te vertonen. Daar de verleidingstheorie de laatste jaren meer en meer op de helling kwam te staan, kon de door artikel 372bis Sw. ingevoerde discriminatie niet langer steunen op een wetenschappelijk verantwoorde grondslag. Bovendien betekent de afschaffing van artikel 372bis Sw. slechts een aanpassing van de wet aan de gewijzigde morele opvattingen in dit land. Meteen wordt ook een einde gemaakt aan de zeer nefaste gevolgen waartoe de toepassing van artikel 372bis Sw. in de praktijk heeft geleid. Zie hierover A. Vandeplas, «Naar homoseksuele vrijheid?», *R.W.*, 1985-86, 281.

G.S.

Internationaal wegvervoer: bestraffing van de overtredingen

De openstelling van de grenzen voor het internationale wegvervoer door de internationale akkoorden heeft een stijging van de misdrijven tegen de wetten en reglementen die ter zake gelden, tot gevolg gehad. De overtredingen van vreemde vervoerders bleven dikwijls in feite ongestraft.

In navolging van de wet van 29 februari 1984 (*B.S.*, 3 april 1984) die in strengere maatregelen voorziet tegen buitenlandse automobilisten die het verkeersreglement overtreden (zie Wetgeving in kort bestek, *R.W.*, 1984-85, 1960) heeft de wet van 6 mei 1985 (*B.S.*, 13 augustus 1985) een nieuwe procedure ingevoerd die doeltreffende sanctiëring mogelijk maakt van de overtredingen i.v.m. het vervoer van personen en van goederen.

Wanneer de vervoerder een vervoeronderneming is die haar zetel niet in België heeft, en hij een overtreding begaat, wordt hem voorgesteld onmiddellijk een boete in de vorm van geld te betalen. Betaalt hij die som niet, dan volgt de normale gerechtelijke procedure, maar de betrokkene moet een som in consignatie geven die betaling van boete en eventuele gerechtskosten waarborgt. Betaalt de overtreder die waarborg niet, dan wordt zijn voertuig ingehouden tot op het ogenblik waarop die som is betaald. De bestuurder beschikt over een termijn van 96 uren om zijn voertuig op te halen tegen betaling van de som, vooraleer de gerechtelijke overheden optreden. Na verloop van die termijn mag de inbeslagneming van het voertuig door het openbaar ministerie worden bevolen. In geval van veroordeling en bij niet-betaling van de boete binnen veertig dagen na het uitspreken van het vonnis, wordt het voertuig verkocht om de gerechtskosten en de boete te dekken.

Voor de toestand in de buurlanden en precieze cijfers over vastgestelde overtredingen zie men het senaatsverslag en de bijlage (*Parl. St., Senaat.*, 1984-85, nr. 737/2).

De uitvoeringsmodaliteiten van deze procedure zullen het voorwerp uitmaken van koninklijke besluiten, o.m. om het soort overtredingen aan te duiden waarvoor de regeling zal gelden en om de verschillende wijzen van betaling te bepalen.

W.L.

Voertuigen en verkeersveiligheid

De wet van 21 juni 1985 (*B.S.*, 13 augustus 1985) heeft tot doel de in serie gebouwde voertuigen, hun onderdelen

en het veiligheidstoebehoren conform te maken aan een goedgekeurd prototype, met het oog op de verkeersveiligheid op technisch gebied. Het Ministerie van Verkeerswezen heeft tevens tot taak de nodige maatregelen te nemen om de E.G.-richtlijnen, die de onderlinge aanpassing van de wetgevingen van de Lid-Staten inzake motorvoertuigen beogen, in België in toepassing te brengen.

Het gaat hier om een delegatiewet die de uitvoerende macht de mogelijkheid geeft controlemaatregelen te nemen, die in het uiterste geval de intrekking van de goedkeuring kunnen behelzen.

Gelet op het belangrijk karakter van uitvoeringsbesluiten voor de constructeurs en de fabrikanten wordt een dialoogforum in de vorm van een commissie nijverheidsadministratie opgericht.

In de doelstelling van de wet worden de behartiging van de verkeersveiligheid en van het rationeel energieverbruik geformuleerd.

W.L.

Bekendmaking van opiniepeilingen

De wet van 18 juli 1985 betreffende de bekendmaking van opiniepeilingen (*B.S.*, 13 augustus 1985) vindt haar oorsprong in een reeds op 5 januari 1982 door Paque (P.S.) in de Senaat ingediend voorstel. Het beoogde de bescherming van de publieke opinie tegen misleidende analyses. De wet bevat drie delen. Het eerste legt, bij de bekendmaking van opiniepeilingen, de mededeling op van een aantal gegevens die geacht worden zicht te geven op de draagwijdte van het onderzoek: aldus o.m. informatie over het doel en het onderwerp van de peiling, de onderzoeksploeg, het staal van de ondervraagden, de wijze van vraagstelling en de identiteit van de opdrachtgever. Deze gegevens moeten worden meegedeeld aan het Nationaal Instituut voor de Statistiek. Het tweede deel beoogt de handhaving van professionele normen en het toezicht erop. De Koning legt, bij in ministerraad overlegd besluit, de kwaliteitsnormen en gedragsregels vast die moeten worden nageleefd bij het uitvoeren van opiniepeilingen; een «Commissie voor de opiniepeilingen» wordt belast met het doen van voorstellen i.v.m. die aangelegenheden. Het derde deel, dat enigszins losstaat van de algemene normering, verbiedt de bekendmaking en verspreiding van of de toelichting bij de resultaten van opiniepeilingen vanaf dertig dagen voorafgaand aan verkiezingen.

Bij deze wet zijn twee bedenkingen geformuleerd. De eerste is van wetgevingstechnische aard: het publikatieverbod van art. 5 heeft wél een begindatum meegekregen, maar geen einddatum, zodat in theorie sedert 13 september 1985 alle bekendmakingen verboden zijn. Uiteraard heeft de wetgever bedoeld dat het verbod een einde neemt op de dag na de verkiezingen. Een tweede kritiek is van grondwettelijke of verdragsrechtelijke aard: L. Neels heeft geargumenteed dat de wet strijdig is met art. 18 Grondwet, terwijl K. Rimanque, o.i. terecht, meent dat er geen strijdigheid bestaat met de Grondwet, maar wél met art. 10 E.V.R.M. (zie voor deze discussie: *R.W.*, 1985-86, 475-476 en 553-554). Hoe dan ook: het is zeer de vraag of de strafbepalingen van de wet van 18 juli 1985 wel bedoeld zijn om te worden toegepast, of het m.a.w. geen «symboolwetgeving» is. De publikatie in *Knack* (9 oktober 1985) van een

opiniepeiling, later overgenomen in andere kranten, leidde niet tot vervolging. Overigens zou het hier om een drukpersmisdrijf gaan waarvoor, krachtens art. 98 Grondwet, de jury bevoegd is. En inzake drukpersmisdrijven wordt nu eenmaal slechts zeer zelden vervolgd...

F.R.

Spaarverrichtingen: handelingsbekwaamheid minderjarigen

De wet van 4 juli 1985 (B.S., 14 augustus 1985) breidt voor sommige spaarverrichtingen de handelingsbekwaamheid van minderjarigen uit.

De niet-ontvoogde minderjarige die volle zestien jaar oud is, is behoudens verzet van zijn wettelijke vertegenwoordiger bevoegd om zelf geldsommen op te vragen die zijn ingeschreven op het door hem geopende spaar- of depositoboekje. Hij kan echter, zonder de toestemming van zijn vertegenwoordiger in de loop van dezelfde maand niet meer dan 5.000 frank opvragen.

Het bij de wet van 30 april 1958 vastgestelde maximumbedrag van 500 frank per maand wordt dus opgetrokken. Gelet op de waardevermindering van het geld en de bij minderjarigen steeds toenemende wens om in ruimere mate zelf over de vrucht van hun arbeid te beschikken, is deze verhoging verantwoord.

Wanneer misbruiken worden vastgesteld, kan het laatste lid van artikel 2 worden ingeroepen, dat de Koning de mogelijkheid biedt om het maximumbedrag te wijzigen gelet op de economische en sociale evolutie.

Opmerkenswaardig is dat de wet restrictief geïnterpreteerd moet worden, zodat de niet-ontvoogde minderjarige van zestien jaar alleen de bedragen mag opvragen van het boekje dat hijzelf geopend heeft. Het spaarboekje dat door derden op zijn naam geopend is, valt niet binnen het toepassingsveld van de onderhavige wet.

Naar aanleiding van de bevoegdheidsuitbreiding wordt de tekst van de wet van 30 april 1958 enigszins opgefrist. Aldus is in het opschrift van de wet de verwijzing naar de handelingsbekwaamheid van de gehuwde vrouw weggelaten, nu dit achterhaald is ingevolge de wijzigingen en opheffingen waarin voorzien is bij de wet van 14 juli 1976. Tevens wordt de financiële handelingsbekwaamheid van de minderjarige uitgebreid tot alle financiële instellingen, zodat banken, de privé-spaarkassen en de A.S.L.K. op gelijke voet worden behandeld.

A.K.

Vennootschappenwet: wijziging van het doel van de vennootschap

De wet van 25 juli 1985 (B.S., 14 augustus 1985) wijzigt artikel 70bis van de Vennootschappenwet. De wet van 6 januari 1958 had een einde gemaakt aan de onaantastbaarheid van het doel van de vennootschappen, door in de gecoördineerde wetten betreffende de handelsvennootschappen een artikel 70bis in te voegen. Dit artikel maakte het mogelijk om, onder naleving van strenge voorwaarden, het doel van de vennootschappen te wijzigen.

Naar luid van artikel 70bis moet de raad van bestuur in een verslag een omstandige verantwoording van de voorgestelde wijziging geven. Bovendien kan de algemene verga-

dering slechts op geldige wijze beraadslagen en besluiten, indien de aanwezigen niet alleen de helft van het maatschappelijk kapitaal vertegenwoordigen. Is deze voorwaarde niet vervuld, dan wordt een nieuwe vergadering bijeengeroepen die alleen op geldige wijze kan beraadslagen en besluiten, indien ten minste een vierde van het totale aantal effecten die het kapitaal niet vertegenwoordigen, door de aanwezige aandeelhouders vertegenwoordigd zijn. Tot slot is een wijziging alleen dan aangenomen wanneer zij ten minste vier vijfde van de stemmen heeft verkregen.

Deze voorwaarden deden een reëel probleem rijzen voor ondernemingen waarvan het kapitaal ruim onder het publiek verspreid is, aangezien zij vanwege het absenteïsme van de aandeelhouders het wettelijk quorum, zelfs dat van de tweede vergadering, niet konden bereiken. Derhalve was het voor deze vennootschappen zeer moeilijk hun doel te wijzigen en hun activiteiten aan de nieuwe economische eisen aan te passen.

Om dit euvel te vermijden waren sommige vennootschappen geneigd hun maatschappelijk doel zo ruim mogelijk te omschrijven. Deze praktijk is in strijd met artikel 9, 4°, van de Vennootschappenwet, waarin wordt bepaald dat het doel nauwkeurig moet worden omschreven.

Om dit misbruik te doen verdwijnen en de vennootschappen desalniettemin de mogelijkheid te bieden hun bedrijvigheid te wijzigen, wordt door de wet van 25 juli 1985 in het vierde lid van artikel 70bis elke voorwaarde inzake quorum voor de tweede vergadering weggelaten en wordt enkel nog bepaald dat de nieuwe vergadering bij de tweede bijeenroeping geldig kan beraadslagen en besluiten wanneer enig deel van het kapitaal vertegenwoordigd is. De overige garanties tegen ongerechtvaardigde doelwijzigingen blijven onverminderd behouden.

A.K.

BOEKEN

Fr. CAPOTORTI, M. HILF, Fr. JACOBS, J.P. JACQUE, *Le traité d'Union européenne. Commentaire du projet adopté par le Parlement européen*, Editions de l'Université de Bruxelles, Collection «Etudes européennes», 1985.

Een van de eerste commentaren in boekvorm op het ontwerp van verdrag tot oprichting van de Europese Unie, aangenomen door het Europees Parlement bij resolutie van 14 februari 1984 (PB 1984 C 77 blz. 53), is verschenen. De beoefenaars van het recht van de Europese Gemeenschappen zullen zeker tevreden zijn over dit werk en dit om een dubbele reden: het behandelt een materie die in het brandpunt van de Europese actualiteit staat en bovendien werd het geschreven door de vier eminente juristen die het Europees Parlement bijstonden voor het opstellen van dit ontwerp-verdrag.

Het begrip «Europese Unie» verdient enige toelichting. Hoewel de drie gemeenschapsverdragen, nl. EGKS, EEG en Euratom, in eerste instantie de eenwording van Europa op (sociaal) economisch gebied nastreven, via de instelling van een gemeenschappelijke markt en de coördinatie van het economisch beleid der lid-staten, blijkt uit hun preambules en de verklaring van R. Schuman n.a.v. het voorstel voor de totstandkoming van het EGKS-Verdrag dat de diepere finaliteit lag in de politieke eenmaking van Europa. Na de mislukking van de plannen voor een supranationale Europese Politieke Gemeenschap in de jaren vijftig en een op intergouvernementele basis georganiseerde Europese Politieke Unie in de jaren zestig, moeten we tot 1970 wachten vooraleer een nieuw initiatief op

het gebied van de buitenlandse politiek goedgekeurd wordt, nl. de Europese Politieke Samenwerking (EPS). Het betreft hier een zuiver intergouvernementele samenwerking die ligt buiten de Gemeenschappen maar wel voorziet in contacten met de instellingen ervan. De gedachte van de uitbouw van de Europese samenwerking in een meer omvattende unie vond echter langzamerhand opnieuw weerklank. De instelling van de Europese Raad in 1974, bestaande uit de staatshoofden of regeringsleiders, die zich zowel met de EPS als de communautaire activiteiten zou inlaten, en het in 1975 uitgebrachte rapport over de Europese Unie van de toenmalige Belgische eerste minister Tindemans lagen in de lijn van dit streven. Toch moeten we tot 1983 wachten vooraleer de staatshoofden en regeringsleiders, als gevolg van de in 1981 op initiatief van de ministers Genscher en Colombo opgestelde «Europese Akte», in een «Plechtige Verklaring over de Europese Unie» stellen (punt 1.3) dat «de Europese integratie meer gericht (moet) zijn op de algemene politieke doelstellingen ervan, op doeltreffender besluitvormingsmechanismen, op een grotere samenhang en een nauwe coördinatie tussen de verschillende onderdelen, alsmede op het streven naar een gemeenschappelijk beleid in alle sectoren van gemeenschappelijk belang, zowel binnen de gemeenschap als t.o.v. derde landen». Maar ook het eerste rechtstreeks gekozen Europees Parlement liet zich inmiddels niet onbetuigd en de werkzaamheden van de in 1981 opgerichte institutionele commissie leidden tot de aanname van een ontwerp-verdrag in februari 1984. Dit ontwerp, dat geen enkele juridisch bindende kracht bezit, bracht de idee van een Europese Unie een nieuw elan en nog in juni van datzelfde jaar besloot de Europese Raad tot instelling van een «ad hoc comité voor institutionele vraagstukken», samengesteld uit de persoonlijke vertegenwoordigers van de staatshoofden en regeringsleiders. Zijn taak: «suggesties te doen ter verbetering van de Europese samenwerking, zowel op communautair gebied als op dat van de politieke samenwerking of op enig ander gebied». Het eindverslag van dit Comité dat een aantal beginselen vastlegt, maakte het voorwerp uit van de debatten op de Europese Raad van Milaan juni 1985, die bij *meerderheid* besloot tot het bijeenroepen van een conferentie ter herziening van de Verdragen. Doel: een verbetering van de besluitvormingsprocedures van de Raad, een versterking van de uitvoerende macht van de Commissie, een uitbreiding van de bevoegdheden van het Europees Parlement en een uitbreiding van het communautair beleid tot nieuwe werkt terreinen. Tweede taak was de uitwerking van een verdrag over de Europese Politieke Samenwerking. Het Europees Parlement, dat op de hoogte gehouden werd van de werkzaamheden, kreeg de verzekering dat ook zijn ontwerp-verdrag, naast bovenvermeld rapport en de voorstellen van de lid-staten en de Commissie, een referentiebasis zou vormen voor de herzieningsconferentie.

De resultaten van deze Conferentie werden op 2 en 3 december 1985 voorgelegd aan de Europese Raad van Luxemburg, die met een Deense en Italiaanse reserve toch tot een akkoord kwam, nadien bijgewerkt door de Raad van Ministers. De Europese Akte is ondertussen door de twaalf lid-staten ondertekend, na de positieve uitslag van het in Denemarken gehouden referendum over deze verdragswijziging. Vooropgesteld is dat zij na goedkeuring door de nationale parlementen op 1 januari 1987 in werking zou treden.

Het Europees Parlement heeft in ieder geval reeds in zijn resolutie van 16 januari jl. zijn ontgoocheling uitgesproken over de behaalde resultaten en bevestigd dat het op basis van de krachtlijnen van zijn ontwerp verder zal blijven ijveren voor de realisatie van de «Europese Unie». Deze reactie van het Europees Parlement is begrijpelijk: de resultaten van de herzieningsconferentie zijn teleurstellend en blijven nog een heel eind verwijderd van een aantal fundamentele hervormingen. Zo doet men in feite voor een aantal zaken niets anders dan bevestigen wat reeds voordien bestond en zijn de eigenlijke wijzigingen zeer gematigd en gesitueerd in een beperkt aantal domeinen. Bijkomende verklaringen van de lid-staten hollen de tekst nog verder uit. De teksten zelf schijnen bovendien niet altijd even duidelijk te zijn. Nakomend overzicht geeft voor degenen die min of meer vertrouwd zijn met de Europese Gemeenschapsverdragen, in grote lijnen een idee van de te verwachten hervormingen.

In de preambule van de Europese Akte wordt o.a. de wil van de staten om hun betrekkingen geleidelijk om te zetten in een Europese Unie herhaald, naast andere beginselen zoals de eerbiediging van de fundamentele rechten. In een titel gewijd aan de gemeenschappelijke bepalingen wordt de Europese Raad geïnstitutionali-

seerd en wordt de benaming «Europees Parlement» officieel erkend. Onder de titel «Wijzigingen van de drie Gemeenschapsverdragen» vinden we de hierna vermelde aanpassingen. Een van de hoofdoelstellingen van de communautaire actie wordt de realisatie van de interne markt tegen 1993. Daartoe dient echter de besluitvorming te worden versoepeld, en voor het gemeenschappelijk douanetarief, het vrij verkeer van diensten en kapitaal, het zee- en luchtvervoer en de harmonisering der nationale wetgevingen wordt het voortaan mogelijk voor de Raad beslissingen niet langer eenparig maar met gekwalificeerde meerderheid te nemen. Fiscale harmonisatie en harmonisatie van de bepalingen m.b.t. het vrij personenverkeer en de rechten en voordelen aan werknemers toegekend, zijn daarvan evenwel uitgesloten. Er is tevens voorzien in de mogelijkheid tot vrijwaringsmaatregelen en differentiatie t.g.v. bepaalde lid-staten. Ook de bevestiging van de monetaire samenwerking (EMS) en een verwijzing naar de geleidelijke realisatie van een economische en monetaire unie krijgen een plaats in het EEG-Verdrag en verlaten hiermee de para-communautaire sfeer. Verdere ontwikkeling in deze domeinen zal echter gebeuren via art. 236 EEG-Verdrag, dus via een verdragswijziging. Onder de titel «cohesie» wordt de vermindering van de regionale verschillen en van de achterstand van bepaalde regio's behandeld. Daartoe zal de Commissie o.m. een voorstel doen tot wijziging van de structuur en werking van de verschillende structurele fondsen. De bevoegdheid van de Europese Gemeenschap inzake de «nieuwe» beleidsdomeinen Research & Development en milieu wordt formeel vastgelegd samen met de beginselen inzake doelstellingen, middelen en besluitvorming waarop deze zal steunen. Op sociaal gebied, met name inzake harmonisatie van wetgeving m.b.t. veiligheid en gezondheid der werknemers, keurt de Raad voortaan richtlijnen goed met gekwalificeerde meerderheid.

Telkens wanneer de Raad voor de interne markt «nieuwe» actiegebieden, het sociaal beleid en de structurele fondsen besluit met gekwalificeerde meerderheid, wordt het Europees Parlement dichterbij de besluitvorming betrokken. Zijn interventie wordt niet meer beperkt tot een adviesrecht. Zeer beknopt komt deze «samenwerking» hierop neer dat het Europees Parlement in een tweede lezing binnen een termijn van drie maanden een amenderings- en verwerpsrecht verkrijgt over een gemeenschappelijk standpunt van de Raad t.o.v. het commissievoorstel. Op basis van de parlementaire amendementen zou de Commissie dan een nieuw voorstel uitwerken waarover de Raad binnen drie maanden beslist met gekwalificeerde meerderheid. Besluit hij echter niet binnen drie maanden, dan vervalt dit voorstel. De Raad heeft dus het laatste woord en van een echte constructieve deelname aan het legislatief proces door het Europees Parlement is geen sprake. Voor toetredings- en associatieakkoorden is nu een eensluidend advies van het Europees Parlement vereist. Het *principe* van de delegatie van beheers- en uitvoeringsbevoegdheid aan de Commissie wordt eveneens formeel ingeschreven. Ten slotte wordt de Europese Politieke Samenwerking verdragsrechtelijk vastgelegd en wordt voorzien in de oprichting van een secretariaat dat het voorzitterschap bijstaat.

Met voorgaande inleiding heb ik gepoogd de lezer een idee te geven van de problematiek die in dit boek aan de orde is. Aandacht gaat nu naar het werk zelf. Structuur en indeling van het boek vergen weinig commentaar. Na een voorwoord door de voorzitter van het Europees Parlement, een inleiding door prof. J.V. Louis en een korte redactionele noot, volgt een inleidend hoofdstuk met een kort overzicht van de verschillende initiatieven tot Europese eenmaking en de voornaamste kenmerken van het ontwerp-verdrag. Hoofdschotel is de artikelsgewijze commentaar. Het geheel wordt afgerond met enkele slotbeschouwingen. Ten slotte vinden we achteraan de gebruikelijke bibliografie en inhoudsopgave.

In mijn algemene toelichting ben ik opzettelijk niet ingegaan op de inhoud van het ontwerp-verdrag van het Europees Parlement. De hierna volgende korte uiteenzetting over de structuur en kenmerken van het ontwerp-verdrag vervolledigt deze inleiding en geeft tevens meer *specifiek* een idee van het door de commentaar behandelde onderwerp. Het ontwerp-verdrag bestaat uit zes delen: een *eerste* deel onder de titel «Unie» is gewijd aan algemene zaken zoals oprichting, toetreding, grondrechten, rechtspersoonlijkheid en communautaire verworvenheden; een *tweede* deel beslaat de doelstellingen, werkwijzen en bevoegdheden van de Unie; in het *derde* deel, institutionele bepalingen, vinden we de regels m.b.t. de instellingen en de rechtshandelingen van de Unie; het *vierde* deel

heeft betrekking op het beleid van de Unie, nl. het economisch beleid met EMS en sectoriële politieken zoals telecommunicatie en energie, het maatschappijbeleid met een aantal nieuwe sectoren zoals consumentenbescherming, milieu, onderwijs en onderzoek en cultuur, en het beleid inzake internationale betrekkingen; een vijfde deel omvat de regels m.b.t. de financiën van de Unie en het zesde en laatste deel behelst de algemene en slotbepalingen m.b.t. inwerkingtreding, herziening, zetel en duur van het Verdrag.

Opzet van dit ontwerp is een geheel nieuw Verdrag dat de *verworvenheden* van de Europese Gemeenschappen, de Europese Politieke Samenwerking en het Europees Muntstelsel samen met een aantal nieuwe beleidsdomeinen in een coherent geheel onderbrengt en die vervolgens ontwikkelt volgens de methodes eigen aan de Unie. De Unie neemt aldus het «communautair acquis» over, voor zover dit verenigbaar is met het ontwerp-verdrag. Ten grondslag aan deze Unie ligt de eerbied voor de democratische waarden en de grondrechten. Het lidmaatschap van de Unie staat open voor alle *democratische* Europese Staten. De instellingen zijn dezelfde als die van de Europese Gemeenschappen. De Europese Raad wordt daaraan echter toegevoegd. Hun bevoegdheden, samenstelling en wijze van samenstelling zijn daarentegen aangepast aan de eisen van een democratische en efficiënte besluitvorming. Zo is de rol van de Commissie versterkt. In het kader van een nieuw institutioneel evenwicht is *het Europees Parlement samen met de Raad de wetgever*, maar het stilzwijgen van één van beide blokkeert de besluitvorming niet.

Om haar doelstellingen te bereiken gaat de Unie te werk volgens de methode van het *gemeenschappelijk optreden*, zijnde de handelingen die uitgaan van de instellingen van de Unie of de methode van de *samenwerking*, nl. de verplichtingen die de lid-staten in het kader van de Europese Raad op zich nemen. Het Verdrag bepaalt op welke gebieden elke van deze methodes wordt toegepast. Het gemeenschappelijk optreden bestrijkt noodzakelijkerwijze de domeinen waarin aan de Unie exclusieve of concurrerende bevoegdheid verleend wordt. Exclusieve bevoegdheid is voorbehouden voor het vrij verkeer van personen, diensten, goederen en kapitaal, de mededinging, de gemeenschappelijke handelspolitiek en de domeinen waarin reeds een gemeenschappelijk beleid bestond in de bestaande verdragen. In alle andere sectoren van het economisch, sociaal en internationaal beleid zijn de bevoegdheden concurrerend.

In geval van exclusieve bevoegdheid zijn alleen de instellingen van de Unie bevoegd tot handelen, terwijl bij concurrerende bevoegdheid de lid-staten handelen zolang de Unie niet is opgetreden. Dit laatste is een uitdrukking van het *subsidiariteitsbeginsel* dat het hele verdragssysteem bepaalt en waarbij aan de Unie slechts die bevoegdheden worden verleend die nodig zijn voor de uitvoering van de taken die zij op meer bevredigende wijze kan vervullen dan de staten afzonderlijk.

De samenwerking ligt grotendeels in het vlak van de huidige Europese Politieke Samenwerkingsactiviteiten.

Het *juridisch* systeem is versoepeld t.o.v. dat van de EG en richtlijnen bestaan niet meer (cf. het probleem van de te gedetailleerde richtlijnen). De *wet* is het voornaamste juridische instrument voor het gemeenschappelijk optreden, maar beperkt zich waar mogelijk tot het vastleggen van de grondbeginselen. Verdere uitwerking gebeurt door de instellingen of *de lid-staten*. Een in de tijd beperkte gedifferentieerde toepassing van de wet is toegelaten en in de Raad kunnen de lid-staten gedurende tien jaar een vitaal belang invoeren ten einde de stemming uit te stellen. Besluitvorming bij *meerderheid* is de regel, maar voor de aanneming van een *organieke* wet zijn bijzondere meerderheden vereist.

Er is tevens voorzien in de mogelijkheid tot overgang van het domein van de samenwerking naar dat van het gemeenschappelijk optreden.

Basisfilosofie: de Unie wordt geleidelijk verwezenlijkt en stelt zich niet in de plaats van de lid-staten.

Op *financieel* gebied beschikt de Unie over eigen middelen, die zij zelf bij organieke wet vastlegt. Er is geen a priori beperking in de ontvangsten en uitgaven waarvan de grootte bepaald wordt door de ondernomen acties in het kader van het gemeenschappelijk optreden. Raad en Europees Parlement stellen op gelijke voet de begroting vast volgens een met de wetgevende vergelijkbare procedure.

Dit ontwerp van het Europees Parlement onderscheidt zich van de verschillende rapporten en beginselverklaringen over de Euro-

pese Unie door zijn alomvattende en coherente *juridische* constructie en door het feit dat het de eerste tekst is die de neerslag is van een discussie in de schoot van een democratisch verkozen instelling. Hoewel het in de bedoeling van het Europees Parlement lag om dit ontwerp-verdrag na goedkeuring door de nationale parlementen, pas daarna gevolgd door overleg tussen de regeringen, te laten in werking treden, komt toch vooral zijn belang als denkoefening en theoretische constructie naar voren. Ten einde iedere verwarring te vermijden dient nogmaals te worden aangestipt dat dit ontwerp-verdrag in het formele plan ligt buiten iedere procedure van verdragswijziging zoals bedoeld in art. 236 E.E.G.-Verdrag. Veeleer dan een begrensd antwoord op enkele concrete hervormingsnoden op korte of middellange termijn vertolkt het een op de toekomst gerichte en universele visie op de Europese integratie. Een dergelijk theoretisch model is dan ook een ideale toetsnorm voor eventuele verdragswijzigingen of initiatieven daartoe. Daarin ligt nu heden ten dage juist de essentiële functie van dit ontwerp-verdrag.

Voorgaande bespreking van enkele kenmerken van dit ontwerp-verdrag diende de toekomstige lezer een voorproefje te geven van het door de commentaar behandelde onderwerp. Daarmee is echter nog niets gezegd over de aanpak van dit onderwerp door de auteurs.

Het mag iedereen wel duidelijk zijn dat de auteurs zich voor de moeilijke taak geplaatst zagen om een tekst te bespreken die nog geen enkele toepassing gehad heeft, als dusdanig ook nooit zal krijgen en vooralsnog in de eerste plaats louter een academische waarde bezit. Wel verkeerden zij als medewerkers bij het opstellen van de uiteindelijke tekst van het ontwerp-verdrag in een goede positie om deze van commentaar te voorzien. Het resultaat mag er dan ook wezen: een heldere en verstaanbare analyse van het Verdrag en zijn bepalingen. Daarbij worden de juridische knelpunten in de tekst van het ontwerp niet uit de weg gegaan en laten zij niet na om suggesties te doen voor een aanpassing ervan. Het is een verdienste van deze commentaar dat een aantal moeilijke en essentiële zaken zoals het onderscheid tussen exclusieve en concurrerende bevoegdheden en de ingewikkelde wetgevende procedure (art. 38) uitstekend uitgelegd worden. In een vlot leesbare stijl en met zin voor synthese wordt de lezer door de artikelen en krachtlijnen van het ontwerp-verdrag geloodst. Bovendien is het een van de eerste opstellen die systematisch geheel het ontwerp-verdrag bespreken, d.w.z. niet alleen de institutionele aspecten (hoewel deze het zwaartepunt vormen), maar ook het deel dat betrekking heeft op het beleid van de Unie. De presentatie is verzorgd met bv. aandacht voor een praktisch detail zoals de vermelding aan het hoofd van iedere bespreking van de relevante voorbereidende documenten en de eventueel corresponderende artikelen uit de Gemeenschapsverdragen. Een kleine opmerking: misschien ware het niet onnutig geweest de tekst van de resolutie waarmee dit ontwerp-verdrag aangenomen werd, af te drukken.

Ik ben ervan overtuigd dat zowel voor een eerste kennismaking met het ontwerp-verdrag, als voor de verdere studie ervan dit een ideaal handboek is. Maar de eigenlijke bedoeling van dit werk geeft prof. J.V. Louis weer in zijn inleiding: «Leur commentaire sera une source de *réflexion* et de recherches en droit constitutionnel européen, ainsi que, espérons-le, un guide pour l'action présente et future des responsables de l'Europe». Boek en ontwerp-verdrag vormen also een mooi geheel en streven in feite een zelfde doel van bewustmaking na. De hoedanigheid van de auteurs is daar zeker niet vreemd aan. Geïnteresseerden in de Europese Gemeenschappen en hun hervorming zullen alvast plezier beleven aan de lectuur van deze commentaar.

Jan Steenlant

Met recht verenigd. Notariële en privaatrechtelijke opstellen, aangeboden aan Prof. P.L. Dijk, Arnhem, Gouda Quint, XVI + 276 p.

De feestbundel voor prof. Dijk, aangeboden ter gelegenheid van zijn afscheid als buitengewoon hoogleraar aan de Vrije Universiteit Amsterdam, stelt vier thema's centraal: het notariaat, het huwelijk, schenken en erven, onroerend goed, rechtspersonen en medezeggenschap.

In zijn bijdrage «Het Nederlandse notariaat en zijn structuur» bespreekt Lubbers in hoofdzaak de notitie inzake de toekomstige structuur van het notariaat die door de Broederschap van Notarissen in 1983 werd ontworpen ter voorbereiding van een nieuwe wettelijke regeling van het notarisambt. Hij bespreekt hierbij het standplaatsenbeleid, opleiding, vorming en selectie, voordrachten- en benoemingsbeleid, gedragsregels, behandeling van klachten door de Kamer van Toezicht, de samenstelling van de Kamers van Toezicht waarbij het belang van de notariële minderheid wordt onderstreept, de instelling van een Centrale Kamer van Toezicht door concentratie van notariële beroepszaken bij het Gerechtshof te Amsterdam en het afgescheiden vermogen. Pitlo heeft het over de «Ars Notariatus», in feite een samenvatting van enkele stukken uit zijn werk *Niet alleen artikel één. Een vleug notariële cultuurschiedenis*, Amsterdam, 1982. Polak onderzoekt de bijdrage van het notariaat tot de wetgeving, zowel met betrekking tot de wetgeving betreffende de eigen organisatie en rechtspositie als met betrekking tot de wetgeving die tot het werkterrein van de notaris behoort.

Het deel over huwelijk, schenken en vererven wordt geopend door Van der Burght die in zijn bijdrage «Van de begiftigde schenker en de begeesterde begiftigde» vooral het materiële element van de schenking onderzoekt. Inzake de renteloze lening acht hij terecht zowel een verarming als een verrijking aanwezig en besluit hij tot een schenking. Van de hand van Gerbrandy werd een opstel over Hebreeuws huwelijksgoederenrecht in bijbelse tijden opgenomen. Cohen Henriquez onderzoekt de bescherming van de schenker naar huidig en komend recht. Daarbij staat de afschaffing van de verplichte notariële vorm in het NBW centraal. Henriquez kan zich met deze afschaffing verenigen omdat het vormvoorschrift in het huidige recht toch slechts voor formele schenkingen geldt. Met betrekking tot de schenkingsbelofte verwerpt hij de gedwongen uitvoering van een mondelinge belofte. Luijten onderzoekt het grensgebied tussen huwelijksvoorwaarden en echtscheidingconvenant; Polman bespreekt enkele problemen i.v.m. de saisine.

Het deel over het onroerend goed bevat drie bijdragen: «Samenhang tussen de vereisten voor bescherming van een derde-verkrijger» (Mijnssen), «De overdrachtsbelasting en het NBW» (Moltmaker), «Het exclusief gebruiksrecht in het appartementsrecht» (Verdoes Kleijn).

Het laatste deel over rechtspersonen en medezeggenschap handelt over: «De vertegenwoordiging van kerkelijke rechtspersonen» (Van Drimmelen), «Dijk en doelmatige democratisering» (Maeijer), «De verbintenis in het rechtspersonenrecht» (Van der Ploeg), «Bescherming van kapitaal. Of van vermogen?» (Santen), «Toedoen en vertegenwoordigingsschijn bij rechtspersonen» (Van Slooten), «De nieuwe stem van de beroepsvoetballer» (Van Staveren).

De feestbundel Dijk verenigt met recht in een zeer verzorgde uitgave een aantal notariële en privaatrechtelijke bijdragen die ook voor de Belgische lezer informatie en reflectie bieden.

W. Pintens

BERICHTEN

Congres te Amsterdam — 100 jaar Wetboek van Strafrecht

Ter gelegenheid van het honderdjarig bestaan van het Wetboek van Strafrecht organiseren het Seminarium voor strafrecht en strafrechtspleging «Van Hamel» van de universiteit van Amsterdam en het Ministerie van Justitie gezamenlijk een internationaal congres. Het zal plaatsvinden in de Nieuwe Kerk op de Dam te Amsterdam op 4 en 5 september 1986.

Naast 300 Nederlandse strafrechtsbeoefenaren uit praktijk en theorie zullen 100 buitenlandse deskundigen het congres bijwonen.

Op het congres komen zes thema's aan de orde. Elk van de thema's wordt ingeleid door een Nederlandse deskundige, wiens inleiding — met uitzondering van het eerste thema — wordt gevolgd door een paneldiscussie. Van dat panel maken naast de Nederlandse inleider vier buitenlandse deskundigen deel uit.

De congrestartalen zijn Nederlands, Engels, Frans en Duits (simultaanvertaling).

Programma

Donderdag 4 september

- 9.45 u.: Welkomstwoord
- 10.00 u.: Opening van het congres door de minister van Justitie, in aanwezigheid van HM de Koningin
- 10.15 u.: Het Nederlandse Wetboek van Strafrecht in internationaal perspectief.
Voordracht door prof. dr. Hans-Heinrich Jescheck, voorzitter van de Association Internationale de Droit Pénal
- 11.00 u.: Pauze
- 11.30 u.: Stromingen in het Strafrecht.
Voordracht door prof. mr. A.A.G. Peters, hoogleraar rechtssociologie aan de Rijksuniversiteit te Utrecht
- 12.30 u.: Lunch
- 13.30 u.: Beleid in het Strafrecht.
Voordracht door prof. mr. A.C. 't Hart, hoogleraar strafrecht aan de Rijksuniversiteit te Leiden.
- 14.15 u.: Paneldiscussie door:
prof. Andrew von Hirsch, hoogleraar strafrecht, School of Criminal Justice, Rutgers University, Newark;
prof. M. Delmas-Marty, Instituut voor Rechtsvergelijking, Universiteit van Parijs II;
Robert Legros, Koninklijke Commissaris voor de herziening van het Wetboek van Strafrecht, Brussel;
prof. dr. Günther Kaiser, Directeur Max Planck-Instituut voor buitenlands en internationaal strafrecht, Freiburg im Breisgau
- 15.00 u.: Pauze
- 15.30 u.: Drugs en Strafrecht
Voordracht door prof. mr. C.F. Rüter, hoogleraar strafrecht aan de Universiteit van Amsterdam
- 16.15 -
- 17.00 u.: Paneldiscussie door:
Walter Brosens, advocaat-generaal bij het Hof van Beroep te Antwerpen;
prof. dr. Manfred Burgstaller, hoogleraar strafrecht en criminologie aan de Universiteit van Wenen;
dr. Sebastian Scheerer, docent aan de Universiteit van Frankfurt am Main;
prof. Arnold S. Trebach, directeur van het Institute on Drugs, Crime and Justice, School of Justice, The American University, Washington D.C.
- 18.00 -
- 19.30 u.: Ontvangst door de Burgemeester van Amsterdam in het Rijksmuseum Vincent van Gogh
- 20.00 u.: Diner aangeboden door de minister van Justitie

Vrijdag 5 september

- 9.30 u.: Samenhang; coördinatie en integratie in de strafrechtspleging
Voordracht door dr. D.W. Steenhuis, advocaat-generaal bij het Gerechtshof te Leeuwarden
- 10.15 u.: Paneldiscussie door:
prof. dr. Giuliano Vassalli, hoogleraar strafrecht aan de Universiteit van Rome;
Bo Svensson, directeur van de Swedish National Council for Crime Prevention, Stockholm;
Alfred Blumstein, J. Erik Jonsson professor of Urban Systems and Operational Research, Director Urban Systems Institute, Carnegie Mellon University Pittsburgh;
dr. Gernot Steinhilper, Hoofd Afdeling Planning, Onderzoek en Sociale Dienst, Ministerie van Justitie Niedersachsen, Hannover.
- 11.00 u.: Pauze
- 11.30 u.: Alternatieven voor de vrijheidsstraf
Voordracht door prof. mr. S.A.M. Stofwijk, hoogleraar strafrecht aan de Universiteit van Amsterdam
- 12.15 u.: Paneldiscussie door:
prof. Nils Jareborg, hoogleraar strafrecht aan de Universiteit van Uppsala;
prof. Anthony E. Bottoms, Wolfson Professor of Criminology en Directeur van het Instituut voor Criminologie van de Universiteit van Cambridge;
Bruno Cotte, Hoofd Directoraat strafrechtelijke aange-

legenheden, Ministerie van Justitie, Parijs;
prof. Santiago Mir Puig, hoogleraar strafrecht aan de
Universiteit van Barcelona

13.00 u.: Lunch

14.30 u.: Slachtoffers van strafbare feiten

Voordracht door dr. J.J.M. van Dijk, Hoofd van het
Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatie Cen-
trum van het Ministerie van Justitie, Den Haag

15.15 u.: Paneldiscussie door:

dr. Joanna Shapland, Research Fellow, Centrum voor
Criminologisch Onderzoek van de Universiteit van Ox-
ford;

dr. Irvin Waller, hoogleraar criminologie aan de Univer-
siteit van Ottawa;

prof. dr. Dionysios Spinellis, hoogleraar strafrecht aan
de Universiteit van Thracië;

dr. Leslie Sebba, lector aan het Criminologisch Instituut
van de Hebrew University of Jerusalem

16.00 u.: Samenvatting en sluiting van het congres

17.00 u.: Ontvangst door de minister van Justitie

Nadere informatie: Congresdienst Gemeente Amsterdam,
tel. 020-552.3459

Belgische Vereniging van Bedrijfsjuristen

De Belgische Vereniging van Bedrijfsjuristen (VZW) houdt op
dinsdag 20 mei 1986 om 12.30 uur stipt, in het hotel Ramada, 38
Steenweg op Charleroi, te 1050 Brussel haar volgende lunchcause-
rie. De heer J. Vinois, adviseur bij het juridisch en fiscaal departe-
ment van Unice, zal er spreken over «De beslissingsmechanismen
in de Europese Economische Gemeenschap».

Voor inschrijving zich wenden tot de heer D. Pissort (tel.:
02/234.06.11) voor 19 mei 1986, 11 uur.

Vermijden van problemen bij de verbreking van de arbeidsovereenkomst.

Twee vergaderingen worden gehouden:

Woensdag 23 april te 11.30 u.: de opzegging, de schadevergoe-
ding, fiscale aspecten.

Woensdag 14 mei te 11.30.: de verbreking wegens ernstige reden,
het statuut van beschermde arbeiders, verbintenissen van de werk-
nemer na verbreking.

Sprekers: Suzanne de Callatay en Maurice Henrard, ad-
vocaten te Brussel en professoren aan het E.P.H.E.C. en Adrien
Carton de Tournai, fiscaal specialist.

Plaats: I.T.O.A.U., Tervurenlaan 52, 1040 Brussel

Deelname: 1.750 fr. per vergadering

Inschrijving: door storting op reknr. 210-0348440-68 van
I.T.O.A.U.

Inlichtingen: I.T.O.A.U. 02/736.05.06

TIJDSCHRIFTEN

De Verzekering, 1985

nr. 1, januari-april

Verslagen van het colloquium van het Comité européen des As-
surances over «Assurer l'avenir»: Strauss-Kahn, D., Quelques
problèmes économiques posés par l'avenir de la protection sociale
en Europe; Rihinen, O., Les problèmes du bien-être humain sous
les feux croisés du collectivisme et de l'individualisme; Willekens,
F., L'évolution démographique mondiale et européenne; Riffault,
H., De quelques attitudes à l'égard des pensions de retraite; Dille-
mans, R., Le problème de la sécurité sociale et spécialement des
pensions, en Europe; Laskowski, G., Contribution de l'assurance
vie à la protection vieillesse, invalidité et ayants-droit survivants
compte tenu des aspects démographiques et économiques; Brim-
blecombe, R.E., L'avenir du régime national de sécurité sociale au
Royaume-Uni; Schimetschek, H., Le rôle de l'assurance maladie

privée; Mansilla Garcia, F., Problèmes de gestion liés à la crise de
l'économie et de la sécurité sociale; Sarasin, R.Th., La politique
de placement des sociétés d'assurance dans le temps; X., Discus-
sion générale et conclusions du colloque; Boon, J., Analyse de la
deuxième directive du Conseil du 30 décembre 1983 concernant le
rapprochement des législations des Etats membres relatives à l'as-
surance de la responsabilité civile résultant de la circulation des
véhicules automoteurs; L.V.G., noot onder Arbrb. Brussel, 10 juli
1981 (ongeval op de weg van en naar het werk — omweg om louter
persoonlijke redenen — geen dekking); L.V.G., noot onder Arbh.
Antwerpen, 18 januari 1984 en Arbrb. Tongeren, 21 december
1982 (begrip arbeidsongeval — hersenbloeding die voortvloeit uit
een evolutieve ziekte — geen arbeidsongeval); L.V.G., noot onder
Arbrb. Kortrijk, 10 januari 1983, 24 oktober 1983 en 14 mei 1984
(ongeval op het werk, uitsluitend te wijten aan een inwendige ziek-
tetoestand — letsels niet verergerd ingevolge de uitgevoerde arbeid
— weerlegbaar vermoeden van art. 7 Arbeidsongevallenwet —
geen arbeidsongeval); L.V.G., noot onder Arbh. Luik, 17 februari
1983 en 15 november 1984 (begrip arbeidsongeval — bursitis die
voortvloeit uit een langdurige houding tijdens het werk — geen
plotselinge gebeurtenis — geen arbeidsongeval); J.R., noot onder
Rb. 8 december 1983 (opzegging van verzekeringscontract — dub-
belzinnig geredigeerde bijzondere voorwaarden die tot verkeerde
conclusies kunnen leiden wat de opzegbaarheid betreft — interpre-
tatie in het voordeel van de verzekerde); J.R., Het ontstaan van de
verzekeringsovereenkomst (noot onder Vred. Antwerpen, 4e kan-
ton, 28 maart 1984); X., noot onder Brussel, 5 januari 1984 en Rb.
Brussel, 22 mei 1980 (tienjarige aansprakelijkheid van aannemers
en architecten — vertrekpunt — voorlopige oplevering als daaraan
het effect van een goedkeuring wordt verbonden); J.R., noot on-
der Corr. Aarlen, 4 april 1984 (schade en schadeloosstelling —
voertuigschade — B.T.W. verschuldigd ook als het voertuig niet
wordt vervangen); Kinet, S., noot onder Luik, 11 oktober 1984
(schade en schadeloosstelling — voertuigschade — dubbele schat-
ting — beschadigdvoertuig onhersteld voortverkocht — schade ge-
raamd op het laagste bedrag); H.B., noot onder Rb. Brussel, 21
september 1984 (levensverzekering — begunstigingsbeding — her-
roeping van het beding door de verzekeringnemer mogelijk zolang
het niet door de derde-begunstigde is aanvaard).

Revue de droit pénal et de criminologie, 1985

nr. 6, juni

Dünkel, Fr., L'influence de la défense sociale sur la réforme du
droit pénal des mineurs et de leur détention en RFA. Comparaison
entre les pays européens; Spielmann, A., Pour un contrôle efficace
de l'application pratique des règles minima pour le traitement des
détenus; De la Cuesta Arzamendi, J.L., Le système pénitentiaire:
réforme ou abolition; H.-D. B., XIII Congrès international de
droit pénal; J.Y.D., Philosophie et Criminologie.

nr. 7, juli

Walgrave, L., La repénalisation de la délinquance juvénile: une
fuite en avant; Decourrière, A., Questions relatives à l'usage, à la
détention et au trafic des stupéfiants et problèmes liés au traite-
ment de stexicomanes; Bosly, H.D., La prévention de la délin-
quance juvénile; Baron, J., Colloque sur l'enfermement et l'em-
prisonnement des mineurs; Cambron-Van Sull, S., Protection de
la jeunesse ... Vingt ans après.

Nederlands Juristenblad, 1985

nr. 26, 29 juni

De Boer, J., Openbaarheid van rechterlijke behandeling en uit-
spraak; Van Eupen, Th. H.A.M., In memoriam mr. J.J. Vriesen-
dorp; De Jong, D.H.W., Medezeggenschap: voor wie?; Wissink,
M.H., Groepsaansprakelijkheid en demonstranten (met naschrift
van Stolker, C.J.J.M.); Rechtspraak Hoge Raad (civiele kamer en
strafkamer); X., Wetgeving; X., Berichten: Hoger beroep bij en-
kelvoudige kamers; Omkering bewijslast in internationale fiscale
aangelegenheden; Organisatie gerechten en parketten; Criminali-
teit, pakkans en politie; Bestuur per circulaire; X., Kamervragen:
Vrije advocatenkeuze en fair trial in de BRD